

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja ZALOKAR

**VPLIV ROMSKIH SVETNIKOV NA RAZREŠEVANJE
ROMSKE PROBLEMATIKE V SLOVENSKIH OBČINAH**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

MAJA ZALOKAR
MENTOR: izr.prof.dr. Marjan Brezovšek
SOMENTOR: prof.dr. Rudi Rizman

**VPLIV ROMSKIH SVETNIKOV NA RAZREŠEVANJE
ROMSKE PROBLEMATIKE V SLOVENSКИH
OBČINAH**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2006

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorjema, prof.dr. Rudi Rizmanu in prof.dr. Marjanu Brezovšku, županom in romskim svetnikom mestnih občin, ki so sodelovali pri intervjujih, Veri Klopčič za strokovne napotke ter vsem ostalim, ki so mi pomagali pri izdelavi diplomske naloge.

POVZETEK

VPLIV ROMSKIH SVETNIKOV NA RAZREŠEVANJE ROMSKE PROBLEMATIKE

V diplomski nalogi me je zanimalo ali slovenska zakonodaja zadostno in ustrezno ureja položaj Romov v Sloveniji, kakšne so razlike v socialnem položaju Romov v SV Sloveniji in JV Sloveniji. Raziskovala sem tudi, ali se Romi vključujejo v večinsko družbo in kakšen je vpliv romskih svetnikov po letu 2002. Ključne ugotovitve so torej, da slovenska zakonodaja ureja položaj Romov v Republiki Sloveniji nezadostno in neustrezno. Po letu 2002, ko so bile volitve romskih svetnikov v občinske svete je prišlo do premikov, saj so romski svetniki sogovorniki pri reševanju romske problematike v odnosu do občinske uprave. Ugotovila sem tudi, da je ovira za reševanje problemov nizka izobrazba Romov, ki je v vzročni povezanosti s slabimi osnovnimi življenjskimi pogoji Romov in premajhno vključenostjo Romov pri vključevanju v družbo in romske organizacije. Boljši socialni položaj Romov v Prekmurju kot na Dolenjskem posledica višje izobrazbe, večje aktivnosti Romov v romskih društvih in boljše sodelovanje romskih svetnikov z občino oziroma župani.

KLJUČNE BESEDE: romska problematika, romski svetniki, lokalne volitve 2002

SUMMARY

INFLUENCE OF ROMA COUNCILLORS ON SOLUTION OF ROMA PROBLEMS

In my diploma I research legal regulation of Roma people, the obstacles the Roma people face while resolving problems, the differences in the social position of the Roma people in the Northeast Slovenia and in the Southeast Slovenia. Part of my research were also : the inclusion of the Roma people in the society what is the influence Roma councillors after 2002. Insufficient and unsuitable legislation in the field of the Roma people was confirmed. After 2002 when some Roma councillors were elected, some changes have been made as these councillors cooperate with the town councils. The obstacle in resolving problems is low degree of education of the Roma people which is in causal connection to bad basic living conditions of the Roma people and their small inclusion in the society and their organizations. I can confirm the supposition that better position of the Roma people in Prekmurje compared to Dolenjska, is the consequence of higher education, bigger activity in Roma associations and better cooperation of Roma councillors with the community, respectively the mayors.

KEY WORDS: Roma problems, Roma councillors, local elections in 2002

KAZALO

1	UVOD	1
2	METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR	2
2.1	OPREDELITEV PROBLEMA IN CILJEV PROUČEVANJA.....	2
2.2	HIPOTEZE:.....	3
2.3	UPORABLJENE METODE	3
3	TEORETIČNI UVOD	4
3.1	ROMI KOT ETNIČNA SKUPNOST, NARODNA MANJŠINA ALI NAROD	4
3.2	ETNIJA, NAROD, NACIJA IN NARODNE MANJŠINE	5
4	ROMI NA SLOVENSKEM	11
4.1	ZGODOVINSKO OZADJE.....	11
4.1.1	IZVOR ROMOV	11
4.1.2	NASELJEVANJE IN RAZŠIRJENOST ROMOV V EVROPI	13
4.2	PRISELJEVANJE ROMOV NA SLOVENSKA TLA	14
4.3	NESTRPNOST DO ROMOV V EVROPI IN SLOVENIJI SKOZI ZGODOVINO.....	16
4.4	ROMSKA KULTURA IN IDENTITETA	18
4.4.1	Romski jezik.....	20
5	SOCIALNI POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI	21
5.1	DEMOGRAFSKI PODATKI.....	22
5.2	BIVALNE RAZMERE	26
5.3	ZAPOSLOVANJE ROMOV	28
5.4	ZDRAVSTVENO STANJE ROMOV	30
5.5	IZOBRAŽEVANJE ROMOV.....	30
6	USTAVNO PRAVNI POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI	38
7	VARSTVO ROMSKE SKUPNOSTI V MEDNARODNIH DOKUMENTIH	46
7.1	ZAŠČITA ROMSKE SKUPNOSTI V OKVIRU ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV (OZN)	47
7.2	ZAŠČITA ROMSKE SKUPNOSTI V OKVIRU ORGANIZACIJE EVROPSKE VARNOSTI IN SODELOVANJA V EVROPI (OVSE)	48
7.3	ZAŠČITA ROMSKE SKUPNOSTI V OKVIRU SVETA EVROPE.....	49
7.4	ZAŠČITA ROMSKE SKUPNOSTI V OKVIRU EVROPSKE UNIJE	50
8	URESNIČEVANJE VLADNIH UKREPOV IN SKLEPI VLADE RS	52
8.1	PROGRAM UKREPOV ZA POMOČ ROMOM	52
8.2	PROGRAM SOCIALNEGA VKLJUČEVANJA.....	57
8.3	STRATEGIJA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ROMOV V REPUBLIKI SLOVENIJI.....	57
9	POLITIČNA PARTICIPACIJA ROMOV NA LOKALNI RAVNI V RS	64
9.1	ZAKONODAJA S PODROČJA LOKALNE SAMOUPRAVE.....	65
9.1.1	Zakon o lokalni samoupravi (ZLS)	65
9.1.2	Zakon o lokalnih volitvah (ZLV)	67
9.1.3	Zakon o evidenci volilne pravice (ZEVP-1)	68
9.2	VOLITVE ROMSKIH SVETNIKOV V OBČINSKE SVETE	68
9.3	ORGANIZIRANOST PRIPADNIKOV ROMSKE SKUPNOSTI.....	75
9.3.1	ZVEZA ROMOV SLOVENIJE – ORGANIZIRANOST IN DELOVANJE	76
9.3.1.1	Romska društva	77
9.3.1.2	Kulturna in informativna dejavnost.....	80
9.3.1.3	Forum romskih svetnikov.....	82

10	ANALIZA STRUKTURIRANIH INTERVJUJEV	84
10.1	ANALIZA INTERVJUJEV Z ROMSKIMI SVETNIKI.....	84
10.2	ANALIZA INTERVJUJEV Z ŽUPANI.....	89
10.3	SKLEPI ANALIZE INTERVJUJEV	91
11	SKLEPI	93
12	ZAKLJUČEK.....	97
13	LITERATURA	99

1 UVOD

Stoletja zatirani in nezaželeni na svoji dolgi poti iz Indije so Romi, narod brez doma, iskali možnosti, kako obstati in preživeti. Romi so eno zadnjih ljudstev na tem svetu, ki tudi v vsakdanjem življenju še deloma živi na nomadski način. V preteklosti so jih narodi, s katerimi so prišli v stik, vselej želeli spremeniti. Romom so skušali odvzeti prav tisti del njihove narave, ki je pri njih najdragocenejši, njihove kulturne značilnosti, svobodo in nomadstvo. Silili so jih v drugačen način življenja, v takšen, da se odrečejo svojemu jeziku, kulturi in identiteti ter poenotijo z večinskim prebivalstvom. Tako kot v večini držav, tudi v Sloveniji ljudem še ni prišlo v zavest, da so ravno naštetih elementi tisti, na katerih je potrebno graditi razvoj romske skupnosti. Za obstoj in razvoj etnične manjšine v neki državi pa je osnovnega pomena pravna urejenost manjšinskega statusa. Velik del Romov živi v težkih socialnih razmerah, so ena najbolj deprivilegiranih družbenih skupin, saj jih zadevajo problemi diskriminacije, etnične stratifikacije, segregacije. Diskriminacija in praksa družbenega izključevanja se kaže na področjih bivalnih razmer, zaposlovanja, izobraževanja in zdravstvenega stanja Romov. 65. člen Ustave Republike Slovenije določa, da naj položaj in posebne pravice romske skupnosti ureja zakon. S to določbo se je v Sloveniji uveljavil nov koncept reševanja romske problematike. Prisilno asimilacijsko politiko je zamenjala politika integracije Romov v širšo družbo ob upoštevanju njihovih etničnih značilnosti.

Najprej bom opredelila teoretične koncepte in pojme, ki prikazujejo specifičen položaj Romov v primerjavi z drugimi tipičnimi manjšinami. Po teoretičnih konceptih želim bralca informirati o izvoru Romov, priseljevanju Romov na slovenska in evropska tla ter kulturnih posebnosti romske skupnosti. Zaradi njihove drugačnosti so Romi deležni nestrpnosti in drugačnosti, oblasti so jih že v preteklosti želele poenotiti z večinskim prebivalstvom in asimilirati, zato bom predstavila kratek oris nestrpnosti do Romov v zgodovini. Po stalni naselitvi Romov v Sloveniji so se zaradi marginalizacije romske skupnosti, odrinjenosti na robove mest ter hitro spreminjajoče družbe začele kazati socialne razlike z večinskim prebivalstvom, tako bom opisala, kakšen je socialni položaj Romov v Sloveniji. V nadaljevanju bom predstavila ustavno-pravni položaj Romov v Sloveniji in kako slovenska zakonodaja in ukrepi zagotavljajo zaščito romske skupnosti. Slovenija je že ob pričetku pogajanj za polnopravno članstvo v Evropski uniji pričela z ratifikacijo pomembnih mednarodnih dokumentov. Eno izmed področij uskladitve je bilo varstvo

manjšin, ki je v narodno pestrem območju Evropske unije pomemben za zagotavljanje osnovnih človekovih pravic. Tako bom predstavila varstvo romske skupnosti na mednarodni ravni, kjer se ob obravnavi človekovih pravic kot celote in pravic manjšin postavlja tudi vprašanje ureditve pravic Romov kot specifične družbene skupine.

V zadnjih letih so se v skrb za boljši položaj Romov vključile tudi občine in slovenska Vlada. Prikazala bom, katere ukrepe je sprejela slovenska Vlada za izboljšanje položaja Romov. Eden od premikov v reševanju romske problematike je sprejetje Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi, ki določa, da ima 20 občin, kjer avtohtono živi največ Romov, svojega predstavnika v občinskem zboru. Tako bom v nadaljevanju predstavila zakonodajo s področja lokalne samouprave in volitve romskih svetnikov na lokalnih volitvah 2002. Ker pa položaj Romov ne more biti odvisen samo od občin in pomoči države, so se Romi začeli organizirati in ustanavljati romska društva. Predstavila bom organiziranost in dejavnosti Romov v Prekmurju in na Dolenjskem in na koncu še analize intervjujev, ki sem jih opravila z romskimi svetniki in župani iz občin na Dolenjskem in v Prekmurju.

2 METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 OPREDELITEV PROBLEMA IN CILJEV PROUČEVANJA

Romska skupnost v Sloveniji je obravnavana v 65. členu Ustave RS in v enajstih področnih zakonih, vendar pa za to skupnost ni uveljavljen enak koncept kot za avtohtono italijansko in madžarsko narodno manjšino. Pravico Romov, da sodelujejo pri odločanju o javnih zadevah, zagotavljata že Ustava RS in Zakon o lokalni samoupravi, vprašanje pa je, kako se te pravice uveljavljajo. V svoji nalogi želim raziskati ali slovenska zakonodaja zadostno in ustrezno ureja položaj Romov, katere so ovire Romov pri razreševanju problemov, kakšne so razlike v socialnem položaju Romov v SV Sloveniji s poudarkom na Prekmurju in JV Sloveniji s poudarkom na dolenjskih Romih. Raziskala bom tudi, ali se Romi sami vključujejo v večinsko družbo, kako se organizirajo in kaj sami naredijo za ohranjanje lastne identitete. Leta 2002 je 19 občin, kjer živi romsko prebivalstvo, dobilo svojega predstavnika v občinske svete, zato me bo zanimalo, kakšen je odnos romskih svetnikov z občinskim svetom in ali so sogovorniki Romov v odnosu do občinske uprave.

CILJI diplomske naloge so:

- Proučiti varstvo romske skupnosti v Republiki Sloveniji in uresničevanje slovenske zakonodaje glede varstva romske skupnosti.
- Proučiti kakšne so ovire pri razreševanju romske problematike in
- kakšna je organiziranost in aktivnost Romov pri vključevanju v večinsko družbo.
- Analizirati stanje romske skupnosti po letu 2002, ko so bile lokalne volitve romskih svetnikov v občinske svete.

2.2 HIPOTEZE:

1. Slovenska zakonodaja ureja položaj Romov v Republiki Sloveniji nezadostno in neustrezno.
2. Ovira pri razreševanju romske problematike je nizka izobrazba Romov in premajhna aktivnost s strani Romov pri razvoju lastne identitete.
3. Boljši socialni položaj Romov v SV Sloveniji – glede na položaj Romov v JV Sloveniji- je rezultat večje organiziranosti Romov v romskih organizacijah, višja izobrazba Romov in aktivnejše sodelovanje romskih svetnikov z društvi in občinskim svetom.
4. Po volitvah romskih svetnikov v občinske svete leta 2002 je na področju tematike romske skupnosti prišlo do premikov, saj so romski svetniki sogovorniki pri reševanju romske problematike v odnosu do občinske uprave.

2.3 UPORABLJENE METODE

Pri dosegu ciljev in dokazovanju hipotez bom uporabila naslednje metode:

- Analiza vsebin primarnih in sekundarnih virov;
- Opisna metoda položaja Romov v Sloveniji in zakonska ureditev v zakonodaji RS;
- Intervju z romskimi svetniki in župani občin, ki imajo predstavnika romske skupnosti v občinskem svetu.

3 TEORETIČNI UVOD

3.1 ROMI KOT ETNIČNA SKUPNOST, NARODNA MANJŠINA ALI NAROD

Pod kakšnim imenom je indijsko nomadsko ljudstvo zapustilo svojo domovino, se ne ve, saj so Romi med preseljevanjem pozabljali na svoje korenine, pradomovino, ohranjenih pisnih virov pa ni (Šiftar, 1999:141).

Dodatno zmedo pri poimenovanju predstavljajo raznovrstna imena, ki so jih novim priseljencem¹ dodelili prebivalci posameznih držav kot odraz njihovega načina življenja in zunanjega izgleda.

Slovenska romologinja Pavla Štrukelj (2004:16–23) navaja naslednja poimenovanja romskih skupnosti v Evropi:

CIGAN je ime, ki so ga indijske nomadske skupine v Evropi dobile že pred več stoletji. V začetku izraz ni vseboval ironičnega in ponižujočega prizvoka, kot kasneje v 19. in 20. stoletju, ko je označeval človeka, izločenega iz družbe. Pravega izvora besede kljub obširnima študijama še danes ne poznamo. Romologi menijo, da beseda izvira iz besede čegra oziroma iz besede Čangar, plemena v Kašmirju. Na gori Atos naj bi jih registrirali s sanskrtsko besedo Asincan, kasneje Athigani, kar je romolog F. Miklošič pojasnjeval kot frizijsko sekto in ne kot etnično skupnost. Leo Winters to ime razlaga s pomočjo zvonečega tona, ki ga povzroča cigan kovač pri kovanju. Block pa poskuša razložiti ime na podlagi selitvenih poti. Ime naj bi se razširilo iz Bolgarije na Sedmograško, iz Romunije na Madžarsko; od tod na Češko in v Nemčijo.

SINDE ali SINTE je ime za nemške cigane in pomeni naš človek. Množinska oblika je sinti ali sindhi. Block navaja, da bi bilo besedo sinti potrebno iskati v jeziki hindi. Pott pa domneva, da beseda pomeni reko Ind (Sindhu) in ljudi, ki prebivajo ob njenem izlivu.

KARAČI je ime za iranske cigane. Izhaja iz besede kalo, ki v romščini in indijskem jeziku pomeni črn. Španci uporabljajo različico cales in Finci tatari ali mustalainen (musta – črn).

Razširjeno ime za cigane je Egipčan, ker je sprva prevladovalo mnenje, da prihajajo iz Egipta. Tako jim Grki pravijo Ejiftos ali Giftoi, Albanci Jevg ali Evgit, Romuni Jiftu, Španci Egyptanos,

---

¹ Evropski vladarji 18. stoletja Marija Terezija, Filip IV. In Jožef II so ob poskusu prisilne asimilacije prepovedali naziv cigan ter izdali zakon, po katerem so morali vpisovati cigane v krstne in druge knjige z imeni: novi naseljenec, Neu-Magyaren, Neu-Castilians, Neu-Bauern. (glej Štrukelj 2004).

Angleži Gypsies, Nizozemci Egityers. Tudi madžarsko ime Faroo nemzetseg (faraonovo ljudstvo) spominja na ciganske zgodbe in na prepričanje ljudi o njihovi prvotni domovini v Egiptu.

LOM ali DOM je ime armenskih oziroma perzijskih in sirijskih ciganov. Doma je hindujsko ime za ljudi, ki se ukvarjajo s petjem in glasbo in predstavlja različico besede Rom. Rom je ime za evropskega cigana in pomeni v romščini človek, njegova množinska različica je Roma. Cigani ga uporabljajo, ko mislijo na človeka svojega rodu. Ime Rom torej označuje pripadnost ciganskemu rodu, pogosto označuje tudi poročenega moža. Romni je ime za cigansko žensko in prav tako za poročeno ženo. Ime izhaja iz hindujske besede doma oziramo domni, kar je poimenovanje za človeka na najnižji družbeni lestvici – kasti v Indiji.

Oberstar (2004: 53) meni, da sta dva ključna oziroma najbolj pomembna razloga za uporabo besede Rom. Prvi je pozitivno določen in izhaja iz politične odločitve za uporabo besede »Rom«, kjer gre za »samopoimenovanje heterogene etnične skupine, ki so bile prej označene kot Cigani«. Drugi razlog je negativen, saj se nanaša na rabo besede »cigan«, »ki si je skozi stoletja v vsakdanji govorici, literaturi in političnem diskurzu nabral pomensko prtljago, ki je izrazito slabšalna«. To je na splošno sprejeta razlaga, ki jo zagovarjajo tudi raziskovalci in publicisti organizacije Evropskega centra za Romske pravice (European Roma Rights Center). Tako se je v Sloveniji kot v večjem delu Evrope za poimenovanje te specifične skupnosti ob koncu dvajsetega stoletja uveljavilo poimenovanje »romska skupnost« – tudi zaradi »politične korektnosti«, saj je beseda cigan dobila negativen prizvok.

3.2 ETNIJA, NAROD, NACIJA IN NARODNE MANJŠINE

Pojem **etnijska** oziroma etnična skupina sodi med najbolj zapletene pojme v družboslovju. Problem razsežnosti pojma se kaže v latinskih različicah² stirps, tribus, gens pa tudi natio in v njihovih različnih izpeljankah, ki grški pojem povzemajo ali parcilirajo. Če gremo še korak dlje, je etnija

---

² Stirps, je najprej pomenilo deblo (s korenino), potem koren in potemtakem izvor, temelj, začetek in nato rod, pleme, rodovina, družina, potomstvo in celo podmladek.

Tribus, - us, je najprej označeval okraj ali okrožje, potem razne oddelke in nato ljudstvo in v sodobni terminologiji pleme.

Gens, gentis, je pomenil rod, sorodstvo, koleno, potem pleme ali celo narod, narod in vrsto.

Natio, onis, je najprej pomenilo rojstvo, potem rod ali pleme, vrsto, razred in seveda tudi narod (Južnič 1987: 222)

tudi narod in nacija, vendar le malokrat država, čeprav govorimo o nacionalnih državah. V nadaljevanju bom poskusila opredeliti posamezne pojme in pokazati njihovo povezanost.

S. Južnič (1987: 186) poudarja, da »etnijska praviloma nima zasnove v populaciji kake genetske enotnosti, kot je to lahko rasa, je le organska skupnost ljudi enake kulture, z zavestjo o enaki pripadnosti, poudarjeno z vezmi skupnega bivanja. Etnije lahko pripadajo eni rasi, so rasno homogene, ni pa vedno tako«. Iz Južničeve definicije vidimo, da je etnija predvsem družbena kategorija. Žagar jo definira kot: »skupino ljudi, ki pripadajo specifični zgodovinski, jezikovni, verski itd. skupnosti.« (Žagar 1998: 1).

Kot večina drugih pojavov naj bi se tudi etnije v zgodovini razvijale od majhnih, enostavnih skupnosti k vedno večjim in širšim, zapleteno sestavljenim družbenim skupinam. Za začetno obliko etnije, ki je hkrati tudi oblika družbene organiziranosti, bi lahko opredelili rodovno-plemenske skupnosti oz. plemena. Ta so se nato razvijala preko »ljudstev« v svojo najvišjo obliko »narod« in »nacijo«. Pri tem je potrebno povedati, da se kot najpomembnejši kulturni kriterij razvoja upošteva tehnološki in ekonomski napredek določene skupnosti. Uveljavljeno merilo je posledica evropskega etnocentrizma³, zato kot tako ni primerno za ocenjevanje razvoja drugih, neevropskih etnij.

Južnič (1987: 225–229) navaja naslednje osnovne kazalce etnije:

Jezik kot osnovna značilnost etnije. Jezik je temeljni instrument komunikacije, zato prav on vzpostavlja vezi in občutke skupnosti, jih združuje in utrjuje. Kot identifikacijski in hkrati razlikovalni element zagotavlja kulturno posebnost določene skupnosti, čeprav ni uradni jezik v državi, kjer etnija živi.

Ozemlje je primarni pogoj nastajanja etnije. Skupno bivanje in s tem teritorialna povezanost sta določala posebno vrsto identitete. Ozemlje, na katerem bivajo, ljudje dojemajo za svoje, poleg tega pa ozemlje determinira celo vrsto etničnih posebnosti v kulturi, načinu življenja in organizaciji gospodarstva.

---

³ Etnocentrizem je ocenjevanje drugih skupin z merili in vrednotami naše etnične skupnosti in kulture ter povečevanje lastne kulture v primerjavi z drugimi kulturami. (Novak–Fajfar 1994: 291).

Gospodarska enotnost, ki utrjuje etničnost. Do izraza je prišla s pojavom kapitalističnega gospodarstva. Etnična struktura je lahko pomembna v notranji delitvi dela ali celo pri pripadnosti določenemu razredu. Iz tega izhaja, da je državna organizacija kot ključni tip sodobnega družbenopolitične in teritorialne organiziranosti človeštva bistvenega pomena za obstoj in afirmacijo oziroma za razkroj in izničenje etnije, če ta nima svoje države.

Religija lahko močno vpliva na utrditev etnične zavesti. Še posebno močan vpliv je imela v nerazvitih družbah, ki so s pomočjo religije izražale predstave o svetu in lastnem obstoju in je bila kot taka tudi oblika splošne družbene ideologije.

Na osnovi vseh omenjenih in neomenjenih dejavnikov etničnega formiranja se izoblikuje etnična zavest ali samozavest, ki se povezuje s skupinsko ali družbeno identiteto.

Južnič (glej 1987: 229) ugotavlja, da je **družbena identiteta** nujna in potrebna vsakemu človeškemu bitju kot način povezave s konkretnim družbenim obstojem. Pozitivno ali negativno vrednotenje pripadništva družbeni ali kulturni skupini, je življenjskega pomena za osebni razvoj posameznika, torej za razvoj stabilnega individualnega samospoštovanja in identitete ter bistveni element socializacije. Južnič etnično skupnost označuje za osnovno človeško skupnost, ki temelji na večjem ali manjšem številu skupnih vezi: gospodarske, kulturne in še posebej družbene in politične narave.

V svoji sodobni obliki se kot etnično opisuje skupino, ki ima določeno stopnjo koherence in solidarnosti, ki jo tvorijo ljudje, ki se vsaj latentno zavedajo skupnih izvorov in interesov. Tako je etnična skupina samozavedajoča se zbirka ljudi, združena ali tesno povezana s skupnimi izkušnjami. S poudarjanjem značilnosti življenja, preteklega in sedanjega, definirajo meje, znotraj katerih lahko razvijajo svoje specifične navade, prepričanja – skratka lastno kulturo. **Etnična skupina** je potemtakem kulturni fenomen, ki pa se uporablja za kreativni odziv ljudi, ki se počutijo marginalne glede na prevladujočo družbo. Toda etnična skupina je vedno reakcija na okoliščine in ne spontana reakcija ljudi (Autor, Kuhar 2004: 204).

Južnič pravi (glej 1987: 229), da se **etnična zavest**, kot pomemben dejavnik identitete in identifikacije, oblikuje predvsem s pomočjo kulture v njenem širokem antropološkem pomenu. Ko se je pojavila zgodovina kot kolektivni spomin, se je zavedanje skupne zgodovinske usode pokazalo kot pripomoček ureditvi etnične zavesti. Gre za ideologijo, ki je lahko v marsičem tudi nad resničnostjo. Pri etnični zavesti ali samozavesti gre za vključevanje ali izključevanje mi-oni.

Tako je pri primeru Romov. Cigan je nekdo, čeprav to ne bi želel biti. Določa ga širša družba na osnovi indicev in meril, ki jih morda asimilirani »bivši Romi« ne želijo upoštevati.

Naslednja stopnja etnij je ljudstvo, ki so jo evropske etnične skupnosti dosegle v času fevdalizma. **Ljudstvo** je »etnična skupina« na višji stopnji družbenoekonomskega razvoja, ko se prične sorodstvena povezanost nadomeščati s teritorialno povezanostjo, v ospredje pa prihajajo elementi skupne kulture« (Novak–Fajfar 1994: 292). Romi te stopnje niso dosegli zaradi svoje raztresenosti po svetu, ki je onemogočala teritorialno povezanost.

Novak–Fajfarjeva (1994: 292–299) ugotavlja, da je z razvojem gospodarstva in pod vplivom političnih sprememb, v času reformacije tudi religioznega vpliva, prišlo proti koncu 18. in v začetku 19. stoletja do preoblikovanja srednjeveških ljudstev v moderne evropske narode. Pri izoblikovanju narodov ima pomembno vlogo izobraževalni sistem (uvajanje enotnega jezika, razlaga narodne zgodovine, negovanje mitov) in pri nekaterih narodih tudi država, vendar je osnovni pogoj prej obstoječa etnija, izoblikovano etnično jedro, preko katere se en narod širi navzven in asimilira druge etnične skupine.

Žagar (1998: 2) opredeljuje bistvene elemente naroda:

- Skupen jezik (praviloma standardiziran).
- Specifična kultura.
- Specifičen ekonomski prostor in skupnost (kapitalistični način produkcije).
- Skupno ozemlje – praviloma strnjena naselitev na določenem ozemlju.
- Skupen zgodovinski razvoj in relativna zgodovinska stabilnost skupnosti, ki nastane v določeni časovni epohi.
- Narodna identiteta in zavest.
- Solidarnost in najvišja skupna narodna lojalnost.

Narod je torej: skupnost ljudi, navadno na določenem ozemlju, ki so zgodovinsko, jezikovno, gospodarsko povezani in imajo skupno zavest (Žagar 1998: 2).

Z izrazom **nacija** Novak–Fajfarjeva imenuje narod kot: »družbeno politično kategorijo, kar pomeni, da narod vzpostavi suvereno politično oblast nad določenim ozemljem, znotraj katerega

se odvija avtohtono kulturno in gospodarsko življenje naroda.« (Novak–Fajfar 1994: 294). V tem pomenu nacijo enačimo z državo, tj. z načinom organizacije globalne družbe, v kateri obstaja osrednja državna oblast, njeni prebivalci/državljeni pa čutijo pripadnost naciji in imajo do svoje države lojalen odnos.

Večina nacionalnih držav ni etnično homogenih. V njih živi vrsta verskih, narodnih ter etničnih manjšin, ki so v deprivilegiranem položaju. Deprivilegiranost se kaže v njihovem dostopu do oblasti, ekonomskih priložnosti ter socialnih storitev. Pred in predvsem po drugi svetovni vojni se je izoblikovalo mednarodno varstvo manjšin, po katerem manjšine uživajo poleg osnovnih človekovih pravic tudi posebne pravice, ki omogočajo obstoj ter razvoj njihove skupnosti.

Žagar (1999: 183) povzema definicijo profesorja Francesca Capotortia, ki opredeli **etnično manjšino kot skupino**:

- ki je številčno manjša od ostalega prebivalstva v državi;
- ki je v recesivnem položaju;
- katere člani so državljani te države in imajo svoje etnične, verske ali jezikovne značilnosti, različne od ostalega prebivalstva in
- izkazuje občutke solidarnosti, usmerjene k ohranjanju lastne kulture, tradicije, vere ali jezika.

Žagar k tej definiciji dodaja še naslednje kriterije:

- Da pripadniki etnične manjšine živijo praviloma strnjeno na določenem ozemlju in
- Da je etnična/ narodna manjšina nastala kot posledica specifičnega zgodovinskega razvoja.

Na koncu navaja še posebne elemente, ki opredeljujejo tipično narodno manjšino:

- Narodna manjšina avtohtono živi na določenem ozemlju, zato obstaja dolgotrajna in trdna vez med pripadniki te skupnosti in državo, katere državljani so;
- Poleg tega, da obstajajo (kulturni, socialni, ekonomski, politični) stiki med narodno manjšino in njeno matično etnično državo, predstavlja manjšinsko vprašanje tudi pomembno sestavino odnosov med obema državama.

Po Coportortijevi definiciji Rome lahko uvrščamo med etnične manjšine, vendar je v večini držav uveljavljena praksa varovanja le tipičnih narodnih manjšin. Romom kot etnični manjšini, ki nima svoje matične države, se v večini evropskih držav ta status ne priznava, vendar se mednarodne organizacije (OZN, Svet Evrope, KEVS) in posamezne države vse bolj zavedajo pomena ureditve romskega vprašanja.

4 ROMI NA SLOVENSKEM

4.1 ZGODOVINSKO OZADJE

Ob prihodu indijskih nomadskih plemen v Evropo so ljudje menili, da so Romi le začasni priseljenci, zato jih niso zanimali njihova prvotna domovina, čas ter vzrok njihove selitve. Ko so znanstveniki začeli s prvimi raziskavami, so bile sledi že zabrisane, pisnih virov ni bilo, Romi pa jim niso znali povedati več od legende o zapustitvi prvotne domovine zaradi neodpuščenega greha, ki naj bi bila v Egiptu. Znanstveniki so se osredotočili na današnje prepoznavne elemente romske kulture, med njimi je najpomembnejši jezik, vendar raznolikost romskih skupin po različnih deželah to delo zelo otežuje in omogoča le približke k odkrivanju o izvoru in prvotnih značilnosti indijskega nomadskega ljudstva, saj so Romi v vseh deželah sprejemali elemente kulture večinskega prebivalstva.

4.1.1 IZVOR ROMOV

Izvor in priseljevanje Romov v Evropo sta bila dolgo zavita v temo. Številni raziskovalci si še danes niso enotni v mnenjih o izvoru in vzrokih za začetek izseljevanja Romov. Tako v obstoječi literaturi naletimo na številna neskladja. Romi tudi stoletja niso zapisali ničesar o sebi in svoji preteklosti. Ali kakor pravi avtor dela *Le ostanite – Romi gredo!*, Imer Brizani–Traja: »Zgodovino Romov, njihov način življenja in kulturo, so skoraj vedno proučevali drugi, ne Romi sami.« (glej Brizani 2000: 9)

Ob prihodu indijskih nomadov v Evropo so bili staroselci mnenja, da so novi priseljenci le začasni prebivalci, zato so se Romi lahko svobodno gibali in potovali po deželah. Nekateri so spraševali Rome o njihovi domovini, a niso dobili zelenih odgovorov, saj Romi sami niso vedeli veliko o svoji preteklosti. Pripovedovali so le legende, ki so bile zgodnjim raziskovalcem nekaj časa edini vir za odkrivanje prvotne domovine Romov (glej Štrukelj 2004: 13).

Viri iz 15. in 16. stoletja dokazujejo, da so Romi ljudstvo indijskega izvora in da so se tega ob prihodu v Evropo zavedali. Šele kasneje se je začelo govoriti o njihovem mitskem izvoru iz Egipta, ki je nadomestil resnico. Egiptovsko poreklo, razumljeno prestižnejše in impresivnejše, naj bi Romom pomagalo pri integraciji v evropski prostor. Indijski izvor Romov je pastor Vályi

István ponovno potrdil na podlagi primerjanja jezikov šele leta 1763, vendar je podatek ostal zaprt v akademskem krogu (glej Courthiade 2003: 171).

Teorije o izvoru Romov iz Indije so začele v večjem številu nastajati na podlagi preučevanja jezikovnega gradiva v 19. stoletju. Jezikoslovec A. Friedrich Pott je prvi znanstveno preučil romski jezik in na osnovi jezikovnih spoznanj ugotovil prvotno domovino Romov v Indiji. Raziskal je, da je romski jezik v osnovi enoten, da izvira iz severne Indije ter da je soroden s sanskrtom. Pott je leta 1844 prvi utemeljeno pokazal izvor romskega jezika in prvotno domovino Romov (glej Pott v Štrukelj 2004: 14).

Med kasnejšimi jezikoslovcji, ki so raziskovali izvor Romov, ima pomembno vlogo tudi Slovenec Franc Miklošič, ki je v letih 1872–1880 napisal najpomembnejše znanstveno delo o evropskih Romih. Njegova spoznanja temeljijo na gradivu, ki mu je pomagalo odkriti domovino Romov v Indiji in podkrepiti trditev, da je romski jezik soroden narečju dardu in kafir. Prvotno domovino Romov je Miklošič postavil na skrajni severozahodni del mejne pokrajine, v dolino južnega Hindukuša (glej Miklošič v Štrukelj 2004: 14).

»Sodobnejše raziskave pa ugotavljajo, da naj bi Romi izvirali iz mesta Kanaudž, ki se je v zgodnjem 11. stoletju raztezalo v dolini reke Ganges. Mesto Kanaudž je za svoje čase dosegalo visoko raven civilizacije in je predstavljalo intelektualno središče Indije. Vzrok za izseljevanje Romov naj bil okruten plenilski napad sultana Mahmuda iz severne Indije, ki je zajel kanauške prebivalce in jih prodal kot sužnje« (Courthiade 2003: 172).

Danes številni družboslovci še vedno z intenzivnim zanimanjem raziskujejo vzroke, zaradi katerih so Romi začeli zapuščati svojo prvotno domovino, njihove nomadske poti in njihovo ustalitev na posameznih področjih po svetu.

4.1.2 NASELJEVANJE IN RAZŠIRJENOST ROMOV V EVROPI

Pavla Štrukelj (1980: 23) opozarja na malo informacij o poti, času in vzroku romskih selitev iz svoje domovine Indije. Današnja romščina romano chib je dokaj podobna novindijskim jezikom, vendar pa ta podobnost ni tolikšna, da bi se lahko Romi in Indijci med sabo razumeli. O času selitev iz Indije znanstveniki niso enotni. Miklošič je mnenja, da naj bi selitev potekala v začetku našega štetja, Block ta pojav postavlja med obdobje med 9. in 11. stoletjem, a Horvatova predvideva, da bi selitev ljudstva dom lahko povzročil arabski vdor v Pandžab v 7. in 8. stoletju. Še manj pojasnjen je ostal vzrok selitev indijskih nomadov na vzhod. Zavrnjena je Grellmanova trditev o napadu Timurjev na Indijo, tehtnejša je le trditev, ki izvira iz Firduzijevih spisov o Lurih glasbenikih, da so Romi prav kot glasbeniki odšli na dolgo pot po svetu.

Šiftar (1999: 28) navaja Miklošičevo teorijo o dveh smereh selitev Romov iz Indije in nato iz Afganistana in Perzije:

Proti Afganistanu, Turkestanu, Turkmeniji do Kaspijskega jezera, kjer so se nato razdelili še na dve skupini; manjša skupina je nadaljevala pot skozi Azerbajdžan in Gruzijo proti Kavkazu, večja skupina pa je šla proti Armeniji in Turčiji;

V osrednjo Azijo, kjer se je v Siriji ločila; ena skupina je šla proti Turčiji in druga v Egipt in po obali Sredozemskega morja ter čez Gibraltarsko ožino v Španijo.

Kot prve zapise o Romih v Evropi Štrukljeva (1980: 25) navaja grške samostanske listine na gori Atos iz leta 1100. Sledijo listine o prisotnosti Romov na Madžarskem in Češkem iz leta 1219 ter na Kreti iz leta 1322. Na bivšem jugoslovanskem ozemlju so Romi najprej omenjeni v listini iz leta 1340, v kateri srbski vojvoda podarja romske družine samostanu ob vznožju Karpatov, nato v dubrovniški listini iz leta 1362, v zagrebški sodni škofijski kroniki o zagrebških Romih v Sloveniji najdemo v arhivskih listinah iz 15. in 16. stoletja, v sodnih listinah, odredbah in okrožnicah iz 17. stoletja ter v matičnih knjigah iz 18. stoletja. Na bosanskih tleh so leta 1565 omenjeni Romi s slovanskimi priimki, kar je dokaz, da so se tudi v Bosni pojavili pred pojavom Turkov. Najštevilčnejša skupina Romov je zabeležena leta 1417. To je bil zadnji vdor teh nomadov, ki so jih vodili kralj Sindel ter vojvode Mihael, Andrej in Panuel. Najprej so potovali po Madžarskem in Češkem, nato so se razdelili: Panuel je odšel v Nemčijo, Sindel do Regensburga, Mihael in Andrej pa v Švico, Italijo, Francijo leta 1427 ter v Španijo leta 1447. Vzhodne in severne evropske dežele pa so se z Romi srečale nekoliko kasneje.

4.2 PRISELJEVANJE ROMOV NA SLOVENSKA TLA

Priseljevanje Romov v Evropo se je dotaknilo tudi naših krajev. Potekalo je skozi daljše obdobje in v treh smereh. Predniki Romov, ki so se naselili na območju Prekmurja, so prišli v Slovenijo preko Madžarske. Na območje Dolenjske, Bele krajine in Posavja so se priseljevali Romi iz republik nekdanje Jugoslavije. Skupine Romov oz. Sintov iz Nemčije in današnje Avstrije pa so se naselile na območju Gorenjske. V nekaterih zgodovinskih virih so prekmurski Romi poimenovani madžarski ali karpatski, dolenjski Romi kot hrvaški ali beli ter gorenjski Romi kot nemški ali Sinti.

Največji dotok Romov v Slovenijo je bil s severovzhodne strani. Družine so se najpogosteje naseljevale v obmejnih krajih. Drugi močnejši val Romov je prihajal z jugovzhodne strani. Ti so bili pravi nomadi in so po naših krajih večinoma samo potovali, deloma tudi zaradi preganjanja organov oblasti (glej Štrukelj 2004: 26).

Šiftar meni, da so Romi v naše kraje prišli pred Turki oz. prihajali tudi z njimi, ali pa so bežali pred njimi in so po nekaterih podatkih bili tudi znanilci turške nesreče (glej Šiftar 1970: 13).

Prvo prisotnost Romov na slovenskih tleh lahko ugotovimo iz ohranjenih evropskih zgodovinskih listin, saj so slovenske nastale kasneje. Škofijska sodna kronika iz Zagreba, ki leta 1387 omenja Roma iz Ljubljane, je pomemben podatek, saj odkriva navzočnost Romov v Sloveniji že v 14. stoletju.

»Med mlajše zgodovinske listine v Sloveniji, ki omenjajo Rome, spada darilna listina samostanu Bistra iz leta 1452. Iz tega in drugih zapisov v tem času lahko ugotovimo, da je ime Cigan v 15. stoletju pripadalo dvema družinama. Pomembnejši so tudi zapisi v Lugerjevi fevdni knjigi od leta 1453 dalje. V takratnih listinah največkrat zasledimo izraze Zigeiner ali Zygeuner v povezavi s kovaškim poklicem« (Štrukelj 2004: 25).

Vse te omembe v zgodovinskih listinah so pomembni viri in dokazi, ko ugotavljamo navzočnost prvih romskih družin na slovenskih tleh. Iz zapisov torej lahko sklepamo, da se je prvi val indijskih nomadov, ki se je selil na Zahod, dotaknil tudi naših krajev. Sklepamo lahko tudi, da je nekaj romskih družin ostalo v Sloveniji in so bile že stalno naseljene v nekaterih krajih. Od Romov, ki so večinoma potovali preko naših krajev, pa je ostalo samo ime.

Od 17. stoletja dalje so omembe Romov v Sloveniji določnejše. Ohranjeni so mnogi zapisi v sodnih listinah, odredbah in okrožnicah, ki so obravnavale in urejale problematiko Romov, kar pa kaže na zaostrene odnose med Romi in oblastmi.

Kot lahko vidimo, so prišli Romi v Slovenijo s prvim valom iz severovzhodne in jugovzhodne smeri in so se do prve svetovne vojne naselili ob mejah z državami z večjim številom Romov. Tako so v Sloveniji nastala tri področja naselitve, z Romi iz treh rodov, s svojimi romskimi narečji in z etničnimi značilnostmi. Glede na regije poselitve Pavla Štrukelj (glej 1980: 31–56) razlikuje slovenske Rome na:

PREKMURSKE ali MADŽARSKE ROME, ki živijo na področju Prekmurja, kamor so se naselili iz različnih držav. Največ Romov v osrednjem Prekmurju prihaja iz sosednje Madžarske, iz Zalske in Železne županije. V času Marije Terezije se je ob severni meji naselilo veliko gradiščanskih Romov in Sintov iz Avstrije. Tretjo skupino, tako imenovane hrvaške Rome, najdemo v Lendavi. Zanje je značilna selitev iz kraja v kraj in do nedavnega tudi bivanje v šotorih. Prekmurski Romi v večini govorijo materni jezik, razen skupine v okolici Dobrovnika, ki govori madžarsko. Kljub raznolikosti skupin so obstajali splošni medsebojni stiki, še posebno v 19. stoletju. Najpogostejši priimki so: Turba, Farkas, Horvat, Nagy, Sarkoezi, Cener.

DOLENJSKE ali HRVAŠKE ROME, ki živijo na področjih Bele krajine, Kočevja, Krške doline in okolice Novega mesta. Ta skupina Romov naj bi pripadala turški skupini Goptov, ki so potovali do Gornjega Pokuplje in iz Hrvaške naprej v Slovenijo. Druga skupina tega plemena je odšla proti Baranji in Bački. Njihov jezik izumira, predstavlja pa arhaično narečje ciganskega jezika. Zanje je značilno stalno premikanje po vaseh in gozdovih ter ob Krki navzgor. Najštevilčnejši priimki družin so. Brajdič, manj pogostejši so že Jurkovič in Hudorovac.

GORENJSKE ali NEMŠKE ROME, ki jih predstavlja majhna skupina Rajhardov od Kranjske Gore preko Jesenic, Bleda, Žirovnice, Radovljice, Brezja, Kamne Gorice, Kroke do Kranja. Ta skupina nenehno potujočih godbenikov, kar je bil poklic tako moških kot žensk, pripada avstrijskim Sintom. Bilo je tudi nekaj družin kovačev in obrtnikov s stalnim prebivališčem.

4.3 NESTRPNOST DO ROMOV V EVROPI IN SLOVENIJI SKOZI ZGODOVINO

Romi so se v Evropi srečali s fevdalno družbeno ureditvijo, razvitimi mesti, trgovino in obrtjo. To je bilo obdobje po križarskih vojnah, obdobje propadanja viteštva in papeštva, obdobje na prehodu naturalnega v denarno gospodarstvo. Nekateri avtorji celo menijo, da so prav te spremembe in mir, v katerem se je znašla Evropa v tistem času, omogočale Romom, da so se tako hitro razselili po Evropi in se kot nomadi ustalili v posameznih deželah. Na začetku so v večini evropskih držav sprejemali Rome z veliko radovednostjo in tudi dobrohotnim pomilovanjem. Kasneje pa so se jih v večini držav skušali rešiti ali s silo asimilirati. Postali so ljudje najnižjega sloja, ki so bili močno prezirani ter na različne načine in tudi najbolj grobo in kruto preganjani. Poskusi integracije Romov predstavljajo najbolj kruto poglavje romske zgodovine. To obdobje je bilo posejano s predpisi, ki skupno s fašističnimi, tvorijo najstrašnejši kodeks človekovega zverinstva. Integriranje Romov v evropsko civilizirano družbo so opravljali z najbolj grobo silo, z njihovim uničevanjem, z brisanjem njihovih etničnih značilnosti, ki jim v zadnjem času dajejo osnovo, da bodo priznani kot narodnost (glej Šiftar 1970: 14).

Rome so kmalu po prihodu v Evropo začeli na splošno označevati kot ljudi, ki prinašajo nesrečo, in jih, kot pravi Šiftar, preganjali v imenu Boga. Zaradi drugačnosti so bili deležni nestrpnosti in diskriminacije. Podatki kažejo na preganjanje in zasužnjevanje Romov že v 14. stoletju. Na položaj Romov v Evropi je brez dvoma vplivalo tudi turško prodiranje v Evropo. V nekaterih zgodovinskih zapisih so podatki o romski pomoči Turkom. Glede na splošno nenaklonjenost večinskega prebivalstva do Romov ni bilo težko razširiti vesti, da so Romi turški ovaduhi (glej Šiftar 1970: 21).

Val nestrpnosti in preganjanja Romov je bil prisoten tudi na območju Slovenije. Posebno 17. stoletje je znano v zgodovini indijskih nomadov kot čas najhujšega preganjanja. Ohranjeni viri kažejo na resnično navzočnost Romov v Sloveniji, obsodbe pa na ostra nasprotovanja z oblastjo. Tedanje oblasti so strogo obravnavale Rome, kar je razvidno iz uradnih listin, ki jih je tedanja avstrijska oblast pošiljala svojim predstavnikom v naše kraje. Ena takih listin je na primer rabeljski račun iz leta 1691, ki priča, da so v Ljubljani izpolnili smrtno obsodbo nad Romom iz Kranja. Iz let 1723 in 1724 sta ohranjena še dva rabeljska računa o opravljenih obsodbah nad Romkinjama (glej Štrukelj 2004: 26).

Odnos do Romov v tem času kaže tudi zapis v Dolenjskem časniku: »Čudno je res, da vsredi med nami žive divjaki, Cigani brez vsakega poduka, v zakonu brez zakona in nihče se jih ne vsmili ...« (Brizani 2000: 14).

V drugi polovici 18. stoletja so oblasti urejale romsko vprašanje nekoliko strpnejše in racionalnejše. Največjo težavo sta za takratne evropske vladarje predstavljala njihov nomadski način življenja in njihova kultura, vendar pa so se posamezni Romi v tem času že začeli zaposlovati. V času vladanja Marije Terezije, sta za reševanje romskega vprašanja pomembni leti 1761 in 1767, ko je izdala predpise, s katerimi naj bi bilo to vprašanje dokončno rešeno. Predpis iz leta 1761 je določal, da Romov ne smejo vpisovati v javne listine kot Rome, ampak kot nove naseljence, ki so jim dali tudi nekaj zemlje, da bi se lahko stalno naselili. Predpis iz leta 1767 pa je bil ostrejši. Z njim so Romom prepovedovali uporabo romskega jezika, medsebojne poroke in nomadski način življenja. Otroke so jim odvzemali, jih dajali v sirotišnice in vzgojne zavode ter vzgajali v krščanskem duhu. Vse te odredbe so bile izredno ostre in prisilne ter so samo še povečevale revščino in osamljenost teh ljudi. Jožef II., ki je nadaljeval politiko svoje matere, Marije Terezije, je z dodatno poostritvijo ukrepov želel doseči hitrejšo rešitev romskega vprašanja. Ker ni dosegel zelenih uspehov, je ukrepe omilil in po letu 1783 Rome prepustil njihovi usodi oziroma upravno-policijskim organom (glej Šiftar 1970: 111).

Kljub vsemu lahko rečemo, da so Romi do Hitlerjevega prihoda na oblast dokaj mirno živeli. Dve leti po prevzemu oblasti pa je Hitler izdal Nürnberški zakon o zaščiti nemške krvi. S tem zakonom so bili Židje in Romi ožigosani kot ljudje nižje rase. Do leta 1940 so pošiljali Rome posamično v koncentracijska taborišča, potem pa so jih začeli množično pošiljati v geta. Do pred kratkim o genocidu nad Romi skorajda ni bilo govora, saj v primerjavi z Židi niso imeli publikacij in knjig, da bi spregovorili o svoji usodi. Kljub temu jih je po nepopolnih podatkih v fašističnih preganjanjih izgubilo življenje 3.600.000 (glej Šiftar 1970: 101).

Po drugi svetovni vojni so Romi doživeli ponovno večje etnično čiščenje v 21. stoletju, v vojni na Balkanu. V Bosni in na Kosovu so bili mnogi pobiti skupaj z muslimani, veliko jih je končalo v taboriščih ali pa še danes živijo kot begunci. Razselili so se v druge države, postali azilanti in zaradi življenja v revščini pogosto tudi žrtve različnih bolezni. V času vojne na Balkanu jih je veliko emigriralo tudi v Slovenijo (glej Brizani 2000: 17).

V preteklosti so bili Romi v vseh državah žrtve vojn in konfliktov. »Romi si nikoli niso izmišljali nacističnih sistemov, vojn, komunistične diktature ipd., vendar pa so bili vedno največje žrtve vseh teh družbenih oblik« (Brizani 2000: 16).

Skozi zgodovino so se evropske oblasti trudile Rome predvsem poenotiti z večinskim prebivalstvom. Prepovedovali so jim uporabljati njihov jezik in kulturo. Prav tako so bile nezaželene medsebojne poroke in nomadski način življenja. Kljub preganjanju in zanikanju romske kulture in jezika ter odsotnosti pisne oblike romskega jezika so se vsi ti elementi romske kulture ohranili do danes.

V sodobnem času Romi še vedno živijo v neurejenih razmerah in so pogosto žrtve nestrpnosti in diskriminacije. Romska skupnost predstavlja eno najbolj marginaliziranih skupin v Evropi.

4.4 ROMSKA KULTURA IN IDENTITETA

Kulturo ustvarjajo jezik, vrednostne orientacije, način življenja, način občutenja in mišljenja. Na eni strani je lahko kultura nekaj čisto marginalnega, na drugi strani pa je rezultat stvarnosti in kaže materialne dosežke. Vsekakor je kultura vse kar vidimo, poznamo in sprejemamo, kot tudi tisto, kar obstaja čez mejo vidnosti in občutenja posameznika. Kultura ima tudi dvojen pomen, pomembna je za posameznika in za družbo (glej Novak–Lukanovič 1999: 134).

Kultura predstavlja tudi za Rome pomembno področje, kjer človek osmišlja svoje bistvo in zadovoljuje svoje potrebe. Romska kultura je na podlagi porekla indijska in je v preteklosti preživela vplive vseh močnejših in razvitejših kultur ter se tako pokazala za zelo funkcionalno in trdoživo. V ospredju romske kulture so sreča, ljubezen in svoboda. Romi so od nekdaj nosilci glasbene kulture, poznavalci zelišč, narodne medicine in veterine. V romski folklori pa se prepletajo indijski, orientalski in pogansko-slovenski elementi. Najbolj pomembna pa je ohranitev in razvoj romskega jezika glede na to, da je skozi zgodovino obstajala samo govorna oblika (glej Horvat 2003: 5).

Romske kulture in drugih etničnih kultur ne smemo obravnavati samo z vidika avtonomnih kulturnih sistemov, ampak jo moramo obravnavati primerjalno z drugimi kulturami, s katerimi je tesno povezana. Romska kultura se je razvila iz tradicionalnih vrednot, vendar pa se ob ohranjanju raznolikih etničnih komponent bogati tudi s stikom univerzalnih sodobnih vrednot. Skrb Romov za ohranjanje svoje kulture je nujna, saj so v nasprotnem primeru podvrženi narodni

asimilaciji. Z ohranjanjem svoje kulture Romi razvijajo tudi romsko identiteto. Izraz identiteta izvira iz latinske besede idem in pomeni skupne značilnosti rase, skupnosti, naroda ali regionalnega, mestnega oz. lokalnega habitata. Z izrazom identificiranje pa se označuje iskanje enakih duhovnih in psiholoških značilnosti naroda oz. skupnosti (glej Petrovski 2003: 195).

Znanstvenik Pay pa je uvedel moderen koncept pojma kulturna identiteta, ki ga je opredelil kot kolektivno zavest oz. občutenje pripadnosti, ki temelji na zavesti o skupnih opredelitvah jezika, rase, ozemlja, vere in običajev ter v dani situaciji predstavlja podlago za identifikacijo (glej Pay v Petrovski 2003: 195).

Pomembno je, da se v državah, v katerih Romi živijo, zagotovi pogoje za različne kulturne dejavnosti, vključno z rabo romskega jezika v izobraževanju, medijih, založništvu in raziskovanju romske kulture, jezika, etnologije in zgodovine, saj se tako krepi narodno zavest Romov in spodbuja njihovo kulturno in družbeno emancipacijo, kot tudi književno, umetniško in gledališko dejavnost. Za oblikovanje kulturne identitete Romov pa je pomembno tudi delovanje Romov v okviru društev in organiziranje teh na državni in mednarodni ravni (Petrovski 2003).

V okviru organiziranja Romov na mednarodni ravni so za ohranjanje romske kulture in jezika kot tudi razvijanje identitete, pomembni romski kongresi. Leta 1971 je bil organiziran prvi svetovni kongres Romov v Londonu, ki pomeni v življenju Romov pomembno prelomnico, saj so s tem opozorili svet nase in izpostavili probleme, ki so rešljivi le s pomočjo celotne svetovne skupnosti. Na kongresu je bila ustanovljena Mednarodna romska organizacija, sprejeli so romski grb, zastavo in himno ter določili 8. april za svetovni dan Romov. Avtor mednarodne romske himne Gelem, gelem je Jugoslovan Jarko Jovanovič. Sledili so še (Horvat 2003: 7):

1978 drugi svetovni kongres Romov v Ženevi,

1981 tretji svetovni kongres Romov v Gottingemu,

1991 četrti svetovni kongres Romov v Varšavi,

2000 peti svetovni kongres Romov v Pragi.

Vse našteje kongrese je organizirala Mednarodna romska organizacija, katere glavni cilji so zavzemanje za človekove pravice, zavzemanje za pravico do bivanja in gibanja, politično participacijo Romov, izboljšanje položaja in enakopravnost pripadnikov romske skupnosti.

4.4.1 Romski jezik

Jezik je sredstvo sporazumevanja, ki ga uporabljajo pripadniki neke skupnosti. Ni edini in odločujoči element, ki kaže na pripadnost neki etniji, so pa stanje jezika, njegov razvoj in uporaba kazalci kvalitete bivanja določene etnične skupnosti v družbi.

Romski starši svoje otroke naučijo govoriti najprej romsko, šele nato slovensko. Tako se romski jezik ohranja iz roda v rod, vendar ga ti ljudje samo govorijo. Zato je ohranitev romskega jezika, glede na zgodovinsko preganjanje in obstoj samo govorne oblike, presenetljiva. Na podlagi iskanja življenjskega prostora znotraj Evrope se je romski jezik pogosto spreminjal, prilagajal, vanj pa so tudi vnašali jezikovne elemente okolja, v katerem so Romi živeli. Na podlagi tega so se razlike v narečjih med romskimi skupnostmi, živečimi v Evropi in svetu, poglobile do te mere, da se med seboj ne razumejo več. Obstajajo t.i. neteritorialni jeziki, ki so skupek bolj ali manj samosvojih romskih narečij in govorov, ki opravljajo funkcijo sporazumevanja samo znotraj romskih skupnosti (glej Nećak–Lük 1999: 164).

Dr. Pavla Štrukelj meni, da o jeziku Romov ni mogoče govoriti kot o povezovalnem dejavniku, ki bi Rome združeval v enovito jezikovno skupnost. Nasprotno, celo znotraj ene države obstajajo različna narečja, razlike pa lahko pojasnimo na podlagi priseljevanja Romov. Tudi v Sloveniji so vse avtohtone skupine Romov ohranile lastno narečje. Tako imamo po najbolj grobi opredelitvi dolenjsko, prekmursko narečje in narečje skupine Sintov (glej Štrukelj 2004: 263). Čeprav so tudi znotraj teh treh narečij razlike.

Romski otroci večinoma ob vstopu v vrtec ali šolo ne znajo slovenskega jezika ali pa je znanje tega slabo in otežuje napredek pri izobraževanju. S tem pa so v bistvenem zaostanku v primerjavi z ostalimi otroki. Zato Winkler meni, da bi bilo jezikovne pregrade potrebno odpraviti z uvajanjem romskega jezika in kulture v izobraževanje (glej Winkler 1999: 28). Upoštevanje manjšinskega jezika v družbi pa se izraža tudi s prisotnostjo tega v izobraževanju. V Sloveniji smo šele pred kratkim začeli postopoma uvajati romsko kulturo in jezik v šolski prostor, saj naj bi to vplivalo na večjo uspešnost romskih otrok v izobraževanju in na ohranjanje in razvijanje romske identitete.

5 SOCIALNI POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI

Po stalni naselitvi na slovenskem ozemlju (v glavnem v drugi polovici 20. stoletja) so se ob povečevanju socialnih razlik in vedno večji marginalizaciji začele kopičiti težave sožitja z ostalim prebivalstvom. Romska naselja so hitro postala moteča, obenem se je z družbeno marginalizacijo poslabševal njihov socialno-gospodarski položaj, kar je privedlo do začaranega kroga romskega življenja. Hitre družbene spremembe so še toliko lažje potiskale Rome na obrobje, nedvomno je imelo pri povečevanju družbene obrobnosti Romov veliko vlogo tudi večletno zapostavljanje ali genocidno preganjanje Romov v različnih zgodovinskih obdobjih (glej Tichy 1999 v Zupančič 2003: 113).

Horvat-Muc v svoji publikaciji *Amaro drom/Naša pot* navaja, da se položaj romske skupnosti razlikuje tako od občine do občine kot po področjih (sociala, šolstvo, bivalne razmere) ter po odgovornosti Romov do reševanja njihovih problemov. Pravi, da so temeljni problem vseh Romov življenjske razmere, nizka stopnja izobrazbe, težave pri zaposlovanju in da se kljub zakonski ureditvi Romi težje vključujejo v politično življenje. Ugotavlja pa, da »v nasprotju z Mursko Soboto, kjer so razmere na področju politične participacije in izobraževanja dobro urejene že mnogo let, je na območju Dolenjske, Posavja, Bele krajine položaj Romov slabši, saj ni medsebojnega delovanja med Romi, lokalno oblastjo in državo« (2006: 12).

Nadalje opaza, da Romi v Pomurju sodelujejo in živijo v primernem sožitju z drugimi prebivalci, V Zasavju, na Dolenjskem in v Beli krajini pa tega sožitja ni, imajo tudi drugačen življenjski slog in tudi živijo v slabših razmerah kot Romi v Prekmurju (glej Horvat–Muc 2006: 264).

5.1 DEMOGRAFSKI PODATKI

Natančnega podatka o tem, koliko Romov živi v Sloveniji, ni mogoče dobiti, saj se za Rome ob popisu opredeli le manjši del prebivalstva. »Po podatkih centrov za socialno delo in občin, ki so decidirano navedene v noveli Zakona o lokalni samoupravi (Ur. L. RS št. 51/2002), živi v Republiki Sloveniji približno 6264 avtohtono naseljenih Romov« (Obreza 2004: 32). Kljub uradnim podatkom popisa prebivalstva pa se ocenjuje, da v Republiki Sloveniji živi med 7.000 in 10.000 Romov, največ v Prekmurju, na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju.

»Točnejše ocene je težko postaviti tudi zato, ker državni upravni organi zaradi predpisov o varstvu osebnih podatkov ne vodijo posebnih evidenc glede na etično pripadnost svojih strank oziroma uporabnikov« (Žagar 2002: 144).

Zupančič (2003: 115) ugotavlja, da natančnejše določanje gostote romske poselitve otežujejo trije dejavniki:

- visoka stopnja prostorske razpršenosti;
- nestalnost etničnega opredeljevanja (očitno se opredeljujejo glede na družbeno okolje, še posebno tisti, ki so že dosegli izobrazbo in z njo povezan socialni dvig, saj je za osebe, ki so izvorno Romi, to stvar socialne stratifikacije in pri tistih, ki se statistično opredeljujejo, pogloblja občutek družbene obrobnosti);
- Jezikovna in kulturna heterogenost romskega prebivalstva v Sloveniji. (Že delitev na »prekmurske«, »dolenjske« Rome in Sinte pove, da imamo opraviti ne le z medregionalnimi razlikami, temveč tudi z veliko starejšimi razhajanja tako v naselitvenem toku kot družbeno-kulturnem razvoju (Štrukelj 1979).)

Tabela 1: Prebivalstvo po narodni pripadnosti (popisi 1953–2002) – Romi

Narodna pripadnost državljanov RS	1953	1961	1971	1981	1991	2002
ROMI	1663	158	951	1393	2259	3264

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2002), popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002, popis prebivalstva po narodni pripadnosti 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. Dostopno na: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=7 (10.05.2006).

V navedenih popisih zaznamo precejšnja nihanja glede števila Romov, število Romov je med leti 1953 in 1961 upadlo (tabela 1), kar lahko pojasnimo z migracijskimi tokovi (priseljavanje »neavtohtonih« Romov) in z različno samoopredelitvijo pripadnikov romske skupnosti (navajanje različnih etničnih identitet). Po letu 1961 število pripadnikov romske skupnosti v Sloveniji narašča, kar lahko pojasnimo z razlogi, kot so poselitve neavtohtonih Romov ali pa so se Romi opredeljevali za romsko skupnost zaradi vse večjih zakonskih ugodnosti. Povečanje je tudi odraz vse večje tolerance popisovalcev in večinskega do manjšinskih narodov (glej Steklačič v Klopčič, Polzer 2003: 289).

Tabela 2 (glej str. 25) prikazuje število Romov po posameznih občinah v Sloveniji, kjer živi večje število tako opredeljenih oseb. V Mariboru, kjer po nekaterih ugotovitvah živi blizu tisoč Romov (po uradnem popisu leta 2002 se je v Mariboru za Rome označilo 613 prebivalcev) in je tudi slovensko mesto z največ Romi, vendar neavtohtonih, zato tudi ni uradnega romskega svetnika v mestnem svetu.

»Maribor namreč ni občina, ki bi imela po zakonu o lokalni samoupravi obveznost voliti romskega svetnika v mestni svet. Sistem varstva manjšinskih pravic v Sloveniji se opira na kriterij tradicionalne naseljenosti, avtohtonosti, ne pa na kriterij številčnosti« (Petkovič 2003:71). Malo manj, 562, Romov živi v občini Novo mesto, v Murski Soboti se je 439 prebivalcev opredelilo za Rome.

Tabela 2: Prebivalci, ki so se po narodni pripadnosti opredelili za Rome (občine, Slovenija, Popis 2002) ¹⁾

Občina	Narodno opredeljeni za Rome
Maribor	613
Novo mesto	562
Murska Sobota	439
Ljubljana	218
Puconci	137
Kočevje	127
Šentjernej	98
Metlika	90
Lendava/Lendva	86
Tišina	86
Črnomelj	85
Črenšovci	63
Cankova	56
Rogašovci	51
Ribnica	49
Semič	47
Brežice	42
Krško	37
Velenje	34
Turnišče	29
Ivančna Gorica	27
Miklavž na Dravskem polju	25
Beltinci	23
Jesenice	21
Hoče-Slivnica	19
Lenart	16
Trebnje	16
Starše	14
Kranj	12
Kuzma	10
Slovenska Bistrica	10
Druge	104
SLOVENIJA	3246

1) Prikazane so samo občine z največjim številom tako opredeljenih oseb.

Vir: Statistični urad RS (2002), popis prebivalstva, ki so se opredelili za Rome (2002). Dostopno na: <http://www.stat.si/pxweb/Database/Popis2002/Občine/Prebivalstvo/Demografske%20značilnosti/Demografske%20značilnosti.asp> (10.05.2006).

Tabela 3 : Prebivalstvo po materinem jeziku (popisa 1991, 2002)- romski jezik

Materini jezik	1991	2002
ROMSKI	2752	3834

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2002), popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002, popisa prebivalstva po materinem jeziku 1991 in 2002.

Dostopno na: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=9 (10.05.2006).

Ob popisu prebivalstva leta 1991 se je za Rome opredelilo 2259 oseb, romski jezik kot materni jezik pa je navedlo 2752 Romov (tabela 3). Njihovo število se je ob popisu leta 2002 povečalo na 3246 oseb, kar je za 30,5 % več kakor leta 1991, kot materni jezik pa je navedlo romski jezik 3834 oseb, kar je za 28,2 % več kot leta 1991.

»Po podatkih centrov za socialno delo iz leta 2003 naj bi bilo v Sloveniji 6.264 Romov, medtem ko se je za pripadnike romske manjšine leta 2002 opredelilo le 3246 prebivalcev. Po podatkih občin (iz leta 2004), v katerih so Romi zgodovinsko poseljeni, pa v teh občinah živi 6.448 pripadnikov romske etnične skupnosti«⁴.

Povečanje števila Romov je po eni strani posledica novega priseljevanja, po drugi strani pa se je ob popisu 2002 za Rome opredelil tudi del tistih pripadnikov te skupnosti, ki se ob prejšnjih popisih niso opredelili kot Romi (glej tabelo 1), »zlasti zaradi bolj razvite etnične zavesti in organiziranosti Romov, aktualizacije problematike Romov in pomena, ki jo ta problematika dobiva na mednarodni ravni, pa tudi zaradi ukrepov za izboljšanje položaja Romov« (Žagar, 2002: 144).

Točna ali vsaj natančnejša ocena števila Romov je nujna za ureditev tako zakonodajnih kot socialno-ekonomskih področij, ki bi jim zagotavljala zaščito, kot jo uživajo ostale manjšine v Sloveniji. Za romsko skupnost v Sloveniji pa je zelo težko določiti tako njihovo število kot tudi skupno tradicijo, saj so okoliščine in zgodovinska tradicija Romov v Sloveniji različni za Rome v severovzhodnem delu Slovenije in na drugi strani za Rome v jugovzhodnem delu Slovenije.

---

⁴ Obreza, Dostopno na: <http://www.uvn.gov.si/index.php?id=670> (22.05.2006).

Romi na posameznih področjih oz. občinah Slovenije imajo različen socialno-ekonomski položaj. Največjo stopnjo razvitosti bi lahko pripisali prekmurskim Romom, ki imajo večinoma družbeni položaj, ki omogoča redno vključevanje romskih otrok v vrtce, osnovne šole in tudi srednje šole. To pa ne velja za Rome na ostalih območjih Slovenije, kjer ponekod nimajo zagotovljenih niti osnovnih življenjskih pogojev (glej Winkler 1999: 27).

Vendar pa imajo lokalne romske skupnosti probleme, ki so jim vsem skupni, kot so: nizka izobrazba, brezposelnost, slabe bivanjske razmere in neurejena infrastruktura.

5.2 BIVALNE RAZMERE

Romska marginalnost se odraža že v lokaciji njihovih bivališč, saj so v večini primerov romska bivališča in naselja na obrobju oziroma izven naselij ločena od večinskega, neromskega prebivalstva. »Pogosto se nahajajo na zemljišču, ki ni komunalno urejeno, brez elektrike, vode in rednega odvoza smeti, bivalni pogoji v njih pa so slabi, čeprav zidane zgradbe, bivalni kontejnerji in počitniške prikolice že nadomeščajo nekdanja zasilna bivališča in barake. Več kot 60 % Romov v Sloveniji živi v neustreznih oz. podstandardnih bivalnih razmerah« (Žagar 2002: 154). Podatki kažejo, da 39 % Romov živi v zidanih stanovanjskih hišah, od katerih jih je polovica zgrajenih brez potrebnih dovoljenj, samo 12 % jih živi v stanovanjih. Preostali živijo v zasilnih bivališčih – v barakah, kontejnerjih, prikolicah in podobno⁵.

Romska naselja se razlikujejo med seboj tako po stopnji vključenosti v družbeno skupnost kot tudi po kulturi bivanja. Glede na to bi lahko Rome razdelili v tri skupine (Horvat 2000: 122):

- Romi, ki dosegajo visoko stopnjo kulture bivanja in živijo v urbanem središču (v stanovanjskih blokih ali najemnih stanovanjih). Sem štejemo tudi tiste, ki živijo v lastnih zidanih hišah izven romskih naselij ali v razvitih romskih naseljih;
- Romi z nižjo stopnjo kulture bivanja, ki živijo v strnjenih romskih naseljih, v kompleksih zidanih eno- ali dvoprostorskih hiš, cimpranih hiš in lesenih hiš;

---

⁵ Obreza, dostopno na: <http://www.uvn.gov.si/index.php?id=670> (23.05.2006).

- Romi, ki dosegajo najnižjo stopnjo bivalne kulture in živijo v izolatih, ki so locirani na periferijah vaških skupnosti. Njihovi bivalni prostori so temni, vlažni in higiensko zanemarjeni, brez urejenih sanitarij.

»Na podlagi pridobljenih podatkov iz slovenskih občin je ugotovljeno, da je v Sloveniji v 25 občinah 90 romskih naselij. Največje romsko naselje je krajevna skupnost Pušča v Mestni občini Murska Sobota (približno 850 prebivalcev), najmanjše pa Pince v občini Lendava z dvema prebivalcema«⁶.

Večinoma gre za čista romska naselja; pripadnikov drugih skupin ni med njimi. Razporeditev hiš je brez načrta, videti je, kot da je bila pri gradnji posebno vodilo improvizacija. Ta nenačrtovanost se je kmalu maščevala, najprej pri komunalnih zadevah. Romska naselja so nastala ali s priselitvijo ene družine, ki se je s porokami in visoko rodnostjo povečala, ali pa je bil zametek naselja zapuščena hiša ali gospodarsko poslopje, ki so ga naselili Romi (glej Zupančič v Klopčič, Polzer 2003: 116–117).

Komisar za človekove pravice Sveta Evrope v poročilu iz leta 2005 pozdravlja prizadevanja oblasti pri zaposlovanju Romov, obžaluje pa zgolj delen napredek pri reševanju stanovanjskih problemov pripadnikov romske skupnosti. Sloveniji še priporoča, da bi morali programi za reševanje romske problematike imeti največjo prednost pri dodeljevanju sredstev, saj »Romi ostajajo ena najbolj deprivilegiranih skupnosti v državi«. Komisar ugotavlja, »da so pogoji bivanja številnih Romov še vedno neprimerni: mnogi živijo v izoliranih, pogosto nelegalnih naseljih daleč od storitev in drugih skupnosti«. Komisar je seznanjen z možnostmi financiranja v okviru Stanovanjskega sklada Republike Slovenije, s katerimi bi rešili težave Romov z nastanitvijo in poziva slovenske organe oblasti, »naj bodo posebej pozorni na izvajanje strategije Stanovanjskega sklada Republike Slovenije na lokalni ravni in naj zagotovijo primerno financiranje programov za izboljšanje nastanitve. Potrebno je več truda in posebnih programov za najbolj marginalizirane skupine, da bi jim zagotovili njihovo pravico do primerne nastanitve«⁷.

---

⁶ Obreza, dostopno na: <http://www.uvn.gov.si/index.php?id=670> (23.05.2006).

⁷ Poročilo Komisarja za človekove pravice, marec 2006. Dostopno na: http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publikacije/dokumenti_v_slovenscini/#1306 (25.05.2006).

5.3 ZAPOSLOVANJE ROMOV

Brezposelnost Romov je glavni vzrok za večino težav, s katerimi se srečujejo v vsakdanjem življenju; delo in zaposlitev nista pomembna le za pridobivanje sredstev, ampak sta tudi dejavnika socialnega vključevanja v družbo in osebne rasti.

Po podatkih Zavoda RS za zaposlovanje so se v letu 2003 izvajali nacionalni in lokalni programi javnih del v območnih službah Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ): Sevnica, Novo mesto, Murska Sobota in Ljubljana. Izvajalo se je 20 lokalnih programov, v katere je bilo vključenih skupaj 88 brezposelnih oseb, od tega je bilo v te programe vključenih 34 brezposelnih Romov oziroma 39 % vseh vključenih v programe javnih del, ki so bili namenjeni Romom. Tudi na področju zaposlovanja Romov se stvari počasi premikajo na bolje. Na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve so mnenja, da je potrebno v prihodnje še bolj spodbujati pripravljenost ljudi, da tudi sami prispevajo k zagotavljanju dohodka iz zaposlitve in s tem k ohranjanju ali izboljševanju dostojne življenjske ravni. Zato je v zadnjih spremembah zakona o socialnem varstvu (Uradni list RS,2/04) predviden poseben »ukrep spodbujanja zaposlovanja upravičencev do denarne socialne pomoči« (36a člen). Po tem členu je delodajalec, ki za nedoločen čas zaposli dolgotrajno brezposelnega upravičenca, ki je v zadnjih treh letih denarno socialno pomoč prejemal najmanj 24 mesecev, upravičen do subvencije za zaposlitev v skladu s predpisi o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti ter programom aktivne politike zaposlovanja. Subvencijo zagotavlja država, delno iz sredstev zagotovljenih za denarne socialne pomoči in delno iz sredstev za vzpodbujanje zaposlitev. »Z uresničevanjem tega ukrepa se bo vsaj delno omilil problem nezaposlenosti Romov, pa ne samo njih, temveč tudi ostalih prejemnikov denarne socialne pomoči«⁸. V Prekmurju so se Romi zaposlovali predvsem kot čistilci, konfekcionarji, šivilje, tesarji, gradbeniki, komunalni delavci, cestni delavci ter kovinarji. Na Dolenjskem pa so se ukvarjali predvsem s kovaštvom, drobljenjem kamenja v kamnolomih in cestah ter s prodajo konj, zelo pomembna pa je panoga nabiranja zelišč. V zadnjem času je število zaposlenih Romov naglo upadlo zaradi stečajnih postopkov podjetij, saj so Romi običajno prvi na listi odpuščenih. Razlog za to, da ne dobijo zaposlitve, je nizka stopnja znanja, saj zaradi modernizacije proizvodnih procesov niso ustrezna delovna sila (glej Horvat–Muc 2006: 10–11).

---

⁸ Obreza, dostopno na: <http://www.uvn.gov.si/index.php?id=670> (24.05.2006).

Glavni vir preživetja pripadnikov romske skupnosti so še vedno denarne socialne pomoči. Primerjava prejšnjega sistema denarnih dodatkov (pred uveljavitvijo sprememb zakona iz leta 2001) kaže, da so sedaj nekoliko na boljšem družine s 3. in 4. otroki, pri družini s petimi otroki je višina pomoči enaka kot prej, pri večjih pa je sistem obraten, kar pomeni, da je družina z več kot petimi otroki v prejšnjem sistemu dobila več denarnega dodatka kot danes denarne socialne pomoči. Ko gre za Rome, najpogosteje v praksi prejemnike zavežejo k vključitvi predšolskih otrok v posebej organizirano predšolsko vzgojo, vključitvi šoloobveznih otrok v šolanje in rednem pošiljanju otrok v šolo, vključitvi odraslih v osnovno šolo za odrasle, javljanju na uradu za delo in iskanju zaposlitve, vključevanje v programe javnih del in druge oblike zaposlitve za določen čas, v organizirane oblike usposabljanja in podobno. V številnih primerih se z Romi dogovorijo za namensko porabo sredstev socialnih pomoči bodisi za nakup oblačil za otroke, šolskih potrebščin, nakup pralnega stroja, popravilo strehe, plačilo stroškov financiranja kanalizacije, pridobitve električnega priključka in podobno⁹.

»Čeprav je Vlada RS sprejela ukrepe za izboljšanje položaja Romov, v katerih so zajeti tudi ukrepi na področju zaposlovanja in urejanja bivalnih razmer Romov, pa lahko povemo, da so na področju zaposlovanja Romov rezultati skoraj neopazni« (Horvat–Muc 2006: 11).

Stopnja brezposelnosti v številnih romskih naseljih močno presega 90 %.¹⁰ Eden izmed razlogov je tudi ta, da veliko Romov nima zahtevane stopnje izobrazbe ter spretnosti, razlog pa je tudi diskriminacija Romov v družbi na splošno. Nekateri Romi so brez državljanstva, kar povzroča pravne in praktične ovire, ki Romom preprečujejo dostop do služb za zaposlovanje ali socialnih služb¹¹.

---

⁹Zapis posveta: Problematika socialno-ekonomske integracije Romov v Sloveniji, 20.10.2004. Dostopno na: http://www.ds-rs.si/dejavnost/posveti/posvet_01072004/ZapisPosveta.pdf (23.05.2006).

¹⁰Po ocenah predstavnikov Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (uradni podatki na podlagi etnične pripadnosti ne obstajajo) je stopnja brezposelnosti za Rome v Beli krajini 98-odstotna in 90-odstotna v Prekmurju.

¹¹Poročilo Komisarja za človekove pravice Sveta Evrope o spremljanju napredka Slovenije 2003–2005. Dostopno na: http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publicacije/dokumenti_v_slovenscini/#1306 (25.05.2006).

5.4 ZDRAVSTVENO STANJE ROMOV

Zaradi slabih življenjskih razmer (slabe bivalne razmere, nezadostna prehrana, splošna nehigiena) je med romskim prebivalstvom veliko bolezni. Zdravstveno stanje Romov sistematično nihče ne spremlja, a se po podatkih pri mladih najpogosteje pojavljajo obolenja dihal, kože in prebavil, pri starejših pa kronična obolenja pljuč, poškodbe in odvisnost od alkohola. Velika je tudi umrljivost dojenčkov, ki je bistveno višja kot pri ostalih otrocih. Rezultat življenjskih razmer in s tem povezanega zdravstvenega stanja je nizka življenjska doba, saj izredno malo Romov dočaka starost 65 let (Klopčič 1995: 59).

5.5 IZOBRAŽEVANJE ROMOV

Področje vzgoje in izobraževanja Romov v Sloveniji opredeljujejo določila v naslednjih zakonih oziroma področni zakoni:

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja

V 25. členu tega zakona je zapisano, da Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje določa program dopolnilnega izobraževanja za otroke Romov. V 81. členu pa je zapisano, da so iz državnega proračuna zagotovljena finančna sredstva za pripravo in subvencioniranje cene učbenikov in učil za osnovne šole, za šolstvo narodne skupnosti in za izobraževanje pripadnikov slovenskega naroda v zamejstvu in zdomstvu ter za Rome. Iz proračuna se prav tako nameni del finančnih sredstev za osnovnošolsko izobraževanje Romov. Na podlagi 84. člena posebne standarde in normative za izobraževanje otrok Romov določi minister (glej Winkler 1999, str. 32).

Zakon o vrtcih

Na podlagi Zakona o vrtcih se sredstva za izvajanje predšolske vzgoje za Rome zagotavljajo iz državnega proračuna. Strokovni svet Republike Slovenije je leta 2002 sprejel še Dodatek h Kurikulu za vrtce za delo z otroki Romov (glej Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004: 21).

Zakon o osnovni šoli

V 9. členu tega zakona je zapisano, da se osnovnošolsko izobraževanje pripadnikov romske skupnosti v Republiki Sloveniji izvaja v skladu s tem zakonom in drugimi predpisi. Leta 1993 je Strokovni svet Republike Slovenije sprejel Navodila za prilagajanje programa osnovne šole za romske učence (glej Winkler 1999: 33). Leta 2000 pa je Strokovni svet Republike Slovenije sprejel še Navodila za izvajanje programa devetletne osnovne šole za učence Rome

Zakon o izobraževanju odraslih

V Zakonu o izobraževanju odraslih Romi niso posebej omenjeni. V splošnih določbah pa je navedeno, da se izobraževanje odraslih po programih osnovnošolskega, poklicnega, srednjega, strokovnega, gimnazijskega ter višjega strokovnega izobraževanja ureja z zakoni, ki urejajo to področje izobraževanja in z Zakonom o izobraževanju odraslih.

V določilih glede organizacije izobraževanja odraslih pa je navedeno, da se trajanje izobraževanja, zaporedje pouka posameznih predmetov ali predmetnih področij, načini in oblike preverjanja in ocenjevanja znanja in njihovo napredovanje prilagaja značilnostim, potrebam in možnostim udeležencev izobraževanja odraslih (glej Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004: 21).

Domala vsi družbeno kritični analitiki romske problematike v Sloveniji navajajo, da je romska siromašnost v vzorčni povezanosti z njihovo nizko izobrazbeno strukturo.

Romi so v izobraževanju pogosto neuspešni. McGivney je opredelil glavne ovire pri vključevanju pripadnikov etničnih skupin v izobraževanje. Te so (McGivney v Jelenc 1996: 93):

- kulturne razlike,
- stereotipi, zavedni ali nezavedni rasizem,
- neznanje jezika večinskega prebivalstva,
- nizka pričakovanja učiteljev,
- nizko samozaupanje,
- neskladnost izobraževalnih sistemov,
- revščina in brezposelnost.

Zaradi naštetih ovir naj bi programi, namenjeni etničnim skupinam, upoštevali njihove kulturne in jezikovne posebnosti ter želje. Vendar programe ne sestavljajo tisti, ki so jim namenjeni, ampak nastanejo na podlagi predstav pripadnikov večinskega prebivalstva o tem, kaj etnične skupine potrebujejo. Zato so programi največkrat omejeni le na jezikovno opismenjevanje in programe temeljnega izobraževanja. Pripadniki etničnih skupin pa si v izobraževanju najbolj želijo (Jelenc 1996: 93):

- zmanjšati kulturne razlike,
- ohranjati elemente njihove kulture,
- pomoč pri vodenju in učenju jezika večinskega prebivalstva,
- psihološko podporo,
- vodje programov naj bodo iz njihove skupnosti,
- možnosti napredovanja v izobraževanju in možnost zaposlitve.

V Sloveniji posebnega omrežja institucij, namenjenih izobraževanju Romov, ni. Romi se izobražujejo v institucijah, ki so namenjene izobraževanju večinskega prebivalstva. Na področju izobraževanja otrok se tako vključujejo v ustanove šolskega sistema, od vrtcev do osnovnih in srednjih šol. Na področju izobraževanja odraslih pa so vključeni v ljudske univerze in druge ustanove, ki imajo organizirano izobraževanje odraslih. Pomembno vlogo pri neformalnem izobraževanju Romov imajo tudi romske organizacije oziroma društva.

Povsem jasno je, da Romi načeloma nimajo zadovoljenih osnovnih potreb, torej potreb deficita in se zato pri njih potreba po izobraževanju, ki spada med potrebe osebne rasti, ne more razviti. S sistemom socialne pomoči se je v Sloveniji skušalo pomagati Romom zadovoljevati njihove potrebe deficita, vendar dr. Tatjana Vonta meni, da dosedanji ukrepi kljub vsemu niso vplivali na razvoj motivacije za izobraževanje, ker hkrati z njimi niso bili ustvarjeni pogoji za zadovoljevanje določenih socialnih potreb, kot so občutek sprejetosti, nediskriminacije in občutek vključenosti v družbo (glej Vonta 2005: 20).

Slovenija se intenzivno trudi tudi za večje vključevanje Romov v vrtce, v obvezno šolo in sploh za integracijo romskih otrok v večinsko kulturo. Država posebej obravnava in šolam priznava ugodnosti za vzgojo in izobraževanje romskih učencev: za individualno ali skupinsko delo z

romskimi učenci v šolskem procesu namenja dodatna finančna sredstva, ima ugodnejše normative za oddelke z Romi, posebej financira prehrano, učbenike, ekskurzije ipd., za vse pedagoške vrste študija država študentom romske pripadnosti odobri štipendijo, financirala pa je tudi nastanek prvega delovnega zvezka za poučevanje romskega jezika. V okviru Zavoda RS za šolstvo deluje študijska skupina učiteljev, ki poučujejo romske učence. Žal pa je izstop učencev Romov iz šolskega sistema že v osnovni šoli nesorazmerno velik. Osnovna težava je neznanje slovenskega jezika, sledi nestalen obisk oziroma izostajanje od pouka in učna neuspešnost. Nizka izobrazbena raven Romov v kombinaciji z drugačnimi življenjskimi navadami in pogoji ne omogoča enostavnih rešitev na področju sistema vzgoje in izobraževanja. Delež otrok, ki končajo osnovno šolo, je še vedno nizek, kar vpliva na potrebe po izobraževanju odraslih Romov. V Sloveniji je bilo vloženega veliko truda za vključevanje Romov v vrtce in osnovne šole. Kljub temu še vedno obstaja del takih, ki se v izobraževanje nikoli ne vključijo. Tisti, ki se, so v začetnem izobraževanju pogosto neuspešni (glej Strategija vzgoje in izobraževanja 2004).

Lahko bi rekli, da obstoječi koncept vzgoje in izobraževanja romskega jezika in kulture ne vidi kot možnosti za utiranje poti k izobrazbi in integraciji romskih otrok v prevladujočo kulturo. Prej nasprotno, romski jezik in kulturo obravnava na način, kot da bi ju bilo mogoče »preskočiti«. Naloga vrtcev in šol je tako asimilacija, romski jezik in kultura pa sta stvar družine, zasebnosti in to do tiste mere, ki ne moti vrtcev in šol v njuni prevladujoči kulturni naravnosti (glej Kovač Šebart, Krek 2003: 34).

Romski otroci so v vrtce, ki imajo vzgojno in izobraževalno funkcijo, vključeni na tri načine. Največ jih je integriranih v običajne oddelke, nekaj manj jih je vključenih v romske oddelke ali v romske vrtce. V Sloveniji deluje 272 vrtcev. Od tega so v približno 40 vrtcev vključeni tudi romski otroci, največ na Dolenjskem, v Posavju, Beli krajini, na Štajerskem in v Prekmurju. Leta 2003 je bilo 157 romskih otrok vključenih v homogene, t.i. čiste romske oddelke. Romski otroci navadno obiskujejo vrtec v neposredni bližini romskega naselja. V primeru večje oddaljenosti pa je organiziran prevoz romskih otrok ob spremstvu strokovne delavke vrtca. Na možnost vključevanja romskih otrok v vrtce vplivajo različne življenjske okoliščine in položaj Romov ter tudi izobraženost in osveščenost romskih staršev. Vendar pa je vključevanje romskih otrok v vrtec pomembno, saj prispeva k odpravljanju primanjkljajev v znanju romskih otrok in s tem k njihovi uspešnosti v nadaljnjem izobraževanju.

Na področju izobraževanja otrok država posebej obravnava in šolam priznava ugodnosti za izobraževanje Romov. Za individualno ali skupinsko delo z romskimi učenci namenja dodatna finančna sredstva, ima ugodnejše normative za oddelke z Romi, posebej financira prehrano, učbenike, ekskurzije ... za vse vrste pedagoškega študija država Romom odobri štipendijo, financirala pa je tudi nastanek prvega delovnega zvezka za poučevanje romskega jezika (glej Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004: 11).

V sodobni osnovnošolski praksi se pojavljajo tri oblike vključevanja romskih otrok v vzgojno-izobraževalni proces: čisti romski oddelki, kombinirani oddelki in oddelki, kjer so romski učenci integrirani z neromskimi. Rome pogosto pri pouku matematike in slovenskega jezika vključujejo v posebne skupine, ker imajo tukaj največ težav. Za romske otroke s specifičnimi težavami pa je organizirana tudi pomoč specialnih pedagogov in drugih svetovalnih delavcev na šoli (glej Tancer 2003: 69). V šolskem letu 2002/2003 je po dostopnih podatkih obiskovalo osnovno šolo 1.349 romskih otrok. Od tega jih je bilo 1.223 vključenih v programe pri običajnih osnovnih šolah, 126 pa v posebne šole.¹² Odstotek romskih otrok v posebnih šolah je sedemkrat večji od povprečja, kar kaže na to, da še nismo odpravili vzrokov, ki vodijo v prešolanje sorazmerno velikega dela romskih otrok v tovrstne programe (glej Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004: 11).

Glavna težava v začetnem izobraževanju je še vedno velik osip romskih otrok. Le redkim uspešno zaključiti osnovno šolo ali celo šolanje nadaljevati. Večina jih sklene svojo šolsko obveznost z nepopolno osnovno šolo, s čimer so jim zaposlitvene možnosti na trgu dela popolnoma zaprte. Winkler meni, da smo v zadnjih 25. letih dosegli velik napredek pri vključevanju romskih otrok v vrtce in šole, čeprav s situacijo, kakršna je na področju izobraževanja Romov, ne moremo biti zadovoljni. Meni tudi, da se v procesu vzgoje in izobraževanja romskih otrok pojavita dva ključna problema. Prvi je socializacija otrok, ki prihajajo iz drugačnih socialnih razmer, z drugačnimi navadami in vrednotami. Drugi problem pa je neznanje slovenskega jezika. Na področju izobraževanja se sicer odpravi navedenih problemov namenja posebna skrb, vendar bi bilo potrebno zagotoviti otrokom uspešnost v obstoječem

---

¹² Zaradi različnega poimenovanja v izbranih državah uporabljam pri vseh enotno poimenovanje posebna šola, čeprav v Sloveniji za tovrstno šolo uporabljamo poimenovanje osnovna šola s prilagojenim programom.

šolskem sistemu z odpravljanjem jezikovnih pregrad in z uvajanjem romskega jezika v izobraževanje (glej Winkler 1999: 28).

Leta 1991 je bila izvedena raziskava, s katero so želeli ugotoviti zunajšolske pogoje, v katerih romski otroci živijo in ki pomembno vplivajo na njihovo uspešnost v izobraževanju. Ugotovili so, da poleg jezikovnega primanjkljaja na neuspešnost romskih otrok v izobraževanju lahko vplivajo še domače okolje, delovni pogoji za domače učenje, kulturni standard doma, izobrazbena in poklicna struktura staršev ter zaposlitev staršev (glej Tancer v Klopčič, Polzer 2003: 74).

Tabela 4: Romi, stari 15 let ali več, po izobrazbi in spolu, Slovenija, popis 2002.

IZOBRAZBA	SLOVENIJA		
	moški	ženske	skupaj
nepopolna osnovna	632	720	1352
osnovna	255	232	487
srednja	160	65	225
nižja in srednja poklicna	135	48	183
srednja splošna in strokovna	25	17	42
višja in visoka	6	5	11
SKUPAJ	1053	1022	2075

Vir: Statistični urad RS. Romi, stari 15 let ali več, po izobrazbi in spolu, Slovenija, popis 2002. Poslano na domač e-naslov od Danila Dolenc, vodja informacijskega središča na Statističnem uradu RS.

Tabela 5: Romi, stari 15 let ali več, po izobrazbi in spolu, območja Slovenija, popis 2002

Izobrazba	Pomurje			Dolenjska		
	skupaj	moški	ženske	skupaj	moški	ženske
nepopolna osnovna	467	236	231	599	293	306
osnovna	184	95	89	44	18	26
nižja in srednja poklicna	77	53	24	13	4	9
srednja splošna in strokovna, višja in visoka	8	5	3	3	3	-
SKUPAJ	736	389	347	659	318	341

Vir: Statistični urad RS. Romi, stari 15 let ali več, po izobrazbi in spolu, območja, Slovenija, popis 2002. Poslano na domač e-naslov od Danila Dolenc, vodja informacijskega središča na Statističnem uradu RS.

Tabela 4 prikazuje izobrazbo Romov iz popisa prebivalcev leta 2002 starih 15 let ali več, kjer vidimo, da več kot polovica Romov, to je 1352 od 2075 (64 %) Romov, v Sloveniji, starih več kot 15 let, ni končalo osnovne šole. Osnovno šolo je končalo 487 (23 %). Tako vidimo, da ima največ Romov nizko izobrazbo, saj ima le 13 % Romov končano višjo izobrazbo kot je osnovna šola. Tabela 5 nam prikazuje izobrazbo Romov, starih več kot 15 let, na območju Prekmurja in Dolenjske, kjer vidimo, da je z nepopolno osnovno šolo na območju Prekmurja 467 (63 %) Romov od 736, ki so stari 15 let ali več, ostalih 37 % pa je končalo, osnovno šolo (25 %), nižjo in srednjo poklicno šolo (10 %) in le 2 % Romov je končalo višjo ali visoko šolo. Na Dolenjskem nima popolno izdelane osnovne šole kar 91 % Romov, ki so stari 15 let ali več, osnovno šolo je končalo 6,5 % Romov in le 2,5 % Romov ima končano poklicno, srednjo splošno, višjo ali visoko šolo. Tukaj vidimo velik razpon med Romi, ki dokončajo vsaj osnovno šolo, in med tistimi, ki imajo le nekaj razredov osnovne šole. Predvsem je velik razpon na Dolenjskem, kjer kaže na zelo nizko izobrazbo Romov, saj kar 91 % Romov ni končalo osnovne šole.

Po zaključku osnovne šole so Romom v Sloveniji na voljo vsi izobraževalni programi, vendar se vanje večinoma vključujejo samo v Prekmurju, kjer je tudi razvitost in izobrazbena raven romskega prebivalstva višja. Za srednješolsko stopnjo so dostopni naslednji podatki Zveze Romov Slovenije o vključenosti romskih učencev za Prekmurje: v Srednjo poklicno in tehniško šolo Murska Sobota je vpisanih 13 učencev Romov, v Srednjo šolo za gostinstvo in turizem Radenci so vpisani 3 učenci Romi, v Srednjo zdravstveno šolo Murska Sobota v Rakičanu je vpisanih 11 učencev Romov, v Srednjo kmetijsko šolo Rakičan je vpisanih 11 učencev Romov in v Gimnazijo Franca Miklošiča Ljutomer sta vpisana 2 učenca Roma (skupaj v Prekmurju 40 romskih otrok obiskuje srednjo šolo). Na visokošolski stopnji so po podatkih Zveze Romov Slovenije izobražuje 5 romskih študentov: na Fakulteto za socialno delo sta vpisana dva romska študenta (1 iz Prekmurja in 1 z Dolenjske), na Pedagoško fakulteto v Mariboru, smer jezikoslovje, sta vpisana 2 Roma iz Prekmurja in na Pravno fakulteto v Mariboru 1 Rom iz Prekmurja. Ministrstvo (MŠZŠ) vsakemu študentu Romu, ki se vpiše v pedagoško smer študija, zagotavlja štipendijo v okviru razpisa štipendij za pedagoške poklice (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004).

»Raziskava je pokazala, da so učitelji na Dolenjskem, v Ljubljani in Mariboru postavljali iste tri razloge za neuspešnost pri šolskem delu na prva tri mesta. Na teh območjih imajo težave že s

tem, da romske otroke pripeljejo v šolo, potem sledita neznanje slovenskega jezika in delovne navade. V Prekmurju je drugače, tam kot glavni razlog navajajo slabe delovne navade učencev, na drugem mestu je prisotnost pri pouku in jezik na tretjem. To pokaže, da se šole v Prekmurju ukvarjajo s problemom, ki je že na povsem drugi ravni»¹³

Število Romov, ki dokončajo osnovno šolo, se sicer tudi drugod po Sloveniji zvišuje, vendar je v končnem odstotku še vedno nizko, kar vpliva na potrebe Romov po izobraževanju odraslih. Socialno-ekonomski položaj pripadnikov romske skupnosti se je najpogosteje poskušalo reševati skozi različne programe aktivne politike zaposlovanja (programi za pridobitev izobrazbe, javna dela, programi pomoči pri iskanju zaposlitve, programi osebnostnega razvoja, programi izpopolnjevanja in usposabljanja, delovni preizkus, usposabljanje brez delovnega razmerja ter usposabljanje z delovnim razmerjem). Večino teh programov so v sodelovanju z Zavodom RS za zaposlovanje izvajale institucije za izobraževanje odraslih. Na MŠZŠ ocenjujejo, da je bilo v zadnjem letu (2003) vanje vključenih okoli 500 odraslih Romov. V zadnjih letih so bili reševanju romske tematike namenjeni tudi različni projekti in izobraževalni programi s poudarkom na funkcionalnem opismenjevanju, socializaciji, ohranjanju romske kulture, jezika in običajev ter različni preventivni programi, ki so jih financirali predvsem Ministrstvo RS za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo RS za šolstvo, znanost in šport, Ministrstvo RS za kulturo ter Ministrstvo RS za zdravje. Izvajale so jih različne nevladne organizacije ter javni zavodi s področja zdravstva, kulture in izobraževanja. Medtem ko Romi v Prekmurju praviloma vsi zaključijo osnovno šolo, se delež romskih otrok, ki dokončajo osnovno šolo, na Dolenjskem sicer zvišuje, vendar je v končnem odstotku še vedno zelo nizek, kar vpliva na potrebe po izobraževanju odraslih. Odrasli Romi so v okviru programov Zavoda RS za zaposlovanje vključeni v programe izobraževanja in usposabljanja, posamezni izvajalci pa zanje izvajajo različne krajše in daljše programe izobraževanja in usposabljanja (v šolskem letu 2002/2003 je bilo v program osnovne šole vključenih 295 Romov). Vse te oblike še ne pripomorejo dovolj k povečanju zaposljivosti in ne spreminjajo zaposlitvenih možnosti Romov. Prav tako odrasli Romi niso v zadostni meri vključeni v izobraževanje za pridobitev poklicne izobrazbe. Med drugim je v letu 2004 Ministrstvo za šolstvo in šport pretežno sofinanciralo izobraževanje odraslih

---

¹³ Intervju z Janezom Krekom. Ksenja Hahohina, 29. avgust 2005. Dostopno na: http://www.mladina.si/tehdnik/200535/clanek/slo-intervju--ksenija_hahonina/index.print.html-12 (17.05.2006).

pripadnikov romske skupnosti v Kočevju, Murski Soboti in Črnomlju. Vsebine: funkcionalno in računalniško opismenjevanje, obujanje romskih običajev in poklicev, gospodinjske spretnosti, ipd. (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov 2004).

6 USTAVNO PRAVNI POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI

V Jugoslaviji je ustava zagotavljala enakost vseh narodov in narodnosti. Po tolmačenju Zveznega komiteja za zakonodajo so imeli Romi v posameznih republikah in pokrajinah status etnične skupine – kategorije, ki je ni bilo v Ustavi SFR Jugoslavije. V Ustavi Socialistične Republike Slovenije status Romov ni bil posebej opredeljen, le prvi odstavek 212. člena Ustave SR Slovenije je določal, da ima vsakdo pravico, da svobodno izraža pripadnost svojemu narodu, narodnosti ali etnični skupini, goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo. Torej so lahko Romi, ki so bili opredeljeni kot etnična skupina, uveljavljali le individualne pravice, ne pa tudi kolektivnih, ki so jih imele narodnosti.

Za Rome so v preteklosti veljale iste pravne norme, kot so veljale za večinsko prebivalstvo. Šele z ustavnimi amandmaji je bila leta 1989 sprejeta določba, naj se pravni položaj uredi z zakonom. S tem so bili postavljeni pravni temelji za zaščitne ukrepe, hkrati pa nakazano dejstvo, da Romov zaradi njihove specifičnosti ni mogoče enačiti s položajem italijanske in madžarske narodne skupnosti.

Ob osamosvojitvi Slovenije leta 1991 so nastale romske pobude za spremembo njihovega statusa. Ena takih je predlog Rajka Šajnoviča (1991:131), da se Rome izenači s statusom italijanske in madžarske narodnosti in da se njihove pravice uredijo s posebnim zakonom. Opozoril je tudi, da neurejen status Romov najbolj prihaja do izraza pri reševanju njihovih problemov, ki so bili do nedavno prepuščeni občinskim skupščinam. Poudaril je, da je potrebno ohraniti romsko samobitnost in upoštevati specifičnosti pri reševanju njihove problematike. Organizirano skrb za Rome je potrebno prenesti na vsa področja družbenopolitičnega življenja, pri tem pa ohraniti njihove posebnosti in značilnosti (kultura, jezik in ostalo), kar je možno edino z ureditvijo statusa Romov kot narodnosti. Državni zbor Republike Slovenije je na 115. seji 2. decembra 1993 ob obravnavi predloga Zakona o samoupravnih narodnih skupnostih sprejel sklep, naj vlada pripravi

tudi zakon o zaščiti romske skupnosti v RS. Sedaj pa je Slovenija ena redkih držav, ki Rome kot avtohtono etnično skupnost obravnava v Ustavi RS in področni zakonodaji.

Resolucija parlamentarne skupščine Sveta Evrope 1557 iz leta 2002 se je o pravnem položaju Romov v Evropi na izviren način dotaknila tudi vprašanja položaja Romov v Evropi kot skupine in pravnega varstva skupinskih manjšinskih pravic. Po mnenju parlamentarne skupščine morajo države Romom poleg vseh individualnih pravic zagotoviti tudi kolektivne pravice kot skupinam: narodnim ali etničnim manjšinam (glej Klopčič 2003: 86).

Ker bom v nadaljevanju pisala o specifičnih etničnih skupnostih v Republiki Sloveniji z gledišča njihovega ustavnega in pravnega statusa, kaže najprej pojasniti, kako klasificiramo etnične skupnosti na podlagi veljavne ustavne ureditve (Žagar 2002:145–146):

- slovenski narod kot avtohtona etnična skupnost,
- avtohtoni narodni manjšini, ki uživata posebno varstvo,¹⁴
- (avtohtona) romska skupnost v Sloveniji, ki prav tako uživa posebno ustavno varstvo,
- manjšinska etnična skupnost v Sloveniji, katerih pripadniki so državljani Republike Slovenije, vendar pa njihove etnične skupnosti v ustavi in zakonski ureditvi niso opredeljene kot narodne skupnosti (avtohtone narodne manjšine), ki uživajo posebno zaščito. To kategorijo razdelimo v dve podskupini:
  - (zelo) majhne avtohtone etnične skupnosti in njihovi pripadniki,
  - neavtohtone manjšinske etnične skupnosti in njihovi pripadniki, ki imajo slovensko državljanstvo, vendar so se v Slovenijo priselili šele nedavno – praviloma po drugi svetovni vojni, večinoma pa od šestdesetih let dalje;
  - priseljenci, ki niso državljani Republike Slovenije, imajo pa na njenem ozemlju stalno ali začasno bivališče. To so »neavtohtoni« Romi, ki nimajo slovenskega državljanstva, imajo pa urejen tujski status.

---

¹⁴ Dve avtohtoni narodni manjšini, ki uživata posebno ustavno zaščito, Ustava RS opredeljuje kot »avtohtono« italijansko in madžarsko narodno skupnost v Sloveniji: prvi odstavek 5. člena in 64. člen Ustave RS.

Navedene etnične skupnosti se razlikujejo po mnogih kriterijih in značilnostih, zato jih tudi ustavno in zakonsko urejanje med etičnih odnosov in zaščite manjšin obravnava na različen način.

V Ustavi RS je avtohtonost navedena v 5. in 64. členu, vendar pa ni nikjer dokončno definiran, definiran pa ni tudi v mednarodnem pravnem redu. Romi v Republiki Sloveniji, ki živijo na ozemlju, ki ga je določil Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi¹⁵, na katerem Romi v Sloveniji prebivajo zgodovinsko, tradicionalno, torej avtohtono in le na teh področjih, določenih z območjem občin, Romom, ki tam prebivajo, gredo dodatne posebne pravice. Romi, ki ne živijo na območju tega ozemlja, ne uživajo posebnih pravic, pač pa imajo vse pravice in dolžnosti kot vsak državljan Republike Slovenije, v kolikor imajo ta status (npr. precej visoke socialne podpore), sicer pa pravice, ki jim gredo v skladu z mednarodnimi pravili in notranjo zakonodajo, kot tujcem. Zanje veljajo določila vseh državnih aktov (tudi 61. in 62. člen Ustave RS), razen določil nekaj predpisov (enajst), ki opredeljujejo posebne pravice zgodovinsko oz. tradicionalno živečih Romov na z zakonom določenem območju dvajsetih občin¹⁶.

Slovenija je ena redkih držav, ki Rome kot avtohtono etnično skupnost obravnava v svoji ustavi. Zaradi specifičnih značilnosti in položaja romske skupnosti v Sloveniji za to skupnost ni bilo mogoče uveljaviti enakega koncepta zaščite kot za avtohtono italijansko in madžarsko narodno manjšino.

Določba 65. člena Ustave RS vsebuje pooblastilo zakonodajalcu, da romski skupnosti, ki živi v Sloveniji, kot posebni etnični skupnosti z zakonom zagotovi, poleg splošnih pravic, še posebne pravice. Gre za zagotovitev posebnega varstva, ki je v teoriji prava znano kot t.i. »pozitivna diskriminacija« ali pozitivno varstvo in pomeni, da pri urejanju posebnega položaja in posebnih pravic romske skupnosti zakonodajalec ni omejen z načelom enakosti, ki mu pri urejanju

---

¹⁵ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 51/02).

¹⁶ Mnenje na poročilo Komisarja za človekove pravice Sveta Evrope o napredku Slovenije pri izvajanju njegovih priporočil 2003–2005. Dostopno na:
http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publikacije/dokumenti_v_slovenscini/#1306 (25.05.2006).

človekovih pravic in temeljnih svoboščin prepoveduje vsako diskriminacijo, ki bi temeljila na narodnosti, rasi ali drugih okoliščinah (Zakrajšek 2002: 630).

V Ustavi Republike Slovenije iz leta 1991 so v II. poglavju »Človekove pravice in temeljne svoboščine« zapisane temeljne pravice, ki so pomembne tudi za romsko skupnost. Ustava zagotavlja »enake človekove pravice in temeljne svoboščine vsakomur, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino« (14. člen) in izrecno prepoveduje »vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti« (63. člen). Ustava zagotavlja »vsakomur pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu¹⁷ ali svoji narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo« (61. člen). »Vsakdo ima pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon¹⁸« (62. člen).

Pravna osnova za zakonsko ureditev posebnih pravic Romov v Sloveniji je 65. člen Ustave Republike Slovenije, kjer je zapisano, da »položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon«.¹⁹ Iz te določbe je razvidno, da ustava poudarja varovanje romske skupnosti kot kolektivnega subjekta. Gre torej za kolektivno varstvo, medtem ko Ustava za madžarsko in italijansko narodno skupnost izrecno predvideva tudi individualno varstvo.²⁰ S to določbo pa se odpira dilema, ali uresničiti to problematiko v enem »globalnem« zakonu ali v več zakonih. Na osnovi stališča, da romska skupnost zaradi svojih specifičnih, etničnih značilnosti zahteva posebno ureditev, namreč ni bilo mogoče uveljaviti enakega koncepta zaščite kot za avtohtono italijansko in madžarsko narodno manjšino, je bil predlagan poseben »romski zakon«,

---

¹⁷ Narod je tukaj mišljen kot etnična kategorija.

¹⁸ Za uporabo romskega jezika še ni bila sprejeta nobena izvedbena določba.

¹⁹ »Čeprav je ta določba bolj pragmatična in se nanaša na izvedbeni zakon, pa je vseeno zelo pomembna, saj je prvič romska skupnost priznana kot etnična skupnost, drugič pa je zaščita zajamčena v ustavi, sledi sistematiki v II. poglavju Ustave »človekove pravice in temeljne svoboščine«, in tretjič, 65. člen sledi 64. členu, ki natančno ureja posebne pravice avtohtone narodne skupnosti Italijanov in Madžarov. Tako je jasno, da zaščita Romov sledi sistematiki manjšinske zaščite v Sloveniji, ki sloni na pozitivni zasnovi« (Polzer-Srienz 2002: 64).

²⁰ Po 64. členu Ustave, ki se nanaša na posebne pravice italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji, so te pravice zagotovljene tako narodnima skupnostma kot tudi njunim pripadnikom.

ki naj bi celostno uredil položaj in posebne pravice tej skupnosti. Sprejeta je bila rešitev, da bodo posebne pravice in položaj romske skupnosti urejali posamezni področni zakoni.²¹

Leta 1995 je Vlada RS zavzela stališče, da bi bilo zaščito romske etnične skupnosti smotrno urejati v področnih zakonih. Implementacija 65. člena ustave se tako še vedno uveljavlja preko področne zakonodaje, doslej je posebna zaščita romske skupnosti vgrajena v enajstih (11) področnih zakonih:

- Zakon o lokalni samoupravi (Ur. l. RS, št. 72/93, ..., 108/03),
- Zakon o lokalnih volitvah (Ur. l. RS, št. 72/93, ..., 54/04),
- Zakon o evidenci volilne pravice (Ur. l. RS, št. 52/02, 11/03, 73/03),
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur. l. RS, št. 12/96, ..., 115/03),
- Zakon o vrtcih (Ur. l. RS, št. 12/96, ..., 113/03),
- Zakon o osnovni šoli (Ur. l. RS, št. 12/96, ..., 71/04),
- Zakon o medijih (Ur. l. RS, št. 35/01, ..., 16/04),
- Zakon o knjižničarstvu (Ur. l. RS, št. 87/01, 96/02),
- Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Ur. l. RS, št. 96/02),
- Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (Ur. l. RS, št. 93/05),
- Zakon o Radioteleviziji Slovenija (Ur. l. RS, št. 96/05).

V prihodnje se bo za urejanje romske tematike poleg področnih zakonov uporabljal tudi temeljni romski zakon, ki je trenutno v fazi priprave na podlagi sklepa Vlade RS z dne 6.1.2005 (št. 018-11/2004-1): »Vlada RS je naložila Uradu za narodnosti, da prične s pripravo posebnega zakona o romski skupnosti«²²

Zakon naj bi bil sprejet do konca leta 2006, veljati pa bi začel 1. januarja 2007. Janez Obreza je povedal, da bodo v zakonu zajete vse rešitve za urejanje položaja Romov, ki jih določa ustava in

---

²¹ Odbor Državnega zbora RS za notranjo politiko in zakonodajo je dne 12.10.1995 sprejel naslednji sklep: »Za ureditev vprašanj, ki so vitalnega pomena za ureditev položaja Romov v Republiki Sloveniji, zaenkrat ni potreben globalni zakon, temveč naj se uredi materija, ob upoštevanju enakopravnosti, v področni zakonodaji v skladu s predlogi Vlade Republike Slovenije z drugimi ukrepi.«

²² Obreza 2005, Dostopno na: <http://www.uvn.gov.si/index.php?id=673&type=98>

ki jih vsebuje enajst področnih zakonov, sedem mednarodnih konvencij, ki jih je podpisala naša država, in programi za urejanje položaja Romov. Predsednik Zveze Romov Slovenije, Jožek Horvat Muc, je dejal, da bo zakon dal dobro podlago za izboljšanje položaja Romov in da mu bodo zato nekateri nasprotovali. Tudi vsi Romi menda niso navdušeni nad njim (Časopis Delo, 8. april 2006: 3).

Urad Vlade RS za narodnosti podpira stališče, da bi sprejetje temeljnega zaščitnega zakona o Romih na kompleksen oziroma celovit način uredilo položaj in organiziranost Romov, kar bi olajšalo delo izvršilni oblasti in zakonodajalcu pri nadaljnjem normiranju posebnih pravic Romov. Občine pa bi v njem videle jamstvo za višja državna proračunska sredstva in razbremenitev lastnih proračunov.

»Ta zakon bi moral biti osnova za pravno zaščito pripadnikov romske skupnosti za uporabo materinščine, nego lastne kulture in drugih etničnih posebnosti kot tudi skrb Republike Slovenije za izboljšanje položaja Romov« (Polzer-Srienz, 1999: 63).

»Ob taki parcialni ureditvi posebnih pravic romske skupnosti pa ostaja odprto vprašanje, ali je uresničen namen in pooblastilo ustavodajalca, da se z zakonom ne določijo le posebne pravice romske skupnosti (področna zakonodaja), temveč se določi tudi njen položaj in organiziranost (poseben zakon); pri tem mislimo na obseg določitve območja, kjer se te pravice priznavajo, ter drugi pogoji, ki morajo biti ob priznanju posebnih pravic izpolnjeni (npr. avtohtonost²³)« (Zakrajšek 2002: 631).

Na neobstoj temeljnega zakona so že večkrat opozorile številne institucije. V zvezi s položajem Romov je Varuh človekovih pravic opozoril, »da že ves čas svojega mandata neprestano vsako leto vlado in druge državne institucije opozarja na sprejetje zakona o romski skupnosti, ki ga zahteva ustava, predvsem pa na nujno sprejetje nacionalnega programa, ki bo celostno razreševal romsko problematiko na vseh področjih hkrati (izobraževanje, socialno-ekonomski položaj,

---

²³ Splošno priznani in uveljavljeni objektivni kriteriji, na podlagi katerih bi bilo mogoče opredeliti avtohtonost posameznih etničnih skupnosti v določenem okolju, ne obstajajo. Poleg tradicionalne naselitve se je uveljavil časovni kriterij, po katerem se za avtohtone smatrajo tisti Romi, ki že najmanj dve do tri generacije živijo na določenem območju. Gre za trajno, zgodovinsko poseljene Rome. Glej Flander (2004: 237).

zaposlovanje in bivanjske problematike)«. Varuh ugotavlja, »da glede normativnega urejanja romske problematike, predvsem njihovih posebnih, kolektivnih pravic, še vedno ni bilo vidnejšega napredka. Varuh tako vnovič opozarja, »da je prav normativna neurejenost oziroma nejasnost položaja pripadnikov romske skupnosti eden ključnih sistemskih razlogov za nesporazume, spore ali celo odkrito izražanje nestrpnosti do Romov, ki vedno znova nastajajo v družbi« (glej LP za leto 1997)²⁴ »Svetovalni odbor opaza, da potekajo razprave o morebitnem sprejetju splošnega zakona o statusu in pravicah Romov v skladu s 65. členom ustave. Svetovalni odbor poziva organe oblasti, naj nadaljujejo s posvetovanji in proučijo možnosti za pripravo takšnega zakona.«²⁵.

Komisar za človekove pravice, A. Gil–Robles je v svojem prvem poročilu leta 2003²⁶ izrazil zaskrbljenost nad zakonodajo in prakso v Sloveniji. Poročilo Gil–Roblesa je dokument o tem, koliko slovenske oblasti izpolnjujejo priporočila, zapisana v njegovem poročilu o spoštovanju človekovih pravic iz leta 2003.

Na podlagi drugega obiska članov njegovega urada v Sloveniji maja 2005 je Komisar Sveta Evrope za človekove pravice v svojem poročilu priporočil, »da se okrepi režim varstva manjšin predvsem tako, da se ponovno prouči koncept avtohtonih (»prvotnih«) in neavtohtonih (»novih«) manjšin«. Komisarju se zdi pomembno, »da Vlada Republike Slovenije ukrepa in zmanjša razlike v stopnji varstva romske skupnosti, ki izhaja iz obravnavanja romske skupnosti kot avtohtone ali neavtohtone, saj pojma nista pravno opredeljena. Skrbi ga, da raba teh pojmov povzroča pravno in praktično negotovost ter tvega samovoljno izključitev, saj tudi oseba, ki ima slovensko državljanstvo in katere predniki že vrsto let prebivajo v Sloveniji, se ne šteje nujno za avtohtono«. Komisarja skrbi diskriminatorni vpliv rabe izrazov avtohton in neavtohton na uresničevanje pravic Romov ter poziva Vlado Republike Slovenije, naj odpravi rabo takšnih

---

²⁴Letno poročilo Varuha človekovih pravic, Matjaža Hanžka, 2004. Dostopno na: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=940&L=0> (26.05.2006).

²⁵ Svetovalni odbor o Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin – drugo mnenje o Sloveniji – sprejeto 26. maja 2005. Dostopno na: http://www.gov.si/mzz/zunanja_poli

²⁶ Poročilo g. Alvara Gil-Roblesa, komisarja za človekove pravice, CommDH(2003)11, z dne 15. oktobra 2003, ob njegovem obisku v Sloveniji od 11. do 14. maja 2003, za Odbor ministrov in Parlamentarno skupščino. Poročilo je bilo 15. oktobra 2003 predstavljeno Odboru ministrov; nahaja se tudi na komisarjevi spletni strani, <http://www.commissioner.coe.int>.

pojmov.²⁷ Komisar spodbuja organe oblasti, naj nadaljujejo posvetovanja v teku o sprejetju posebnega zakona o pravicah Romov.

Pravni status Romov od komisarjevega poročila ostaja nespremenjen. V skladu z Ustavo so Romi etnična skupnost in ne narodna manjšina ter za njih ne velja enaka stopnja varstva manjšin kot za madžarsko in italijansko narodno skupnost, čeprav so Romi vključeni v Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin. Razlika v stopnji varstva, ki izhaja iz obravnavanja Romov kot avtohtonih ali neavtohtonih, še vedno velja²⁸.

---

²⁷ 25. julija 2005 je Odbor ZN za človekove pravice v svojih Sklepnih ugotovitvah (CCPR/C/SVN/2004/2) izrazil zaskrbljenost nad razliko v statusu med tako imenovanimi »avtohtonimi« (prvotnimi) in »neavtohtonimi« (novimi) romskimi skupnostmi v Sloveniji ter priporočil, naj Vlada Republike Slovenije razmisli o odpravi takšne diskriminacije, povezane s statusom romske manjšine.

²⁸ Poročilo Komisarja za človekove pravice Sveta Evrope o spremljanju napredka Slovenije 2003–2005. Dostopno na: http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publicacije/dokumenti_v_slovenscini/#1306 (25.05.2006).

7 VARSTVO ROMSKE SKUPNOSTI V MEDNARODNIH DOKUMENTIH

Urejen položaj jezikovnih, verskih, narodnih manjšin je danes eden temeljnih dejavnikov miru, stabilnosti in varnosti v nekem območju. Tako nadziranje se je v uradni evropski mednarodno-politični praksi uveljavilo s helsinško sklepno listino iz leta 1975. Od takrat naprej se različne mednarodne organizacije še posebej posvečajo temu vprašanju..

V zadnjem desetletju prejšnjega stoletja so se Organizacija združenih narodov, Svet Evrope, Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi in Evropska unija ob obravnavi človekovih pravic, nediskriminacije in enakih možnosti na mednarodni ravni usmerjale na vprašanje ureditve pravic Romov kot specifičnega vprašanja v normativni dejavnosti, v okviru varstva manjšin ter v konkretnih dejavnostih na področju migracij, socialne kohezije in odprave predsodkov.

Za zaščito romske skupnosti v mednarodnih dokumentih sta po mnenju Vere Klopčič (1991: 64) pomembni dve temeljni smeri:

- Prva je dosledno spoštovanje načel o prepovedi diskriminacije, ki temelji na rasi, narodnostnem ali etičnem poreklu. Ti dokumenti zagotavljajo varstvo romski skupnosti kot skupnosti s posebnimi etničnimi značilnostmi.
- Druga izhaja iz celovitega spoštovanja človekovih pravic vsakega posameznika, ne glede na raso, spol, vero, jezik, narodno ali etično poreklo. To določilo o pravicah posameznika vsebujejo vsi dokumenti s področja mednarodnopravnega varstva človekovih pravic.

Pri obravnavi mednarodnih dokumentov, ki so pomembni za položaj Romov, je potrebno upoštevati dejstvo, da mednarodne organizacije (vladne in nevladne) poleg normativne dejavnosti opravljajo tudi vlogo, ki jo pri tipičnih narodnih manjšinah opravljajo države matičnega naroda: »preverjajo izvajanje mednarodno pravnih določil na notranji ravni držav, sodelujejo pri izpolnjevanju standardov za varstvo in zaščito interesov romske skupnosti v notranji zakonodaji posameznih držav, sooblikujejo dejavnosti mednarodnih organizacij, ki so usmerjene v razvoj, povezovanje in sodelovanje na tem področju in opozarjajo na hude kršitve temeljnih človekovih pravic v posameznih konkretnih primerih« (Obreza 2003: 51).

Slovenija je ob pričetku pogajanj za polnopravno članstvo v Evropski uniji pričela z ratifikacijo pomembnih mednarodnih dokumentov z namenom, da se uskladi z mednarodnim pravom.

Slovenija je podpisnica vseh pomembnejših mednarodnih pogodb s področja človekovih pravic in prepovedi diskriminacije.

7.1 ZAŠČITA ROMSKE SKUPNOSTI V OKVIRU ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV (OZN)

Vsi dokumenti Organizacije združenih narodov (OZN) zahtevajo dosledno spoštovanje načel prepovedi diskriminacije, ki temelji na rasni, narodni ali etnični pripadnosti. S tem se posebej ukvarja Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije²⁹, ki definira rasno diskriminacijo kot kakršnokoli razlikovanje, izključevanje omejevanje ali dajanje prednosti na temelju rase, barve kože, narodnega porekla ali etničnega izvora« (člen 1.1). Konvencija prav tako nalaga obveznosti državam pogodbenicam, da sprejmejo ukrepe za odpravo ščunjanja k diskriminaciji in širjenja idej o večvrednosti ras (4. člen). Zaradi zaskrbljujočega položaja Romov v posameznih državah je Odbor za nadzor na izvajanjem te konvencije sprejel poseben dokument za odpravo diskriminacije do romske skupnosti.

Za varstvo Romov je pomembna tudi v letu 1992 sprejeta Deklaracija OZN³⁰ o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim ali etničnim, jezikovnim in verskim manjšinam, saj manjšinam zagotavlja pravico do obstoja, državam pa nalaga ustvarjanje pogojev, ki bodo omogočili utrjevanje identitete manjšin (1. člen).

Iz dokumentov OZN³¹ izhaja tudi zahteva, želja in priporočilo po spoštovanju različnosti, po odpravi predsodkov in ustvarjanju pogojev sožitja med pripadniki različnih rasnih, narodnih, etničnih in jezikovnih skupnosti. Sprejetih je bilo več dokumentov za zaščito posameznih

---

²⁹ Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije – *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, sprejeta z resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov 2106 (XX) z dne 21. decembra 1965, v veljavi pa je od 4. januarja 1969. Dostopna na: <http://www.ohchr.org/english/law/cerd.htm#part1> (01.03.2006).

³⁰ Dostopno na: <http://www.ohchr.org/english/law/minorities.htm> (03.03.2006).

³¹ Konvencija UNESCO o prepovedi diskriminacije v izobraževanju iz leta 1960; UNESCO-vo priporočilo o vzgoji in izobraževanju za mednarodno razumevanje, sodelovanje in mir ter spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin; UNESCO-va Deklaracija o temeljnih načelih glede prispevka množičnih občil h krepitvi miru in mednarodnega razumevanja, k pospeševanju človekovih pravic in preprečevanju rasizma, apartheida in ščunjanja k vojni; Deklaracija načel, po katerih naj se med mladino pospešujejo ideali miru, vzajemnega spoštovanja in razumevanja med narodi in Deklaracija o rasi in rasnih predsodkih. (Klopčič 1999: 47).

področij človekovega življenja, v celoti pa se z odpravo predsodkov ukvarja Deklaracija o rasi in rasnih predsodkih, ki je bila sprejeta 1978.

7.2 ZAŠČITA ROMSKE SKUPNOSTI V OKVIRU ORGANIZACIJE EVROPSKE VARNOSTI IN SODELOVANJA V EVROPI (OVSE)

Med dokumenti za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) Rome kot skupino prvič izrecno omenja 40. člen v III. Poglavju Sklepnega dokumenta Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi (KVSE) iz Koebenhavna leta 1990, ki pravi:³²

Sodelujoče države jasno in nedvoumno obsojajo totalitarizem, rasno in etično sovraštvo, antisemitizem, ksenofobijo in diskriminacijo zoper kogarkoli kot tudi zatiranje na verski in ideološki osnovi. V tem kontekstu, sodelujoče države prepoznajo poseben problem Romov. Izražajo čvrsto odločenost, da okrepijo napore za odpravo teh fenomenov, v katerikoli obliki in kjerkoli.

Največji dosežek OVSE na področju manjšinske problematike je oblikovanje institucije Visokega komisarja za narodne manjšine,³³ ki se ukvarja tudi s položajem Romov v Evropi. V letu 2000 je predstavil Poročilo o položaju Romov in Sintov na območju držav OVSE³⁴, katerega namen je prispevati k izboljšanju dejanskega položaja Romov in utrjevati sožitje med Romi in ne-Romi. Najpomembnejša področja, kjer je potrebna dejavnost, ki prispeva k izboljšanju položaja Romov in Sintov, so:

odprava predsodkov in rasnega nasilja, izboljšanje možnosti za dostop do izobraževanja in za kvaliteto izobraževanja, izboljšanje splošnih življenjskih pogojev, še posebej bivalnih razmer in zdravstvenega varstva ter povečana participacija Romov in Sintov v javnem življenju, posebej glede zahtev, ki se nanašajo na njihov položaj.³⁵

---

³² ECRI (*European Commission against Racism and Intolerance*).

³³ Institucija Visokega komisarja za narodne manjšine je bila ustanovljena na srečanju OVSE v Helsinkih leta 1992. Njegova naloga je, da z zgodnjim opozarjanjem in zgodnjo akcijo prepreči, da bi se situacije, ki zadevajo narodne manjšine, razvile v konflikte na območju OVSE, ki bi ogrozili mir, stabilnost ali odnose med državami članicami. Dostopno na: <http://www.osce.org/hcnm>

³⁴ Poročilo Visokega komisarja za narodne manjšine o položaju Romov in Sintov na območju držav OVSE. Dostopno na: http://www.osce.org/documents/hcnm/2000/03/241_en.pdf (05.05.2006).

³⁵ Ibidem.

V okviru OVSE deluje tudi posebna kontaktna točka za Rome in Sinte (CPRSI)³⁶ v okviru Urada za demokratične institucije v Varšavi (ODIHR), ki deluje na področju zagotavljanja strpnosti in nediskriminacije.

Svet ministrov OVSE je leta 2003 v Maastrichtu sprejel Akcijski načrt za Rome in Sinte³⁷, ki je namenjen odpravi diskriminacije in zagotavljanju enakopravne vloge Romov v družbi.

7.3 ZAŠČITA ROMSKE SKUPNOSTI V OKVIRU SVETA EVROPE

Dejavnosti Sveta Evrope na področju varstva manjšin zajemajo oblikovanje in dograjevanje pravnih standardov, nadzor nad izvajanjem sprejetih dokumentov, različne oblike sodelovanja z vladami držav članic in z nevladnimi organizacijami za doseganje skupnega razumevanja vsebine in pomena manjšinskega varstva, delo posebnega odbora za vprašanja, ki se nanašajo na varstvo narodnih manjšin in dejavnosti, ki se nanašajo na Rome (Klopčič 1998: 203).

V preteklih letih je Svet Evrope prevzel vodilno vlogo v evropskih prizadevanjih za izboljšanje položaja Romov/Ciganov³⁸ in potujočih skupin. Vprašanje Romov/Ciganov in potujočih skupin se prepleta s tremi temeljnimi prioritetami Sveta Evrope, to je varstvom narodnih manjšin, bojem proti rasizmu in netoleranci in bojem proti socialni izključenosti.

Svet Evrope je v okviru svojih prizadevanj za varstvo manjšin sprejel dva pomembna zavezujoča mednarodnopravna instrumenta – Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin in Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih, ki sta pomembna tudi za romsko skupnost. Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin ne vsebuje definicije pojma narodne manjšine, zato lahko vsaka država določi, da bo pri izvajanju načel v notranji zakonodaji upoštevala tudi Rome kot manjšino.

---

³⁶ CPRSI (*Contact Point for Roma and Sint Issues*). Države članice so se odločile za kontaktno točko za Rome in Sinte v Budimpešti leta 1994. Dostopno na: <http://www.osce.org/odihr/cprsi> (05.05.2006).

³⁷ Akcijski načrt za izboljšanje položaja Romov in Sintov znotraj OVSE območja, sprejel ga je Svet ministrov OVSE, 27. novembra 2003, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/11/1562_en.pdf (05.05.2006)

³⁸ Svet Evrope uporablja izraz Romi/Cigani, OVSE pa uporablja poimenovanje Romi/Sinti za vse skupine zaradi različnega pojmovanja v posameznih državah.

Slovenija je Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin podpisala 1. februarja 1995, ratificirala 23. marca 1998 in za Slovenijo je začela veljati 1. julija 1998.

7.4 ZAŠČITA ROMSKE SKUPNOSTI V OKVIRU EVROPSKE UNIJE

»Evropska unija nima lastnih standardov za zaščito manjšin, z izjemo nekaterih splošnih stališč, ki pa se nanašajo samo na države kandidatke«³⁹ (Brezigar 2003: 230). V zadnjih letih je bil položaj Romov v Evropi deležen posebne pozornosti. Kriteriji Evropskega sveta iz Kopenhavn iz leta 1993, ki določajo temeljne pogoje za članstvo v Evropsko unijo (EU), vključujejo človekove pravice in spoštovanje in varstvo manjšin kot načelo, ki ga mora spoštovati vsaka država, ki se želi pridružiti EU. Od držav kandidatk so zahtevali izpolnjevanje višjih standardov kot jih 'terjajo' od zahodnih držav. Države Vzhodne in Jugovzhodne Evrope, ki so maja 2004 postale članice EU, bi morale sprejeti posebne programe za integracijo in izboljšanje položaja Romov, saj je bila to tudi ena izmed zahtev mednarodne skupnosti v postopkih preverjanja ravni uresničevanja človekovih pravic. V teh zahtevah so bili mednarodni forumi bolj določni v odnosu do držav kandidatk za članstvo v EU, ker so pričakovali, da bodo države s posebnimi programi in ukrepi same delovale v smeri izboljšanja položaja Romov in odpravi kršitev človekovih pravic. V odnosu do držav Zahoda pa vlogo zaščitnikov interesov romske skupnosti v primeru očitnih kršitev človekovih pravic, diskriminacije in rasnega nasilja prevzemajo nevladne organizacije in romska združenja. »Tako pogoji, določeni v Kopenhavnu, zajemajo spoštovanje in zaščito manjšin ter vključujejo zaščito pred diskriminacijo⁴⁰ in manjšinske pravice⁴¹« (Zaščita manjšin v procesu pridruževanja EU 2001: 12). Antidiskriminacijske norme so oblikovane v Direktivi o rasni enakopravnosti⁴², ki predstavlja prepoved diskriminacije na podlagi rase ali etične pripadnosti. Omejena direktiva vsebuje natančno in obsežno opredelitev diskriminacije, kar je nujno za operacionalizacijo protidiskriminacijske zakonodaje.

---

³⁹ Akcijski načrt za izboljšanje položaja Romov in Sintov znotraj OVSE območja – *Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area*, sprejel ga je Svet ministrov OVSE, 27. novembra 2003, http://www.osce.org/documents/odihr/2003/11/1562_en.pdf (26.05.2006).

⁴⁰ Države, ki so se pridružile EU maja 2004: Ciper, Češka, Estonija, Madžarska, Latvija, Litva, Malta, Poljska, Slovaška in Slovenija.

⁴¹ Antidiskriminacijski ukrepi zagotavljajo enak položaj, ne glede na izvor.

⁴² Direktiva dostopna na http://europa.eu.int/comm/employment_social/news/2002/jan/2000-43_en.pdf (26.05.2006).

Evropska ustavna pogodba, ki naj bi nadomestila vse dosedanje pogodbe v povezavi z EU, vsebuje tudi Listino EU o temeljnih človekovih pravicah⁴³, ki med drugim prepoveduje diskriminacijo na osnovi rase, barve kože, etničnega ali družbenega izvora, jezika, veroizpovedi in pripadnosti narodni manjšini, Unija pa mora ob tem spoštovati kulturno, versko in jezikovno raznolikost.

Poročila Evropske komisije z izrazom 'manjšinske pravice' tako zajemajo oba vidika zaščite manjšin. Evropska komisija posebej poudarja problem diskriminacije Romov, ki se srečujejo s težkimi problemi sistemskega izključevanja iz družb, v katerih živijo. Komisija je opozorila na problem diskriminacije Romov na področju izobraževanja, zaposlovanja, zdravstvenih storitev in bivalnih razmer (Zaščita manjšin v procesu pridruževanja EU 2001: 27–36). Položaj Romov v EU spremlja Evropski nadzorni center za rasizem in ksenofobijo (EUMC),⁴⁴ ki posreduje informacije o rasizmu in ksenofobiji ter svetuje o konkretnih dejanjih v boju proti takšnim pojavom. Od leta 1993 v Bruslju deluje tudi evropski informacijski urad za Rome (ERIO)⁴⁵, katerega cilj je uresničevanje legitimnih pravic romskih skupnosti v Evropi. Naloga ERIO je med drugim zbiranje podatkov o človekovih, političnih, ekonomskih in socialnih pravicah Romov v državah EU ter pridruženih članicah, ki jih nato predajo evropskim institucijam, kot sta Evropska komisija in Evropski parlament, pa tudi drugim mednarodnim organizacijam. Urad naj bi tako deloval kot povezava med romskimi organizacijami in mednarodnimi organizacijami, kot so Svet Evrope, OVSE in nevladne organizacije.

Evropska komisija je največji mednarodni donator pomoči za izboljšanje položaja Romov v Evropi. V preteklosti je financirala projekte v državah kandidatkah v okviru programov Phare, Lien, Access, v državah članicah pa predvsem v okviru Evropskega socialnega sklada in Pobude skupnosti Equal (glej Fouere 2003: 22–23).

---

⁴³ Listina o temeljnih pravicah EU dostopna na [http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/43EBFC2376F40E56C1256C6F003A4215/\\$file/32000Y1218\(01\).doc](http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/43EBFC2376F40E56C1256C6F003A4215/$file/32000Y1218(01).doc) (26.05.2006).

⁴⁴ EUMC (*European Monitoring Centre of Racism and Xenophobia*) je agencija, ki deluje v okviru EU, ustanovljena z uredbo Sveta (EC) 1035/97, 2. junija 1997 in dopolnjena z uredbo (EC) 1652/2003, 18. junija 2003. Center ima sedež na Dunaju in deluje od leta 1998 naprej. Dostopno na: http://www.eumc.eu.int/eumc/index.php?fuseaction=content.dsp_cat_content&catid=2 (06.05.2006).

⁴⁵ ERIO (*European Roma Information Office*), ustanovljen leta 1993 in deluje v Bruslju. Dostopno na: <http://www.erionet.org/Home.html> (06.05.2006)

8 URESNIČEVANJE VLADNIH UKREPOV IN SKLEPI VLADE RS

Vladni programi za zaščito etničnih manjšin so politični dokumenti in za njihovo razvijanje ter nadzor so odgovorna ministrstva ali drugi vladni organi. Slovenija je sprejela programe za izboljšanje položaja Romov, uspešnost teh programov pa je med drugim odvisna tudi od finančnega zalogaja, ki je temu namenjen, ta pa je na tem področju premajhen. Prvi, splošnejši Program ukrepov za pomoč Romom v Republiki Sloveniji, se je začel v letu 1995. Maja 2000 je vlada sprejela poseben bolj specifičen program Enake možnosti zaposlovanja za Rome – skupen izziv, ki se je zaključil leta 2001. Sprejeti so bili tudi programi zaposlovanja Romov v obdobju 2003–2006. Nacionalni program za boj proti revščini in socialni izključenosti (v nadaljevanju Program socialnega vključevanja), ki ga je vlada sprejela februarja leta 2000, pa med ostalimi izpostavljenimi deprivilegiranimi družbenimi skupinami vključuje tudi ukrepe za podporo romski skupnosti. Oba programa, skupaj s splošnejšimi ukrepi, kot je Program boja proti revščini in socialni izključenosti, se nanašata na več področij življenja, kot so izobraževanje, zaposlovanje, stanovanjska problematika in zdravstveno varstvo. Leta 2004 je bila sprejeta tudi Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji.⁴⁶

8.1 PROGRAM UKREPOV ZA POMOČ ROMOM

Na 117. seji Vlade RS 30. novembra leta 1995 je bil sprejet Program ukrepov za pomoč Romom, ki predstavlja prvi dosežek pri načrtovanju vladne strategije, vključuje potrebe romske manjšine ter je še vedno aktualen. Po tem programu so prizadevanja državnih organov in občin usmerjena v urejanje bivalnih razmer, možnosti za izobraževanje in zaposlovanje, v razvoj kulture, informiranja ter ohranjanja lastne identitete, hkrati pa spodbujanje politične participacije Romov in lokalnega zastopstva, ki nedvomno prispevata k večji družbeni in kulturni integraciji romske skupnosti v večinski prostor Slovenije, urejanje javnih in družbenih zadev, predvsem pa reševanje problemov socialne izključenosti, s katero se Romi soočajo na naslednjih področjih: stanovanjske/bivanjske razmere, nezaposlenost, zelo nizka izobrazbena raven. Gre za skupen

---

⁴⁶ Strategijo vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji je leta 1994 razvilo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport.

projekt sedmih ministrstev, Urada za narodnosti RS in vladnega organa za reformo lokalnih skupnosti.⁴⁷

Program vsebuje tri vrste ukrepov, in sicer: oblikovanje predlogov za spremembe zakonov in drugih predpisov, konkretne naloge ter pomoč različnim projektom in akcijam in podporo strokovnemu in raziskovalnemu delu na zadevnem področju. Iz programa prav tako izhaja, da mora vlada pospeševati sodelovanje med Romi in državnimi oziroma lokalnimi oblastmi ter institucijami. Primeri dobre prakse na lokalni ravni pa se morajo vključiti v nacionalne programe in strategije (Zaščita manjšin v Sloveniji 2002: 70–74).

Vlada Republike Slovenije je kasneje, na 117. seji dne 1. julija 1999, ponovno ocenila uresničevanje vladnega programa za pomoč Romom iz leta 1995 in ugotovila, da je ta še vedno aktualen in zadolžila državne organe za nadaljnje aktivnosti v okviru njihovih pristojnosti:

glede romskih vprašanj je potrebno usklajeno ravnanje občin in državnih organov, vsa ministrstva in vladne službe so dolžne v okviru svojih pristojnosti romskim vprašanjem nameniti posebno skrb in jih vključiti v nacionalne programe na svojem delovnem področju, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo ter Ministrstvo za finance se zadolži, da preučita možnosti po zagotovitvi proračunske postavke z ustreznimi sredstvi za pomoč občinam pri urejanju bivalnih razmer, ministrstva, ki razpolagajo s proračunskimi sredstvi za spodbujanje razvoja v lokalnih skupnostih, se zadolži, da se pri dodeljevanju sredstev občinam upošteva potreba po urejanju bivalnih razmer za Rome kot tudi za tiste prebivalce (ne Rome), katerih bivalne razmere so zaradi neurejenih romskih naselij poslabšane. Prebivalci ne-romskih naselij naj bi tako zaradi poslabšanih razmer dobivali neke vrste »rento«, predstavnikom države v upravah ustreznih skladov (npr. Javni sklad

---

⁴⁷ V programu je določenih deset prednostnih področij, dodeljenih naslednjim organom:

1. izboljšanje življenjskih pogojev: Ministrstvo za okolje in prostor;
2. izobraževanje: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport
3. zaposlovanje: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za ekonomske odnose;
4. družinske zadeve: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve;
5. socialno varstvo: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve;
6. zdravstveno varstvo: Ministrstvo za zdravstvo;
7. preprečevanje kriminalitete: Ministrstvo za notranje zadeve;
8. kulturni razvoj: Ministrstvo za kulturo;
9. mediji: Urad za narodnosti;
10. javna udeležba: Služba vlade RS za reformo lokalne samouprave, Urad za narodnosti.

Republike Slovenije za regionalni razvoj in ohranjanje poseljenosti slovenskega podeželja, Stanovanjski sklad Republike Slovenije) je naloženo, da predlagajo ustrezno ravnanje.

6.2 PROGRAM ENAKIH MOŽNOSTI ZAPOSLOVANJA ZA ROME – NAŠ SKUPEN IZZIV IN PROGRAMI ZAPOSLOVANJA ROMOV V OBDOBJU 2003–2006

Maja 2000 je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve RS razvilo Program zaposlovanja⁴⁸, ki temelji na raziskovalnem projektu Romi in nezaposlenost v Pomurju, izdelanem leta 1995 pri Zavodu RS za zaposlovanje. V programu so izpostavljena štiri glavna področja dejavnosti, s katerimi se želi doseči izboljšanje stopnje zaposlovanja Romov, in sicer: 1. priprave na zaposlitev, vključno z usposabljanjem; 2. spodbujanje samozaposlovanja, romske kooperative in integracijskih podjetij; 3. program javnih del; 4. subvencionirane zaposlitve. Namen programa je usposabljanje za samostojnost pri delu, ki bi Romom omogočila socialno in delovno integracijo in povečala njihov odstotek redno zaposlenih. Najbolj se je uveljavil program javnih del, čeprav ne omogoča trajnejše zaposlitve niti pridobitve posebnih znanj, povpraševanje po tovrstnih zaposlitvah pa presega možnosti. Te vladno podprte zaposlitve Romom predstavljajo primarni vir zaposlovanja, vendar pa je njihova uspešnost pri reševanju problema brezposelnosti dolgoročno vprašljiva. Kljub visokemu povpraševanju pa javna dela niso dovolj spodbudna za neodvisnost Romov od socialne pomoči. Kot celota se program ni dobro uveljavil, saj Romi v večini primerov z njim niso bili dovolj seznanjeni in tudi sredstva, namenjena za njegovo izvajanje, niso bila zadostna, program pa se je zaključil leta 2001 (glej Zaščita manjšin v Sloveniji 2002: 70–81).

V obdobju 2003–2006 so bili sprejeti programi zaposlovanja Romov, ki vključujejo 36 programov javnih del, ki so v Republiki Sloveniji potekali leta 2005 in so bili namenjeni Romom. V programe je bilo vključenih 111 brezposelnih oseb, od tega 77 Romov.

---

⁴⁸ Program enakih možnosti zaposlovanja za Rome – naš skupen izziv načrtuje razvoj posebnih projektov zaposlovanja (kooperative in integracijska podjetja) in oblikovanje podporne strukture za trajni razvoj zaposlovanja ter delovne integracije Romov. Slednje naj bi se doseglo s pomočjo povečevanja delovnih zmožnosti in zaposlitvenih možnosti Romov, možnosti za priučitev praktičnih veščin in pridobitev delovnih izkušenj s pomočjo programov »izkustvenega učenja«, vključevanja Romov v javna dela ali s subvencioniranimi zaposlitvami, ustanavljanja kooperativ ali integracijskih podjetij, oblikovanja lokalnih projektnih skupin v občinah, s predstavniki Romov, Neromov, strokovnjakov in občinskih uradnikov, zagotavljanja svetovanja in podpore pri samozaposlovanju, kooperativah in vsebinah, povezanih s tem.

Na nacionalnem nivoju je v letu 2005 potekal nacionalni program javnih del »Socializacija in integracija Romov v lokalno skupnost«, v katerega je bilo vključenih 7 brezposelnih oseb. Naročnik programa je bil Zavod za zaposlovanje, izvajalci pa centri za socialno delo: Krško, Brežice, Metlika, Trebnje, Grosuplje, Ribnica in Kočevje. Izvajanje programa je sofinanciralo Ministrstvo za družino, delo in socialne zadeve⁴⁹.

V območnih službah Zavoda RS za zaposlovanje Novo mesto, Sevnica, Maribor in Murska Sobota se je v letu 2005 izvajalo 35 lokalnih programov javnih del, v katere so bile vključene 104 brezposelne osebe, od tega 77 Romov.

V okviru programa Pobude skupnosti EQUAL v Sloveniji financira Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve dve razvojni partnerstvi, katerih aktivnosti so namenjene pripadnikom romske skupnosti v Republiki Sloveniji: razvojno partnerstvo Romski zaposlitveni center, katerega koordinator je občina Škocjan, ter razvojno partnerstvo Romski izobraževalno informativni center, katerega koordinator je Regionalna razvojna agencija (RRA) Mura. Projekta sta sofinancirana iz sredstev EU (75 %) ter iz nacionalnih sredstev (25 %). Projekta se bosta zaključila 28.10.2007.

Na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve RS in Zavodih za zaposlovanje že vrsto let kreirajo in izvajajo posebne programe aktivne politike zaposlovanja (APZ) za brezposelne Rome. Nameni posebnih programov so socialna vključenost, priprava na zaposlitev, ki vključuje tudi usposabljanje in izobraževanje ter (neposredna) zaposlitev. Programi so vsebinsko prilagojeni potrebam skupin. Naj omenim nekatere programe:

- program socialne vključenosti,
- posebni programi za zaposlitev,
- posebni programi za izobraževanje,
- program zaposlovanja Romov itd.

Na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve RS so v preteklih letih opredelili tudi posebne ukrepe, projekte in programe, namenjene zaposlovanju Romov:

- Enakost možnosti zaposlovanja za Rome – naš skupni izziv,

---

⁴⁹Poročilo o spremljanju napredka Slovenije 2003–2005. Dostopno na:

http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/Porocilo_Gil_Roblesa.pdf

(10.05.2006).

- Subvencioniranje zaposlitev: Program tisoč novih možnosti,
- Programi javnih del.

Ob pripravljenosti Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve RS, da se napravijo novi koraki najprej na področju zaposlovanja brezposelnih Romov v Sloveniji, je bila na sestanku med Zvezo Romov Slovenije in Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve RS 7.8.2003 podana iniciativa pod naslovom »Treba je rešiti romsko problematiko na področju brezposelnosti«. Sprejet je bil sklep, da bo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve RS v sodelovanju z Zvezo Romov Slovenije izvajalo zaposlitvene programe za odpiranje novih delovnih mest ter dajalo podporo Zvezi Romov Slovenije za to področje pri ostalih ministrstvih. V skladu s sprejetim Vladnim programom ukrepov za pomoč Romom z dne 30.11.1995 Sklepi Vlade RS z dne 1.7.1999 in Sklepi Vlade RS z dne 7.10.2004 je ureditev zaposlitvenih možnosti oziroma ureditev rednih delovnih mest na sedežu Zveze Romov Slovenije v Murski Soboti in Novem mestu v nacionalnem interesu ter je nujno potrebna za nadaljnje delovanje Zveze in njenih prizadevanj.

Na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve se v okviru letnega programa ukrepov aktivne politike zaposlovanja vključujejo v posamezne aktivnosti ciljne skupine brezposelnih oseb. Spremljajo število vključenih predstavnikov romske skupnosti v programe javnih del ter število javnih del, ki so namenjeni Romom.

V sodelovanju z lokalnimi skupnostmi bo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve RS v prihodnje omogočilo razširitev programa javnih del za Rome, in sicer predvsem na področjih urejanja okolja tako v romskih naseljih kot tudi širše v lokalnih skupnostih ter na nudenje učne pomoči romskim otrokom med šolanjem. Namen programov je povečati zaposlitvene možnosti Romov v lokalnem okolju⁵⁰.

---

⁵⁰Mnenje na poročilo Komisarja za človekove pravice 2003–2005. Dostopno na:

http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/gil_robles_-_Internet_link.pdf (14.05.2006).

8.2 PROGRAM SOCIALNEGA VKLJUČEVANJA

Čeprav se Program socialnega vključevanja ne osredotoča le na Rome, te označuje kot eno od deprivilegiranih, socialno izključenih skupin uporabnikov. V priporočilih programa so Romi posebej omenjeni v točki, ki obravnava zaposlovanje in ki izpostavlja potrebo po vključevanju Romov na trg delovne sile s pomočjo kooperativ. Vključevali naj bi jih tudi ukrepi na področju izobraževanja, zdravstvenega varstva in stanovanjske politike (glej Zaščita manjšin v Sloveniji 2002: 75).

Na področju socialnega varstva je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve v letu 2005 sofinanciralo naslednje programe⁵¹: C-Rom, Barvice – Dejavnosti z Romi na Koželjevi ulici v Ljubljani, Pomoč otrokom Romov in njihova socializacija, Socializacija Romov ipd.

V okviru razpisov za sofinanciranje programov v podporo družini pa so se izvajali naslednji programi: Dnevni center za izobraževanje romskih staršev in otrok, Učenje za sobivanje, Izboljšajmo kakovost življenja romskih družin, Usposabljanje za uspešno starševstvo in Igrajmo in učimo se skupaj.

8.3 STRATEGIJA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ROMOV V REPUBLIKI SLOVENIJI

V letu 2004 je Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport razvilo program Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji⁵². Dokument vsebuje analizo dosedanjega stanja in ukrepe ministrstva, pregled ključnih nerešenih problemov in predloge za njihovo reševanje (npr. zgodnje vključevanje romskih otrok v vrtce, uvedba romskega pomočnika, vsebinsko prilagajanje programov, različne oblike učne pomoči, vzpostavljanje zaupanja v šolo, odpravljanje predsodkov, stalno strokovno izobraževanje učiteljev itn.). V dokumentu je zajeta vzgoja in izobraževanje Romov od predšolske vzgoje do izobraževanja odraslih. Usmerjena je na

---

⁵¹ Dostopno na: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/gil_robles_-_Internet_link.pdf

⁵² Dostopno na:

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/projekti/enake_moznosti/0721_strategija_Romi.doc

zagotavljanje vzgoje in izobraževanja in uveljavljanje pravice do ohranjanja romskega jezika in kulture Romov⁵³ (Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji 2004: 6).

V Sloveniji se za romskega šolskega asistenta uporablja izraz romski pomočnik, medtem ko namesto izraza mediator srečamo poimenovanje koordinator. Oba, pomočnik in koordinator pa naj bi opravljala naloge, ki so predvidene v Priporočilu Sveta Evrope o izobraževanju romskih otrok.

Romski pomočnik naj bi bil svetovalec, pomočnik in organizator v procesu iskanja učinkovitega razvoja, osredotočenega na pridobivanje znanja in spretnosti, pozitiven zgled in model romskim otrokom, predstavnik romske kulture, tradicij in navad ter naj bi preko svoje izobrazbe in položaja vplival na svoje okolje in skupnost. Romski pomočnik naj bi imel lastnosti, kot so pozitiven odnos do otrok, interes in veselje do dela z otroki, primeren oz. ustrezen nivo komunikacijskih sposobnosti, sposobnost komuniciranja v romskem in slovenskem jeziku, fizično in mentalno zdravje ter osebno integriteto. Njegove naloge naj bi se nanašale na neposredno delo v vrtcu ali razredu, delo z otroki v prostočasnih aktivnostih, sodelovanje z družinami, usklajevanje dela s pričakovani ravnatelja in vključevanje v nadaljnja izobraževanja.

Delo romskega pomočnika lahko prispeva k večji uspešnosti in boljši socializaciji ter integraciji romskih otrok v izobraževanju, kot tudi k uvajanju romske kulture in jezika v šolski prostor. Poleg tega se z uvedbo programa romski pomočnik izobražuje, usposablja in zaposluje odrasle Rome, ki tako aktivno sodelujejo pri reševanju izobraževalne dimenzije romskega vprašanja.

Lokalni romski koordinatorji pa so v Sloveniji predvideni predvsem za področja z večjim številom Romov, ki se soočajo s težavami pri vključevanju v izobraževanje in zaposlovanje in naj bi služili kot posredniki med odraslimi Romi, institucijami in posamezniki.

Eno izmed področij, ki ga obravnava dokument o vzgoji in izobraževanju Romov, je tudi romski jezik. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport si prizadeva, da bi v šole uvedli fakultativni pouk romskega jezika, k čemer jih zavezuje tudi Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih.

---

⁵³ Skupna načela in cilji Strategije so: zagotavljanje vzgoje in izobraževanja, ki omogočata doseganje ciljev oziroma standardov znanja, ki so opredeljeni v kurikulumu za vrtce in v učnih načrtih; vključevanje v večinsko družbo tako, da vzgoja in izobraževanje zagotavljata prevzemanje funkcionalnih rekvizitov družbe in obenem spoštovanje različnosti ter identitete; vključevanje v večinsko družbo tako, da vzgoja in izobraževanje v kurikulumu zagotavljata načela in vrednote enakosti v povezavi s socialno pravičnostjo. Dostopno na : http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/projekti/enake_moznosti/0721_strategija_Romi.doc

Da bi to čim prej lahko omogočili, ministrstvo podpira 30-mesečni projekt z naslovom Standardizacija jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje, ki ga je leta 2003 začela izvajati Pedagoška fakulteta v Ljubljani. Projekt, ki je zamišljen kot del integralnega projekta, katerega namen je vključitev romskega jezika in kulture v javne vzgojno-izobraževalne programe. V okviru projekta je osnovni korak izdelava slovarja in slovnice kot tudi spremljajočih gradiv v dialektih romskega jezika slovenskih Romov. Namen projekta pa ni samo izdelava slovarja in slovnice, temveč celotno projektno delo usmerjati tako, da bodo njegovi rezultati uporabni na šolskem področju. Projektna skupina je bila, z namenom dosegati boljše rezultate, sestavljena izredno interdisciplinarno in mednarodno. Rezultati bodo predstavljali pomemben prispevek na področju romskega jezika, ki je bil še do nedavnega samo govorjen. Z njimi naj bi omogočili romskim otrokom izobraževanje v lastnem jeziku ter o njihovi kulturi in preteklosti. S tem pa jim bo dana možnost, da se ohranja pisna jezikovna tradicija in prepreči izumrtje jezika, hkrati pa tudi možnost za knjižno rast jezika, ki je za etnično skupino zelo pomembna (glej Antauer in drugi 2003: 132). V okviru projekta Zagotavljanje enakih možnosti za izobraževanje romskih otrok so leta 2002 v Sloveniji že začeli z uvajanjem romskih pomočnikov, za katerega program so izdelali na Pedagoškem inštitutu v Ljubljani. V projekt so bile vključene tri osnovne šole. Po dveh letih šolanja s pomočjo romskih pomočnikov so že vidni prvi rezultati in pomanjkljivosti.

Na podlagi treh v projekt vključenih šol se lahko sklepa, da prisotnost romskih pomočnikov v izobraževanju vpliva na uspešnost romskih otrok, saj bodo v eni izmed vključenih šol ob njegovi prisotnosti vsi romski otroci dosegli standarde drugega razreda. Medtem ko imajo v šoli, ki je bila brez romskega pomočnika, z uspešnostjo romskih otrok več težav. V tretji šoli, na kateri so imeli prav tako vključenega romskega pomočnika, pa imajo probleme le romski otroci iste družine, ki zaradi nestimulativnega domačega okolja šole ne obiskujejo redno (glej Vonta 2005: 30).

Povsem jasno je, da Romi načeloma nimajo zadovoljenih osnovnih potreb, torej potreb deficita in se zato pri njih potreba po izobraževanju, ki spada med potrebe osebne rasti, ne more razviti. S sistemom socialne pomoči se je v Sloveniji skušalo pomagati Romom zadovoljevati njihove potrebe deficita, vendar dr. Tatjana Vonta meni, da dosedanji ukrepi kljub vsemu niso vplivali na razvoj motivacije za izobraževanje, ker hkrati z njimi niso bili ustvarjeni pogoji za zadovoljevanje določenih socialnih potreb, kot so občutek sprejetosti, nediskriminacije in

občutek vključenosti v družbo (glej Vonta 2005: 20). Na razvoj motivacije za vključevanje v izobraževanje pri odraslih Romih pa pogosto vplivajo tudi negativne izkušnje iz preteklega izobraževanja.

V okviru Regionalne razvojne agencije Mura poteka projekt Romski izobraževalni in informativni center (RIIC). T.i. razvojno partnerstvo izhaja predvsem iz ugotovitev sprejete Strategije vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki v Sloveniji in posvetovanja z romskimi svetniki. Razvojno partnerstvo stremi k integraciji Romov predvsem s povečevanjem zaposlovanja in izboljšanjem izobrazbe. Namen razvojnega partnerstva je vzpostavitev romskega izobraževalno informativnega centra, vzpostavitev poklicnega standarda 'romski mentor', uspešno zaključeno izobraževanje petnajstih romskih mentorjev in sistemizacija omenjenega delovnega mesta v osnovnih šolah in vrtcih z romskimi otroki. Prav tako je namen doseči sodelovanje nacionalnih institucij in razvojnih partnerjev glede skupnega cilja. Tovrstno sodelovanje bo uresničeno v osnutku legislative (osnutku uredbe ali podzakonskega akta). Predvideni romski izobraževalni center in še posebej institut romskega mentorja bo omogočal pomoč in sledenje Romom v celotnem procesu, od pridobivanja elementarne izobrazbe, izbire poklica, napredovanje na izobrazbeni poti in vključevanje na trg dela. Romski mentor bo bistveno pripomogel k povečanju enakih možnosti pri izobraževanju Romov in bo otrokom pomagal pri premagovanju težav in ovir (jezikovnih, kulturnih ...) v začetni fazi šolanja. Delo romskih mentorjev je naložba v bodočnost, ki bo v popolnosti pokazala svojo težo pri naslednji generaciji, kjer bodo otroci teh otrok imeli bistveno večje izobrazbene aspiracije ter jih bodo pri tem vzpodbujali njihovi starši. Projekt je financiran izključno iz evropskega socialnega sklada s strani Pobude skupnosti Equal. Ob koncu projekta bo zaposlenih 15 oseb romske narodnosti v vlogi romskih mentorjev, prav tako pa bo RIIC nudil podporo Romom pri odnosih z javnimi institucijami in delodajalci z namenom njihove lažje zaposlitve in obenem nudil vso logistično podporo in informacije glede zaposlovanja⁵⁴.

---

⁵⁴ Romski izobraževalni center. Dostopno na:
http://www.rra-mura.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=8&id_informacija=97 (28.05.2006).

V poročilu iz delavnice o modelih izobraževanja in zaposlovanja Romov, ki je potekala v Novem mestu 7. in 8. oktobra 2004⁵⁵, so poročali, da so mednarodne primerjave potrdile izhodiščne potrditve, da je v Sloveniji, tako kot v večini evropskih držav, nizka izobrazbena struktura in poklicna usposobljenost⁵⁶ pripadnikov romske skupnosti največja ovira za povečanje rednega zaposlovanja. Možnosti za zaposlovanje Romov v Sloveniji zajemajo predvsem vključevanje Romov v programe javnih del (npr. na področjih: ureditve bivalnih razmer, izobraževanja, kmetijstva).

Skupna ugotovitev je bila, da je potrebno zagotoviti kontinuiteto v izvajanju uspešnih programov in projektov, ki so zaenkrat odvisni zlasti od uspešnega kandidiranja na razpisih in ne od systemske podpore. Delovno mesto romskega koordinatorja, ki se izvaja predvsem v okviru javnih del, bi bilo v nadaljevanju potrebno vključiti kot redno obliko dela. Nadalje je potrebno razviti sistem preverjanja znanj na državni ravni in priznanje dosežene izobrazbe romskih koordinatorjev kot javno veljavne izobrazbe, ki se izkazujejo z veljavnimi certifikati. Kljub pozitivnemu premiku se v praksi pojavlja problem, ker ni dovolj usposobljenih pripadnikov romske skupnosti za tako delo.

Mitja Bulič, romski koordinator, pravi, da vidi največjo oviro v Romih. Največkrat so strašno nezainteresirani za sodelovanje tako na področju izobraževanja kot tudi na področju zaposlovanja. Rešitev vidi v izobraževanju Romov, če Rom dokonča določeno stopnjo izobrazbe, bi mu lahko pomagali dobiti službo in z modelom pozitivne diskriminacije morda zainteresirali tudi ostale Rome, vendar pa meni, da takšen odklonilen odnos, kot ga imajo Romi danes, ne pripelje nikamor ob še tako dobri strategiji razvoja.

Darko Rudaš, ki je že drugi mandat romski svetnik Mestne občine Murska Sobota in predsednik krajevne skupnosti Pušča, pravi, »da Romi spadajo v tisto kategorijo oseb, ki v hitro razvijajoči se tehnologiji dela najtežje najdejo zaposlitev. Ob splošnem naraščanju brezposelnosti pa se Romi v rani mladosti privadijo obstoječi stopnji brezposelnosti in statusu, ki ga dobijo, družba pa to ocenjuje kot prostovoljno brezposelnost, kar posledično vodi v družbene spore in povečuje

---

⁵⁵ Namen delavnice je bil predstavitev primerov iz praks treh držav in predstavitev možnosti za vključevanje v evropske projekte ter preverjanje dejanskega uresničevanja strategij za izboljšanje položaja Romov v Sloveniji na področju izobraževanja in zaposlovanja

⁵⁶ Usposabljanje Romov za zaposlovanje zajema tudi pripravo na zaposlitev: odpravo nepismenosti, osnovnošolsko izobraževanje in tečaje splošnih znanj za usposabljanje za mladino in odrasle.

negativni predsodek delodajalca do Romov⁵⁷ *Sedem Romov je uspešno končalo usposabljanje za romskega koordinatorja, ki je del obsežnega petnajstmesečnega projekta Phare z naslovom Poklicno informiranje in svetovanje za Rome*⁵⁸, ki poteka v jugovzhodnem delu Slovenije in bo podlaga za pripravo akcijskega načrta in izobraževanja Romov. V okviru Pharovega projekta, ki ga skupaj z devetimi partnerji koordinira Zavod za izobraževanje in kulturo (ZIK) Črnomelj, so opravili raziskavo med skoraj 800 Romi na območju Dolenjske, Bele krajine, Posavja, Kočevske in Grosupljega. Anketa je pokazala, da je med vprašanimi večina hodila v šolo in končala manj kot štiri razrede. To kaže povprečno nizko izobraženost, vendar pa ima skoraj polovica Romov pozitiven odnos do šolanja. Nadgradnja omenjene raziskave je projekt Romski zaposlitveni center⁵⁹, ki ga od leta 2004 izvajajo v okviru razvojnega partnerstva Equal. Ta program bodo končali leta 2007, ko bo vsaj eno leto deloval tudi romski zaposlitveni center. Ta naj bi Romom, ki jih je v Sloveniji od 7.000 do 10.000, pomagal do hitrejše in trajnejše zaposlitve (Časopis Delo, 8.april 2006: 3).

Projekt je namenjen dvema ciljnim skupinama, Romom in delodajalcem. Med Romi v Sloveniji je stopnja brezposelnosti zelo visoka, na nekaterih področjih celo 95 %. Zaradi nizke izobrazbe in pripadnosti romski skupnosti na trg dela vstopajo kot neenakopravna in nekonkurenčna delovna

---

⁵⁷ Poročilo z delavnice v Novem mestu, 7. in 8. oktober 2004) – osebno poslano na domač e-naslov od Vere Klopčič (5.2.2006).

⁵⁸ V projektu, ki ga koordinira Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj (ZIK), bo deset partnerjev skupaj raziskalo izobraževalne in poklicne interese odraslih Romov na območju Dolenjske, Bele krajine, Kočevskega in Posavja. Projekt bo prispeval k večjemu vključevanju Romov v procese vseživljenjskega učenja, boljšemu poznavanju romske etične skupnosti ter prispevali izhodišča za načrtovanje in uresničevanje lokalne, regionalne in nacionalne strategije izobraževanja in zaposlovanja odraslih Romov. Trajanje projekta: do 31. julij 2006. Več na: <http://www.ric-nm.si/pro-phare.asp>

⁵⁹ Aktivnosti bodo usmerjene predvsem v: izdelavo predloga strategije izobraževanja in zaposlovanja Romov, izdelavo nabora poklicev in primernih del za Rome, informiranje Romov o možnostih izobraževanja, usposabljanja in zaposlovanja, oblikovanje programi dodatnega usposabljanja za osebe, ki delajo z Romi (izobraževalci, svetovalci, delodajalci), motiviranje in ugotavljanje potreb med delodajalci po romski delovni sili, vzpostavitev delovanja javnega zavoda Romski zaposlitveni center, vzpostavitev baze podatkov romskih iskalcev zaposlitve in potencialnih delodajalcev, izmenjavo izkušenj, informacij, primerov dobrih praks (tudi na transnacionalni ravni), izdelavo predlogov (pobud) za spremembo oz. dopolnitev delovnopravne zakonodaje. Več na: <http://www.ric-nm.si/pro-equal.asp>

sila. Z dejavnostmi projekta se bi skušalo vplivati na seznanitev delodajalcev z možnostjo najema romske delovne sile, ki je lahko zanesljiva in cenejša⁶⁰

Vlada RS je na 93. redni seji 7.10.2004 ob obravnavi obsežnega »Poročila o položaju Romov v Republiki Sloveniji«, ki ga je ob sodelovanju pristojnih resornih organov pripravil Urad za narodnosti, ponovno sprejela deset sklepov, v smeri hitrejšega reševanja romske tematike, ki med drugim določajo:

- nadaljevati je treba s prizadevanji za izboljšanje položaja pripadnikov romske etnične skupnosti in za boljše sodelovanje državnih organov, organov lokalnih skupnosti ter pripadnikov romske skupnosti,
- ustvarjati je treba pogoje, ki omogočajo Romom spoštovanje vrednot večinskega prebivalstva, večinskemu prebivalstvu pa strpno sprejemanje drugačnosti in kulturne raznolikosti Romov,
- dosledno je potrebno izvajati veljavne predpise (zakonski in podzakonski akti, mednarodni predpisi, ki so del pravnega reda RS) in navodila (Program ukrepov iz leta 1995, Sklepi iz leta 1999 itn.), ki se nanašajo na avtohtono romsko skupnosti v RS,
- ministrstva in vladne službe naj v okviru svojih pristojnosti dosledno vključujejo reševanje romske tematike v svoje programe,

področja bivalnih razmer, izobraževanja in zaposlovanja Romov morajo biti v okviru državnih sredstev deležna posebne pozornosti in pomoči, zagotovi naj se realizacija sklepa Državnega zbora z dne 30.5.2002, po katerem je treba pristojnim ministrstvom in vladnim službam zagotoviti dodatna finančna sredstva, ki se namenijo občinam z avtohtonim romskim prebivalstvom za reševanje romske tematike, za reševanje romske tematike je potrebno v večji meri izkoriščati tudi možnosti evropskih skladov.

---

⁶⁰ Razvojni projekt Romski zaposlitveni center. Dostopno na:
http://www.sigov.si/mddsz/doc/si1_romski_zaposlitveni_center.pdf (29.05.2006).

9 POLITIČNA PARTICIPACIJA ROMOV NA LOKALNI RAVNI V RS

Za romsko tematiko v Republiki Sloveniji je zadolžen:

- na državnem nivoju:
  - a) Urad Vlade RS za narodnosti (kot koordinator in nosilec nekaj originarnih pristojnosti (npr. financiranje krovne organizacije Romov invsestranska pomoč, vsaj zaenkrat, pri organiziranju romske skupnosti in odpravljanju njihovih težav na vseh področjih),
  - b) vsi državni organi, vsak na svojem področju, in druge paradržavne organizacije (npr. Stanovanjski sklad RS, Javni sklad RS za regionalni razvoj in ohranjanje poseljenosti slovenskega podeželja),
  - c) Komisija Vlade RS za zaščito romske etnične skupnosti⁶¹
    - na lokalnem nivoju – občine, v prihodnje lahko tudi pokrajine,
    - drugi – varuh človekovih pravic, nevladne organizacije, ki praviloma le opozarjajo na neugoden položaj romske etnične skupnosti v RS.

Politično zastopstvo Romov na lokalni ravni pomeni enega od korakov na poti k politični participaciji pripadnikov romske skupnosti na državni ravni, hkrati pa priložnost, da romska problematika v politični in širši družbeni razpravi ne ostane samo problematika, temveč postane romska tematika. Z dopolnjevanjem in sprejemanjem področnih zakonov Romi postajajo subjekt in vse aktivnejši dejavnik soodločanja v političnem življenju Republike Slovenije, predvsem v občinah, kjer živijo. Tako spada Republika Slovenija med redke evropske države, kjer pripadniki romske skupnosti volijo svoje predstavnike v občinski svet.

---

⁶¹ V skladu s sklepom Vlade RS Urad Vlade RS za narodnosti opravlja strokovne in organizacijske naloge za Komisijo Vlade RS za narodne skupnosti in za Komisijo Vlade RS za romska vprašanja. V Komisiji Vlade RS za romska vprašanja sodelujejo:

- predstavniki ministrstev in vladnih služb, ki s svojim delom posegajo tudi na področje, ki zadeva skrb za Rome;
- predstavniki nekaterih občin, v katerih živijo Romi;
- in predstavniki Zveze romskih društev Slovenije.

Dostopno na: http://www.trisa.si/mzz/nova.stran/zunanja_poli/lovekove_prav/CERD-00.DOC (03.06.2006).

9.1 ZAKONODAJA S PODROČJA LOKALNE SAMOUPRAVE

Slovenija je ena izmed redkih evropskih držav, ki Rome vključuje v upravljanje javnih zadev na lokalni ravni ter tako uresničuje Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin.⁶² S sprejetjem Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi,⁶³ Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalnih volitvah⁶⁴ in Zakona o evidenci volilne pravice⁶⁵, je Republika Slovenija uresničila Resolucijo Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti Evrope v delu (8. člen), kjer priporoča hitrejše vključevanje Romov v lokalne skupnosti. Romom je omogočena politična participacija na lokalni ravni, ki pomeni neposredno vključevanje Romov v urejanje javnih in družbenih zadev, predvsem pa reševanje problemov njihove socialne izključenosti, s katerimi se soočajo zlasti na področjih, ki zadevajo stanovanjsko-bivanjske razmere, nezaposlenost in zelo nizko izobrazbeno raven.

Pripadniki romske skupnosti imajo poleg splošne volilne pravice, ki jim pripada kot slovenskim državljanom, v dvajsetih občinah, kjer Romi živijo avtohtono, pri lokalnih volitvah še posebno volilno pravico, ki jim omogoča, da sami izvolijo romskega svetnika s posebnih list romskih volilnih upravičencev. S tem je dana možnost za učinkovito sodelovanje v javnih zadevah, še posebej tistih, ki se jih neposredno tičejo. Tako je na področju samouprave romska skupnost obravnavana v treh zakonih: v Zakonu o lokalni samoupravi, Zakonu o lokalnih volitvah in Zakonu o evidenci volilne pravice.

9.1.1 Zakon o lokalni samoupravi (ZLS)⁶⁶

ZLS je že v svoji prvotni obliki dal Romom pravico, da imajo v občinskem svetu v občinah, kjer živijo avtohtono, najmanj po enega predstavnika (5. odstavek 39. člena⁶⁷). Mandat posebnega

---

⁶² Okvirna konvencija v 15. členu poudarja potrebo po zagotavljanju pogojev za učinkovito sodelovanje pripadnikov narodnih manjšin na kulturnem, družbenem in gospodarskem življenju ter pri javnih zadevah, še zlasti pri tistih, ki jih neposredno zadevajo.

⁶³ Ur. l. RS, št. 51/2002.

⁶⁴ Ur. l. RS, št. 51/2002.

⁶⁵ Ur. l. RS, št. 52/2002.

⁶⁶ Ur. l. RS, št. 72/1993, 6/1994, 45/1994, 57/1994, 14/1995, 20/1995, 63/1995, 73/1995, 9/1996, 39/1996, 44/1996, 26/1997, 70/1997, 10/1998, 68/1998, 74/1998, 12/1999, 36/1999, 59/1999, 70/2000, 94/2000, 100/2000, 28/2001, 87/2001, 16/2002, 51/2002, 108/2003, 77/2004.

⁶⁷ 5. odstavek 39. člena Zakona o lokalni samoupravi (Ur. l. RS št. 72/93) pravi: »Na območjih, kje živi avtohtono naseljena romska skupnost, imajo Romi v občinskem svetu najmanj po enega predstavnika.«

romskega svetnika⁶⁸ v občinskem svetu je do lokalnih volitev 10. novembra 2002 imela le Murska Sobota.

V postopku za oceno ustavnosti in zakonitosti na pobudo Rajka Šajnoviča iz Novega mesta je Ustavno sodišče RS v odločbi (U-I-416/98-38) z dne 22.3.2001 ugotovilo, da je Zakon o lokalni samoupravi (Ur. l. RS, št. 72/93, 70/2000) v delu določbe petega odstavka 39. člena, ki ustvarja obveznost, da občine, na območju katerih živi avtohtona naseljena romska skupnost, zagotovijo tej skupnosti najmanj enega predstavnika v občinskem svetu, v neskladju z ustavo. Ta določba namreč nima določil oz. naštetih pogojev, pod katerimi so občine z romsko skupnostjo dolžne zagotoviti v svojih statutih izvolitev posebnega romskega svetnika ob volitvah v lokalno samoupravo⁶⁹. Zakonodajalcu je bila naložena natančnejša določitev kriterijev, na podlagi katerih bodo občine lahko ugotovile, ali na njihovem območju živi avtohtono naseljena romska skupnost, in ocenitev, ali bi bilo potrebno oblikovati še druge kriterije za njihovo sodelovanje v lokalni samoupravi (organiziranost, število pripadnikov itn.). Za to, da ne določijo roka, v katerem bi bile občine dolžne izpolniti zakonsko obveznost, pa je nedvomno eden od vzrokov, da tiste občine, v katerih živi romska skupnost, tej niso omogočile, da bi sodelovale že na lokalnih volitvah 1998. leta. Državnemu zboru RS je Ustavno sodišče naložilo, da to neustavnost odpravi. Tako je v Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi (Ur. l. RS, št. 51/2002) v 14. členu dodan 101. a člen, ki naj bi neustavnost s tem odpravil, in določa naslednje: *»Občine Beltinci, Cankova, Črenšovci, Črnomelj, Dobrovnik, Grosuplje, Kočevje, Krško, Kuzma, Lendava, Metlika, Murska Sobota, Novo mesto, Puconci, Rogašovci, Semič, Šentjernej, Tišina, Trebnje in Turnišče so dolžne zagotoviti pravico v občini naseljene romske skupnosti do enega predstavnika v občinskem svetu do rednih lokalnih volitev v letu 2002.«*

Zakonodajalec se je zaradi lažjega uresničevanja zakona odločil naštetih dvajset občin, za katere je iz strokovnih podlag ugotovil, da izpolnjujejo pogoje in kriterije, tudi avtohtonost, ki jih v 5. odstavku 39. člena posebej omenja in jih je Ustavno sodišče primeroma navedlo v svoji odločbi leta 2001. Občina Grosuplje je zaenkrat edina, ki ne spoštuje odločb Ustavnega sodišča RS. Trenutno ima romska skupnost svojega posebnega svetnika v občinskih svetih 19 občin. Občina Grosuplje svojih temeljnih aktov še ni prilagodila Zakonu o lokalni samoupravi in odločbam

---

⁶⁸ Leta 1994 in 1998.

⁶⁹ »Pogosto je zaznati očitke, da sta italijanska in madžarska narodna skupnost v privilegiranem položaju, saj pojem avtohtonosti, na katerega ustava veže te posebne položaje, ni nikjer zakonsko podrobneje definiran. Zakonodajalec se temu vztrajno izmika, čeprav je bil k temu posredno že pozvan tudi z nekaterimi sodbami ustavnega sodišča.» – varuh človekovih pravic, Matjaž Hanžek, v Letnem poročilu 2004.

Ustavnega sodišča RS. Pričakuje se, da bo to uredila ob naslednjih lokalnih volitvah leta 2006, tudi zaradi novele Zakona o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 72/05), ki v nasprotnem primeru predvideva sankcije, kot sta razpustitev občinskega sveta ali celo razrešitev župana.

Župan občine Grosuplje je na predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi izrazil stališče, da »v občini Grosuplje živi malo številčna (v občini živi približno 180 Romov, od tega več kot dve tretjini otrok, ki še nimajo volilne pravice) in nehomogena romska skupnost, kljub veliki medijski odmevnosti ob urejanju njihovih nezakonitih bivalnih razmer, ne izpolnjuje pogojev za dodelitev lastnega mandata v 22 članskem občinskem svetu. Vsled navedenega predlagamo, da se občina Grosuplje izloči iz predlaganega spiska občin, v 14. členu predloga sprememb in dopolnitev ZLS«⁷⁰.

9.1.2 Zakon o lokalnih volitvah (ZLV)⁷¹

ZLV opredeljuje aktivno in pasivno volilno pravico in jo pogojuje s pripadnostjo romski skupnosti. Pripadniki te skupnosti, ki imajo volilno pravico, imajo pravico, da volijo in so izvoljeni za člana občinskega sveta, ki predstavlja romsko skupnost (7. člen). Za izvolitev romskega občinskega svetnika je določen večinski volilni sistem (10/2 člen). Volilna pravica državljanov za volitve predstavnika romske skupnosti se evidentira s posebnim občinskim volilnim imenikom občanov, pripadnikov te skupnosti (8/3 člen). Volilna enota za volitve članov občinskega sveta, predstavnikov romske skupnosti, zajema območje občine (23. člen). Pomembna je tudi sestava posebne občinske volilne komisije za izvolitev članov občinskega sveta, predstavnikov romske skupnosti, kjer morata biti vsaj en član in en namestnik pripadnika romske skupnosti (33. in 36. člen). Kandidate za člane občinskega sveta, predstavnika romske skupnosti, določijo volivci, pripadniki te skupnosti v občini (49/2. člen).

---

⁷⁰ Župan Janez Lesjak na Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o lokalni samoupravi (ZLS), 04.03.2002. Dostopno na: http://grosuplje.lids.si/arhiv/romi_zachteva_zupana_04032002..pdf (05.06.2006).

⁷¹ Ur. l. RS, št. 72/1993, 7/1994, 33/1994, 61/1995, 70/1995, 20/1998, 51/2002, 11/2003, 73/2003.

9.1.3 Zakon o evidenci volilne pravice (Z EVP-1)⁷²

Volilna pravica državljanek in državljanov Republike Slovenije, pripadnic in pripadnikov romske skupnosti, se evidentira z volilnim imenikom (2/2. člen). Zakon predvideva poseben volilni imenik državljanov RS, pripadnikov romske skupnosti, ki ga sestavi posebna komisija in ga potrdi pristojni organ (15. člen). Podrobna določila o tem, kaj volilni imenik vsebuje, kdo ga sestavi in kako se ugotavlja pripadnost romski skupnosti, vsebuje četrto poglavje zakona (40. – 44. člen). Pripadnost romske skupnosti se ugotavlja na podlagi izjave državljanu RS oziroma na podlagi vpisa v volilni imenik državljanov RS, pripadnikov romske skupnosti na prejšnjih volitvah. Volilna zakonodaja daje pripadnikom romske skupnosti pravico, da na volitvah v organe lokalne samouprave (občine) oddajo po dva glasova. Gre za tako imenovano dvojno volilno pravico. Prvi glas uporabijo za izbiro kandidata v skladu s svojo politično afiniteto (kot navadni občan), drugi glas pa za izvolitev posebnega predstavnika romske skupnosti.

Potrebno je poudariti, da je Slovenija edina država, v kateri lahko pripadniki in pripadnice narodnih manjšin in romske skupnosti pravico do sodelovanja pri odločanju o javnih zadevah uveljavljajo z dvojno volilno pravico. Tudi ta predstavlja pozitivno diskriminacijo, saj lahko pripadniki oziroma pripadnice manjšin volilno pravico, ki je z nekaterimi izjemami vsem polnoletnim državljanom zagotovljena v enakem obsegu, uveljavljajo v širšem obsegu kot državljani, ki pripadajo večinskemu prebivalstvu (Flander 2004: 235).

9.2 VOLITVE ROMSKIH SVETNIKOV V OBČINSKE SVETE

Reševanje romskih vprašanj zajema vrsto ukrepov na različnih področjih: socialnem, ekonomskem, pravnem, političnem, izobraževalnem, kulturnem in prostorskem. Ravno ta množica problemov je privedla do tega, da so se Romi institucionalizirali in tako se je naredil prvi korak k izgradnji sodelovanja med Romi in tistimi, ki sprejemajo odločitve na lokalni ravni.

Leta 1993 je Svet Evrope jasno opredelil svoj odnos do Romov v priporočilu parlamentarne skupščine Sveta Evrope "Romi v Evropi", ki pravi, da tudi Romi prispevajo h kulturni raznovrstnosti Evrope, in opozarja na razloge, ki so pripeljali do obžalovanja vrednega položaja,

---

⁷² Ur. l. RS, št. 52/2002, 11/2003, 73/2003.

v katerem danes živi večina Romov. Tudi v drugih mednarodnih listinah zasledimo, da se Romi omenjajo kot posebej ogrožena etnična skupnost in zaradi svojih posebnosti zahtevajo posebno varstvo. Stalna konferenca lokalnih in regionalnih skupnosti Sveta Evrope je v svoji resoluciji iz leta 1993 tudi pozvala lokalne in regionalne organe, naj sprejmejo potrebne ukrepe za lajšanje vključevanja Romov v lokalno skupnost, naj spodbudijo Rome, da bi tudi sodelovali pri projektih za pospeševanje svoje integracije. Ob koncu leta 1993 je bil v Uradnem listu RS tudi kot posledica tega priporočila objavljen Zakon o lokalni samoupravi, katerega zadnji odstavek 39. člena pravi: *"Na območjih, kjer živi avtohtono naseljena romska skupnost, imajo Romi v občinskem svetu najmanj po enega predstavnika."* Ravno tako je 39. člen zavezal občine, ki imajo narodnostno mešana območja (ki so določena z zakonom), kjer živita italijanska oziroma madžarska narodna skupnost, da morajo imeti narodne skupnosti v občinskem svetu najmanj po enega predstavnika.

Ker pa pojem "avtohtono" (v nasprotju z zakonom določenih narodnostno mešanih območij) ni bil nikjer opredeljen in ker tudi območja, kjer naj bi Romi živeli "avtohtono", niso bila posebej strokovno določena, so se na občinski ravni začele pojavljati težave. Tako na lokalnih volitvah leta 1998 član medobčinskega društva ROM, Rajko Šajnovič, ni mogel kandidirati za predstavnika romske skupnosti v občinski svet mestne občine Novo mesto. Občina Novo mesto (kot tudi druge občine, razen občine Murska Sobota in Rogašovci) do tedaj v statutih ni zagotovila uresničitve zakonske določbe o sodelovanju Romov v občinskih svetih, čeprav je komisija vlade za romska vprašanja občinam predlagala, da to storijo še pred lokalnimi volitvami v letu 1998. Kot razlog za neupoštevanje zakonske obveznosti so občine navajale, da ni jasno, na katerih območjih so Romi avtohtono prebivalstvo in da zakon ne določa dodatnih pogojev (datuma, kdaj morajo zagotoviti sedež v občinskem svetu) za izpolnitev obveznosti občine. Takrat se je Rajko Šajnovič obrnil na ustavno sodišče, ki je tudi ugotovilo, da je omenjeni 39. člen zakonsko nepopolno urejen — da v njem obstaja pravna praznina. Zato je ustavno sodišče odredilo, da mora zakonodajalec v roku enega leta natančneje določiti merila, na podlagi katerih bodo občine lahko ugotavljale, ali na njihovem območju živi avtohtono naseljena romska skupnost. Ustavno sodišče je tako v sporu, ki ga je pred leti sprožil predstavnik Romov iz Novega mesta, Rajko Šajnovič, vlado in parlament prisililo k ureditvi, ki zagotavlja politično paticipacijo in uveljavljanje ustavnih pravic Romov na lokalni ravni.

Pomemben korak v smeri večje participacije Romov v javnem življenju je bil narejen leta 2002 z dopolnitvami Zakona o lokalni samoupravi. Ta zakon, ki temelji na odločitvi Ustavnega sodišča⁷³ določa 20 občin, v katerih mora biti romskim skupnostim zagotovljena pravica, da na lokalnih volitvah novembra 2002 izvolijo svojega občinskega svetnika. »Nesporno je to pomembna pridobitev za Rome v političnem življenju, ki je primerljiva podobni rešitvi na Madžarskem, v drugih evropskih državah pa takšnih možnosti soodločanja Romov še ni« (Horvat–Muc 2006: 188).

Kot nadalje pravi Horvat–Muc so pri nastajanju in pripravi zakonodaje za volitve romskih svetnikov poleg Urada za lokalno samoupravo veliko pomoči prispevala Urad za narodnosti in Zveza Romov, ob sodelovanju romskih društev. »Predvsem smo vložili prizadevanja in strokovni ter organizacijski napor v pripravo in izvedbo posebnega programa usposabljanja kandidatov za romske svetnike in druge funkcionarje v letu 2002 in 2003⁷⁴. Sedaj pa skrbi za njihovo delo Forum romskih svetnikov pri Zvezi Romov, ki smo ga ustanovili leta 2003« (Horvat–Muc 2006: 188).

Kot je bilo z zakonom določeno, mora dvajset občin, na ozemlju katerih živijo avtohtoni Romi, zagotoviti Romom pravico do vsaj enega predstavnika v občinskem svetu, tako je Romom tam, kjer jih živi več (glej tabelo 6) in kot je z Zakonom o lokalni samoupravi določeno, omogočena lokalna participacija vsaj v enaki meri kot ostalemu prebivalstvu.

---

⁷³ Odločba Ustavnega sodišča je nekatere določbe prvotnega Zakona o lokalni samoupravi razglasila za neustavne, ker niso zagotovile ustrezne pravne podlage za kandidature Romov kot članov romskih skupnosti na lokalnih volitvah – Uradni list RS, št. 28/01, sprejet 19.4.2001.

⁷⁴ Leta 2002 se je v Murski Soboti in Novem mestu pričelo usposabljanje romskih funkcionarjev, ki ga je v sodelovanju z Zvezo Romov Slovenije in Uradom vlade RS za narodnosti izvajal ljubljanski zavod Papilot. Vključilo se je 20 mladih Romov iz 14. romskih društev. Izobraževanje je bilo namenjeno bodočim romskim funkcionarjem v smislu funkcionalnega opismenjevanja in vodenja romskih društev, kakor tudi novim romskim svetnikom (glej Horvat–Muc 2006: 142).

Tabela 6: Prebivalci, ki so se po narodni pripadnosti opredelili za Rome, občine z romskim svetnikom, Slovenija, popis 2002.

Občina	Narodno opredeljeni Romi v RS
Novo mesto	562
Murska Sobota	439
Puconci	137
Kočevje	127
Šentjernej	98
Metlika	90
Lendava	86
Tišina	86
Črnomelj	85
Črenšovci	63
Cankova	56
Rogašovci	51
Semič	47
Krško	37
Turnišče	29
Beltinci	23
Trebnje	16
Kuzma	10
Dobrovnik	*
Grosuplje	*
SKUPAJ	2042

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.

* Ni podatkov.

Romi imajo tako aktivno in pasivno volilno pravico, imajo pravico, da volijo in so izvoljeni in lahko uporabijo katerega od mehanizmov za neposredno izražanje volje občanov (udeležba na referendumu, peticija, protesti).

Jeseni leta 2002 je bilo v občinske svete izvoljeno 14 romskih svetnikov, v Novem mestu so volitve ponovili, v ostalih petih občinah to so: Beltinci, Grosuplje, Semič, Krško in Šentjernej pa so volitve izvedli kasneje. V občini Grosuplje volitev romskega svetnika ni bilo.

Člani občinskih svetov se volijo po večinskem ali po proporcionalnem sistemu. Če šteje občinski svet od 7 do 11 članov, se člani občinskega sveta volijo po večinskem sistemu.

Če šteje občinski svet od 12 do 45 članov, se člani občinskega sveta volijo po proporcionalnem sistemu. Za izvolitev občinskih svetnikov po večinskem sistemu predpisuje zakon sistem relativne večine. Izvoljeni so kandidati, ki so dobili relativno največ glasov. Člani občinskega sveta, predstavniki italijanske, madžarske in slovenske narodne skupnosti in predstavniki romske skupnosti se volijo po večinskem sistemu. Kandidate za člane občinskega sveta, predstavnike romske skupnosti, določijo volivci, pripadniki te skupnosti v občini.

Za izvolitev romskega občinskega svetnika je določen večinski volilni sistem⁷⁵. Tabela 7 prikazuje volilni sistem volitev romskih svetnikov, kot je povedala Zofija Savec iz Statističnega urada RS, »so podatki le za 11 občin od 19, saj so bile volitve ostalih svetnikov naknadno in jih v to publikacijo nismo vključili« (intervju z Zofijo Savec, 06.06.2006). Kot vidimo v tabeli 7, so v občinah Dobrovnik in Cankova izvolili romskega svetnika po proporcionalnem sistemu⁷⁶.

---

⁷⁵ »Za večinski sistem razdelitve mandatov je značilno, da se o kandidatih na volitvah odloča z večino, ki je lahko absolutna, tj. nadpolovična, ali pa relativna večina. V prvem primeru je izvoljen tisti kandidat, ki je dobil več kot polovico glasov volivcev, v drugem primeru pa tisti kandidat, ki je dobil več glasov od drugih kandidatov. Ker se v praksi glasovi volivcev navadno v večji ali manjši meri razdelijo med kandidate, se le redko zgodi, da je v sistemu absolutne večine izvoljen kateri od kandidatov. Zato je potrebno ponovno glasovanje, na katerem nastopi manjše število kandidatov, največkrat samo dva, najbolj uspešna po prvem glasovanju.« (Dostopno na: Večinski sistem, <http://www.dz-rs.si/index.php?id=111#979> (05.06.2006)).

⁷⁶ »Za razliko od večinskega sistema izhaja proporcionalni sistem iz načela, da morajo dodeljeni predstavniški mandati ustrezati dobljenim glasovom na volitvah. Mandati morajo torej biti razdeljeni med kandidate oziroma liste kandidatov tako, da so sorazmerni s podporo, ki jim jo dajo posamezne skupine volivcev na volitvah, kar naj bi zagotavljalo tudi, da so različni politični interesi oziroma stranke, ki jih predstavljajo, ustrezno predstavljeni v parlamentu.« (Dostopno na: Proporcionalni sistem <http://www.dz-rs.si/index.php?id=111#979> (05.06.2006)).

Tabela 7: Člani in članice občinskih svetov, izvoljeni na volitvah 10.11.2002, po mestnih in drugih občinah – romski svetnik

Mestne občine	Proporcionalni sistem	Večinski sistem
Cankova		1
Črešnovci	1	
Črnomelj	1	
Dobrovnik		1
Lendava	1	
Metlika	1	
Murska Sobota	1	
Puconci	1	
Rogašovci	1	
Tišina	1	
Turnišče	1	
SKUPAJ	9	2

Vir: Statistični urad RS, Rezultati raziskovanj – Lokalne volitve 2002, županske volitve in volitve v občinske svete 10.12.2002 (poslano na domači e-naslov od Zofije Savec iz Statističnega urada RS, 06.06.2006).

»Zastopanost romske etnične skupnosti s svojim predstavnikom v lokalni samoupravi močno vpliva na delovanje občine, saj:

- a) romski svetnik prenaša problematiko romske skupnosti v občinski svet, ki sprejema ukrepe,
- b) 23 romskih društev pomaga pri delu romskim svetnikom (ti so lahko zametek prihodnjih javno pravnih organizacij),
- c) Forum romskih svetnikov pri Zvezi Romov Slovenije koordinira delo romskih svetnikov na teritoriju Slovenije« (Zapis posveta Problematika ekonomsko-socialne integracije Romov v Sloveniji 20.10.2004: 14. Dostopno na:

http://www.sigov.si/dsvet/dejavnost/posveti/posvet_01072004/ZapisPosveta.pdf (07.06.2006).

Vlada Republike Slovenije je mnenja, da kot enega od možnih načinov za prihodnje konstruktivno reševanje romske problematike ne kaže prezreti tudi novega Zakona o lokalni

samoupravi. Že veljavni Zakon o lokalni samoupravi (Ur.l. RS, št. 72/93, ..., 51/2002, 108/2003, 77/2004) določa, da občinski svet lahko ustanovi t.i. komisije in odbore kot svoja delovna telesa (drugi odstavek 30.člena ZLS), novi zakon (ki je v sprejemanju) pa predvideva, da se v občinah, v katerih imajo Romi svojega predstavnika v občinskem svetu, ustanovi komisija za romska vprašanja, v sestavi katere imajo pripadniki romske etnične skupnosti polovico članov oziroma članic. Komisija za romska vprašanja občinskega sveta bo v okviru svojega delovnega področja v skladu s statutom občine in poslovnikom občinskega sveta obravnavala zadeve iz pristojnosti občinskega sveta in dajala občinskemu svetu mnenja in predloge glede razreševanja vprašanj, povezanih z romsko skupnostjo. V Murski Soboti deluje že tretji mandat⁷⁷. Novi Zakon o lokalni samoupravi pa bo, poleg zgoraj navedenega, tudi za občine, ki ne spoštujejo zakona in določb Ustavnega sodišča, uvedel ustrezne sankcije. »Prav gotovo bi taka komisija, kot delovno telo občinskega sveta, v marsičem odpravljala težave in napetosti med romsko skupnostjo in večinskimi prebivalstvom.«⁷⁸.

---

⁷⁷ Komisija obravnava akte in problematiko iz pristojnosti mestne občine, ki se nanaša na:

- položaj, pravice in razvojne možnosti pripadnikov romske skupnosti,
- vprašanja varstva, vzgoje in izobraževanja pripadnikov romske skupnosti,
- razvoja kulturne dejavnosti in drugih oblik dejavnosti pripadnikov romske skupnosti,
- in ostalo problematiko, ki ji jo dodeli mestni svet. Dostopno na: <http://www.murska-sobota.si/sl/1.4.3.9.asp> (08.06.2006).

⁷⁸Zapis posveta Problematika ekonomsko-socialne integracije Romov v Sloveniji 20.10.2004: 16). Dostopno na: http://www.sigov.si/dsvet/dejavnost/posveti/posvet_01072004/ZapisPosveta.pdf (08.06.2006).

9.3 ORGANIZIRANOST PRIPADNIKOV ROMSKE SKUPNOSTI

Stroga asimilacijska politika, preganjanje Romov skozi zgodovino in nomadski način življenja so dejavniki, ki so onemogočili izoblikovanje trdne etnične identitete Romov. Asimilacijska politika držav je prinesla razpad njihove skupnosti in izgubo identitete. Iz njihove pradomovine so jim sicer ostali jezik in običaji, a se nanje ne morejo zanesti, saj zaradi ohranjanja nomadskega načina življenja nimajo pisnih virov, poleg tega pa so se morali zaradi preživetja vsaj delno prilagajati večinskemu prebivalstvu. Dodatna ovira za ohranjanje etnične identitete je tudi nizka življenjska doba, saj med Romi najdemo le nekaj ljudi, starih nad 65 let, pri ženskah pa je to prava redkost. Ker v večini držav nimajo statusa avtohtone etnične skupnosti, nimajo pravic do dvojezičnih šol, slabe življenjske razmere in drugačne vrednote onemogočajo izobraževanje romskih otrok.

Izkušnje pri delovanju s pripadniki romske skupnosti so pokazale, da prizadevanja državnih organov in občin niso dovolj uspešna, če Romi v to dejavnost tudi sami niso aktivno vključeni. Brez njihovega sodelovanja in boljše lastne organiziranosti ni mogoče izboljšati položaja romske skupnosti. Začetek oživljanja romske kulture v Sloveniji predstavljajo kulturna društva, ki so edina organizirana oblika romske skupnosti na področju lokalne samouprave. Organiziranost in delovanje Romov poteka v okviru Zveze Romov Slovenije.

Tako kot s strani države je tudi s strani Romov vse več zavesti o pomenu participacije, soodločanja in organiziranosti romske skupnosti in boju za izboljšanje življenjskega standarda, vendar pa reševanje težav Romov po posameznih občinah kljub zakonskim podlagam za uvedbo romskih svetnikov v občinskih svetih večinoma napreduje počasi.

Po besedah predsednika Zveze Romov Slovenije, Jožka Horvata–Muca, je urejanje romskih vprašanj zahtevna naloga, vendar pa so Rome v Prekmurju že pred štiridesetimi leti vključevali v družbeno življenje⁷⁹, predvsem na področju izobraževanja in organiziranosti življenja v romskih naseljih, zato pravi, da danes živijo drugače in tudi bolje kot večina Romov na Dolenjskem. Velike razlike pa so zaradi drugačnega načina življenja, Romi v Prekmurju so v občutni prednosti po ekonomski razvitosti in izobraženosti. Vendar pa navaja naprej, da so razlike v standardu tudi

---

⁷⁹ Že leta 1945 se je začelo angažiranje Romov iz Pušče v družbeno politično življenje murskosoboškega okraja. Tako so leta 1953 zgradili veliko stranišče, leta 1957 so ustanovili nogometni klub, 1961 je Pušča dobila elektriko itd. (več glej Horvat–Muc 2006: 18–22).

med Romi, saj v krajevni skupnosti Pušča ter v naseljih Vanča vas, Cankova, Serdica in Zenkovci živijo bolj organizirano. V naseljih Pušča, Cankova, Serdica in Zenkovci imajo tudi romska društva, ki kažejo na boljšo organiziranost romske skupnosti. Na Dolenjskem je romska problematika obširnejša in težje rešljiva, več je težav s parcelizacijo zemljišč, Romi so neizobraženi, živijo tudi v urejenih naseljih, vendar jih je občutno manj kot v Prekmurju. V Prekmurju lokalne skupnosti niso same reševale romskih problemov, ampak so vključile tudi Rome, kar pa se ni zgodilo na Dolenjskem, kjer se z reševanjem problemov sploh niso ukvarjale (glej Horvat–Muc 2006: 269–271).

9.3.1 ZVEZA ROMOV SLOVENIJE – ORGANIZIRANOST IN DELOVANJE

Organiziranost in delovanje Romov poteka v okviru krovne organizacije Zveze Romov Slovenije, katere predsednik je Jožek Horvat–Muc. V okviru Zveze Romov Slovenije (ZRS) delujejo romska društva, pod okriljem ZRS so ustanovljeni Ženski Forum (Romkinj) v Sloveniji in delovno telo Forum romskih svetnikov, ustanovljen leta 2002. V letu 2003 je bil ustanovljen kulturno informativni center ROMIC, kot temeljna informativna stična točka romske skupnosti v Sloveniji.

Romani Union – Zveza Romov občine Murska Sobota je bila leta 1991 vpisana v register političnih organizacij, iz te politične organizacije je leta 1992 nastalo Romsko društvo Romani Union Murska Sobota, ki je svoj statut na novo uskladilo in registriralo leta 1996. Leta 1996 je bila ustanovljena Zveza romskih društev Slovenije (vključevala je štiri društva), ki se je leta 2000 preimenovala v Zvezo Romov Slovenije, ki je tedaj vključevala že šest društev (Romani Union – Murska Sobota, Zeleno dombu – Puconci, Rom Krško, Rom Novo mesto, ki se je preimenovalo in danes obstaja kot Romano gav). Novembra 2003 je Zveza Romov Slovenije vključevala 21 društev (glej Zveza Romov Slovenije v Klopčič, Polzer 2003: 305–306). Do danes jih je ustanovljenih že 22, samo v zadnjih dveh letih je bilo ustanovljenih 13 novih romskih društev (glej Horvat–Muc 2006: 13).

Zveza Romov Slovenije je v obdobju od leta 2000–2004 opravljala naslednje naloge (glej Horvat–Muc 2006: 187):

- sodelovanje v dogovorih na državni ravni za izboljšanje položaja romske skupnosti kot pripadnikov specifične etnične skupnosti v Sloveniji;

- skrb za večjo politično vključevanje Romov v občinah, kjer Romi živijo;
- usposabljanje novoizvoljenih romskih svetnikov v občinskih svetih;
- skrb za identiteto in posebnosti romske skupnosti pri ohranjanju in razvijanju romske kulturne dejavnosti in informiranja;
- ustanavljanje novih romskih društev in sodelovanje z romskimi društvi;
- prizadevanje za boljše pogoje informiranja;
- usposabljanje romskih funkcionarjev;
- organiziranje romskih taborov;
- sodelovanje s predstavniki Romov iz sosednjih držav;
- vodstvo Zveze Romov je opozarjalo Urad Vlade RS za narodnosti na aktualne probleme Romov.

9.3.1.1 Romska društva

Do danes je ustanovljenih že 22 romskih društev, ki delujejo v 17 občinah (v občinah Murska Sobota, Črnomelj in Puconci delujeta po dve romski društvi). Samo v zadnjih dveh letih je bilo ustanovljeno 13 novih romskih društev. Romska društva se ukvarjajo predvsem s prizadevanji za ohranitev jezika in kulturne dediščine ter romske narodnostne identitete, pa tudi s prireditvami in izboljšanjem položaja v okoljih, kjer delujejo. »Pričakujemo, da bo v letošnjem letu ustanovljenih še nekaj romskih društev, predvsem v tistih občinah, kjer bodo še izvolili romske svetnike. Rezultati romskih društev še niso povsem zadovoljivi, vendar tako občine dobivajo sogovornika iz vrst Romov, pa tudi delovanje romskih svetnikov je tako lažje.«⁸⁰.

Romska društva (RD), ki so vključena v Zvezo Romov Slovenije:

RD Romano vozo – Velenje; RD Romano čavora – Leskovec pri Krškem; RD Zeleno vejš
 Serdica – Rogašovci; RD Romano Pralipe – Maribor; RD Čapla Vanča vas – Tišina;
 MRD Romano Gav – Novo mesto; RD Pušča – Murska Sobota; RD Rjavo dombo
 Puconci; RD Zeleno dombo – Bodonci; RD Amala – Ljubljana; RD Romani Union

⁸⁰ Zveza Romov Slovenije. Dostopno na: http://www.zveza-romov.si/predstavitev/kdo_smo.htm), (01.07.2006).

Murska Sobota; RD Maj – Kočevje; RD Rom – Črnomelj; RD Romano veseli – Novo mesto; RD Roma – Semič; RD Metlika Kham – Metlika; RD Pejtaušaugo – Črenšovci; RD Veverica na veji – Dobrovnik; RD Inter Dolič – Kuzma; RD Somnakuni čerhenja Cankova; RD Romano Jilo – Lendava; RD Romano čačipe – Grosuplje; RD Vešoro- Črnomelj

V nadaljevanju bom predstavila najbolj dejavna romska društva na območju Prekmurja in Dolenjske.

Prvo romsko društvo v okviru Zveze Romov Slovenije je Romsko društvo **Romani Union**, katerega predsednik je Jožek Horvat–Muc, ki je prvi predsednik in ustanovitelj Zveze Romov Slovenije ter ustanovitelj romskega društva, ki deluje na področju Mestne občine Murska Sobota. Decembra 1990 je bil narejen prvi in odločilen korak, saj so zbrali 150 podpisov za ustanovitev občinskega romskega društva in to je bil začetek prebujanja in organiziranja na političnem področju (glej Horvat–Muc 2006: 104). Jožek Horvat–Muc navaja, da so že od leta 1986 do 1989 začeli opozarjati na romsko problematiko in reševanja le te z dopisi na Izvršni svet Republike Slovenije, kakor tudi na različne ustanove ter na občine. Iz te politične organizacije je leta 1992 nastalo romsko društvo Romani Union, leta 1996 so ustanovili Zvezo romskih društev Slovenije in leta 2000 so se preimenovali v Zvezo Romov Slovenije. Opozarja pa tudi, da takrat na Dolenjskem še niso bili pripravljene na tako pomembno dejanje. (glej Horvat–Muc 2006: 211–212).

»Romani Union Murska Sobota je dosegla to, kar romske organizacije pri nas doslej niso: disciplino, red in vztrajnost, uspehe, kvaliteto in mnogo trdnega dela, največje uspehe v Sloveniji smo dosegli na političnem in kulturnem področju.« (Horvat–Muc 2006: 213).

V društvu imajo zastavljen program: delovanje na političnem področju, tri folklorne skupine, gledališka skupina, založništvo, medijska dejavnost ter organiziranje prireditev. Naštela bom tudi nekaj projektov romskega društva Romani Union:

- Od leta 1994 vsako leto poteka mednarodni romski tabor, ki je največji projekt v Sloveniji;
- Ciganska noč, ki se tradicionalno od leta 1992 odvija v Murski Soboti z namenom razvoja romske glasbe;
- Osrednje kulturne prireditve ob dnevu Romov;
- Izdaja romskega zbornika Romano kejdipe;

- 4. srečanje romskih folklornih skupin, ki se je odvijalo leta 2005.

V Prekmurju od leta 2000 dalje deluje tudi **RD Pušča**, kjer začetki delovanja segajo v leto 1986, ko so začeli z negovanjem romskih plesov. Imajo dobro organizirano folklorno skupino od leta 2002 pa pripravljajo kulturno prireditev Drugačnost v glasbi in plesu (Klopčič, Polzer 2003: 310). Naslednje romsko društvo je **RD Čapla/Čaplja Vanča vas–Borejci**, ki je bilo ustanovljeno leta 1998, ki ga je po nekaj zamenjavah prevzel zdajšnji predsednik Slavko Cener, ki je tudi romski svetnik v občini Tišina in predsednik Foruma romskih svetnikov. »V društvu imamo 40 članov, katerih število raste. Imamo 3 folklorne skupine, nastope ob občinskih praznikih, organiziramo predavanja o kriminaliteti, o šolstvu itd.« (intervju s Slavkom Cenerjem) (01.06.2006).

Najmlajše romsko društvo je RD Romano jilo/ Romsko srce Lendava. Kot predsednik ga od leta 2003 naprej vodi Tomi Levačič, ki je tudi prvi romski svetnik v občini Lendava. »V našem društvu imamo dobro vodeno folklorno skupino, pripravili smo tudi revije romskih folklornih skupin.« (intervju s Tomijem Levačičem) (29.05.2006).

Na območju Dolenjske je bilo leta 1996 prvo ustanovljeno romsko društvo Rom Novo mesto, ki se je leta 2001 preimenovalo v **RD Romano gav/Romska vas** Novo mesto, ki je medobčinsko romsko društvo. Ustanovljeno je bilo z namenom, da bi tudi Romi na Dolenjskem kaj dosegli ter preko aktivnosti v društvu prispevali k izboljšanju položaja vseh Romov na Dolenjskem, zato je bilo društvo ustanovljeno kot »medobčinsko«. Imajo dobro organizirano folklorno skupino, tradicionalno vsakoletno prireditev ob dnevu Romov, organizirali so romske tabore itd. (glej Zveza Romov Slovenije v Klopčič, Polzer 2003: 308). Na območju Dolenjske delujejo še 4 romska društva, ki pa ne poročajo o dejavnostih društva.

»Spodbujanje samoorganiziranosti Romov in romskih društev na lokalni ravni je osnova za hitrejšo socializacijo Romov in sprejemanje vrednot večinskega prebivalstva (npr. vrednota zasebne lastnine ...), po drugi strani pa je potrebno v javnosti ustvarjati ustrezno klimo, da bo tudi večinsko prebivalstvo sprejemalo drugačno identiteto, kulturo in nekatere druge posebnosti, skratka različnosti romske populacije.«⁸¹.

---

⁸¹ Zapis posveta Problematika socialno-ekonomske integracije Romov v Sloveniji 2004: 15. Dostopno na: http://www.sigov.si/dsvet/dejavnost/posveti/posvet_01072004/ZapisPosveta.pdf (02.06.2006).

9.3.1.2 Kulturna in informativna dejavnost

Ministrstvo za kulturo je že leta 1993 pripravilo poseben program za Rome, ki ga sofinancira, spremlja in analizira. Da bi se čimbolj približalo dejanskim potrebam Romov, Sektor za kulturne pravice manjšin in razvoj kulturne raznolikosti Ministrstva za kulturo v sooblikovanje programov in drugih ukrepov vključuje tudi Zvezo Romov Slovenije, sodeluje pa tudi s posameznimi kulturnimi društvi in posamezniki, pripadniki romske skupnosti.

Ministrstvo za kulturo je doslej financiralo kulturno dejavnost romskih društev, kulturnega animatorja, prireditve, publikacije, razna predavanja o romski kulturi, izdajanje časopisa *Romano Them – Romski svet*.

Informiranju Romov in o Romih je namenjena vse večja pozornost. Tako se pripadnikom romske skupnosti občasno zagotavljajo informacije tudi v romskem jeziku, poleg tega pa informacije v glasilih ter radijske in TV oddaje prispevajo, na eni strani k ozaveščanju in prosvetljevanju pripadnikov romske skupnosti, na drugi pa večinskemu slovenskemu prebivalstvu omogočajo informacije o položaju, življenju in problemih Romov, njihovih posebnostih in drugačnosti.

Urad Vlade RS za narodnosti že vrsto let s sofinanciranjem zagotavlja romski etnični skupnosti informiranje preko rednih tedenskih romskih radijskih oddaj na radiu Murski val v Murski Soboti in radiu Studio D v Novem mestu. V prvem primeru romske radijske oddaje pokrivajo področje Prekmurja, v drugem pa Dolenjske, Bele krajine in Posavja. Oddaje potekajo v slovenskem jeziku, deloma pa tudi v romščini. Vsebinsko zajemajo aktualne informacije iz dela in življenja Romov, poročajo o kulturnih, športnih in drugih aktualnih dogodkih, predstavljajo možnosti za izboljšanje položaja romske etnične skupnosti, gostijo Rome, predstavnike lokalnih skupnosti in države, strokovnjake, ki se ukvarjajo z romsko tematiko itn. Romske radijske oddaje so dobro sprejete tako med Romi kot tudi pri večinskem prebivalstvu, ki se na ta način seznanja z značilnostmi romske etnične skupnosti.

Od leta 2002 Urad Vlade RS za narodnosti sofinancira tudi romske TV oddaje. Za območje Prekmurja jih pripravlja kabelska TV-IDEA iz Murske Sobote, za območje Dolenjske, Bele krajine in Posavja pa TV Vaš Kanal iz Novega mesta (v sofinanciranje slednje se je Urad za narodnosti vključil pred nedavnim). Vsebina oddaj je podobna, kot je opisano pri radijskih romskih oddajah, le da se tematike preko televizijskega ekrana gledalcem približajo tudi s sliko. Obe televizijski postaji preko izmenjave regionalnih TV postaj svoji romski TV oddaji

distribuirata tudi ostalim zainteresiranim TV postajam v Sloveniji. V prihodnje, po implementaciji Zakona o Radioteleviziji Slovenija (ZRTVS-1), ki je začel veljati 12.11.2005, se bo postopno zagotavljajo romske radijske in televizijske oddaje tudi v okviru javne RTV, saj je ob pripravi omenjenega zakona Urad Vlade RS za narodnosti uspel v 3. člen vključiti določilo, ki pravi: »javna služba po tem zakonu obsega ustvarjanje, pripravlanje, arhiviranje in oddajanje radijskih in televizijskih oddaj za romsko etnično skupnost (oddaje za Rome)«⁸².

Urad Vlade RS za narodnosti preko Zveze Romov Slovenije aktivno podpira tudi delovanje v letu 2003 ustanovljenega Romskega informacijskega centra – ROMIC, ki se poleg knjižnične dejavnosti pretežno ukvarja z radijsko produkcijo. Kot je povedal predsednik Zveze Romov, Horvat–Muc, so v program informacijskega centra vključili vse dejavnosti, ki prispevajo k boljši ozaveščenosti Romov. Tako v okviru centra delujeta uredništvi dveh romskih časopisov, od ustanovitve dalje od leta 1990 izhaja časopis Romske novice – Romano nevijspe, ki prinaša novice o delovanju društva in druge zanimivosti iz življenja Romov, in Romano them- romski svet, ki je namenjen Romom po vsej državi (glej Horvat–Muc 2006: 268).

V zadnjih letih se bogati tudi založniška dejavnost Romov. V mesecu avgustu 2005 je potekal že tradicionalni, 11. romski tabor v Murski Soboti. V mesecu septembru 2005 je bila pod okriljem Zveze Romov Slovenije in Urada Vlade RS za narodnosti organizirana mednarodna konferenca o Romih, ki so se je udeležili predstavniki državnih organov in Romov iz Avstrije, Hrvaške, Madžarske, Bosne in Hercegovine, Makedonije in Slovenije⁸³.

---

⁸² Obreza 2006: 26. Dostopno na:
http://www.uvn.gov.si/fileadmin/uvn.gov.si/pageuploads/word_datoteke/Osnovne_informacije_o_it.in__mad._ns_ter_rom._et._skup_-_APRIL_2006.doc (08.06.2006).

⁸³ Obreza 2006: 27. Dostopno na:
http://www.uvn.gov.si/fileadmin/uvn.gov.si/pageuploads/word_datoteke/Osnovne_informacije_o_it.in__mad._ns_ter_rom._et._skup_-_APRIL_2006.doc (08.06.2006).

9.3.1.3 Forum romskih svetnikov

Po določbah Statuta Zveze Romov Slovenije je bil dne 21. novembra 2002 v Murski Soboti na seji predsedstva Zveze Romov Slovenije in v prisotnosti večine takrat že izvoljenih romskih svetnikov ustanovljeno delovno telo Forum romskih svetnikov. Forum romskih svetnikov pomeni povezavo med svetniki, na njem oblikujejo skupna stališča, ki jih zastopajo v vseh občinah.

Prva seja Foruma romskih svetnikov, ki je potekala 13. januarja 2003 v Murski Soboti, je med drugim poudarila tudi vprašanje sprejetja globalnega, temeljnega zaščitnega zakona o Romih, potrebo po vključevanju Romov pri sprejemanju odločitev, ki zadevajo položaj in posebne pravice romske etnične skupnosti v občinah. Opozorjeno je bilo na potrebo po posebnem skladu za romsko skupnost ter na veliko brezposelnost med romsko populacijo.

Po sklepu predsedstva Zveze Romov Slovenije, Forum romskih svetnikov kot delovno telo pri Zvezi Romov Slovenije pomeni način in obliko povezovanja romskih svetnikov iz občin, kjer naj bi Romi imeli svoje svetnike. Forum, ki povezuje zaenkrat 19 romskih svetnikov, je financiran s strani države⁸⁴.

Forum romskih svetnikov pomeni povezavo med svetniki, na njem oblikujejo skupna stališča, ki jih zastopajo v vseh občinah v smeri:

- prizadevanja za oblikovanje posebne proračunske postavke, namenjene romskim organizacijam in potrebam v posamezni občini,
- prizadevanja za pridobitev ustreznih materialnih pogojev za delovanje romskega svetnika in romskih društev,
- prizadevanja za oblikovanje posebnega delovnega telesa pri posamičnem občinskem svetu – komisija za romska vprašanja.

Oblikovanje takšne komisije zaenkrat ni obvezno, pač pa novela zakona o lokalni samoupravi, ki je v zakonodajni proceduri, predvideva takšno komisijo kot obligatorno, ravno tako sestavo komisije⁸⁵. Izvoljeni romski svetniki so pristojni za razreševanje romske tematike v občinah, kjer

---

⁸⁴ Zapis posveta problematika ekonomsko-socialne integracije Romov v Sloveniji, 20.10.2004: 15–16. Dostopno na: http://www.ds-rs.si/dejavnost/posveti/posvet_01072004/ZapisPosveta.pdf (10.06.2006).

⁸⁵ Odgovor Vlade RS, 11.05.2004. Dostopno na: http://www.sigov.si/dsvet/dejavnost/dsvet/odgovori/Zupan-1_odgVRS.pdf (03.06.2006).

so izvoljeni, ter so odgovorni svojim volivcem, torej Romom v občini, kjer živijo, in delujejo na lokalni ravni. Forum po svoji sestavi deluje zaenkrat kot delovno telo v okviru Zveze Romov Slovenije, katerega naloge so oblikovanje predlogov, mnenj, stališč in idej za reševanje romske problematike in izboljšanje romskega položaja v posameznih, v zakonu določenih občinah, na lokalni ravni. Ta povezava romskih svetnikov – forum naj bi svetnikom s primerjanjem stališč in izkušenj iz različnih občin olajšal njihovo delovanje v občinskih svetih posameznih občin.

»Forum romskih svetnikov se bo moral še bolj posvetiti koordiniranju in svetovanju pri problematiki, s katero se soočajo romski svetniki, dialog in pogovarjanje z državnimi organi pa bo še vedno vodilo najvišje romsko telo, Zveza Romov Slovenije. Rezultati romskih društev še niso zadovoljivi, saj je njihova aktivnost usmerjena predvsem na kulturno delovanje in manj na sodelovanje pri razreševanju problemov v njihovih okoljih. Pomembno pa je, da so na ta račun občine dobile sogovornika, ki predstavlja interese romske skupnosti v odnosu do občinske uprave in občinskih svetov«⁸⁶.

---

⁸⁶ Obreza 2006. Dostopno na:
http://www.uvn.gov.si/fileadmin/uvn.gov.si/pageuploads/word_datoteke/Osnovne_informacije_o_it.in__mad._ns_ter_rom._et._skup_-_APRIL_2006.doc (07.06.2006).

10 ANALIZA STRUKTURIRANIH INTERVJUJEV

Trenutno je v občinskih svetih 19 romskih svetnikov, vendar zaradi prevelikega vzorca in analize podatkov sem v intervju vključila 7 romskih svetnikov in županov občin, ki so bili pripravljeni sodelovati, kjer so ti romski svetniki predstavniki Romov v občinskem svetu. Za analizo stanja delovanja romskih svetnikov je bilo potrebno pridobiti podatke s strani romskih svetnikov. Na drugi strani pa, ker pri odločanju o romski problematiki sodelujejo tako župani občin kot romski svetnik, sem želela v raziskavo vključiti vseh sedem svetnikov kot tudi županov. Romske svetnike in župane občin, kjer so ti romski svetniki v občinskem svetu, sem izbrala na območju Prekmurja in Dolenjske, saj sem tako dobila bolj konkreten pregled nad romsko problematiko na teh območjih, kjer živi največ Romov. Proučila sem tudi, kakšen je odnos romskih svetnikov in županov, kakšen je vpliv romskih svetnikov na razreševanje romske problematike in tudi kako konkretno si oboji prizadevajo za večjo vključenost Romov v njihovi občini.

Tako sem naredila intervju z romskimi svetniki na območju Prekmurja, v občinah Tišina, Murska Sobota in Lendava na območju Dolenjske pa z romskimi svetniki v občinah Šentjernej, Novo mesto, Črnomelj in Krško. Medtem ko sem intervjuje z romskimi svetniki izpeljala brez večjih težav, mi z vsemi sedmimi župani občin ni uspelo narediti intervjuja. Intervjuje sem tako opravila z župani občine Novo mesto, Šentjerneja, Črnomelj in Tišine. Zaradi bolj izčrpne analize sem črpala podatke iz raziskave, ki je bila opravljena leta 2004 in ki jo je opravila Irena Bačlija⁸⁷ s pomočjo študentov Fakultete za družbene vede.

10.1 ANALIZA INTERVJUJEV Z ROMSKIMI SVETNIKI

Če želimo ovrednotiti delovanje romskih svetnikov, moramo ugotoviti, s kakšnimi težavami se romska skupnost srečuje. Spraševala sem jih po največjih problemih v njihovi občini.

Vseh 7 svetnikov je izpostavilo problem bivalnih razmer, nizke izobrazbe pripadnikov romskih skupnosti in problem brezposelnosti. Kot vidimo, se podobni problemi pojavljajo tako na območju Prekmurja kot na Dolenjskem. Gre namreč za populacijo z nizko stopnjo izobrazbe, nizko stopnjo zaposljivosti in slabih bivalnih razmer.

---

⁸⁷ Raziskava je objavljena v Brezovšek, Haček (ur.), Lokalna demokracija II 2005: 150-176.

Leta 2002 so bile volitve predstavnikov romske skupnosti v občinske svete. Po štirih letih delovanja in prvem mandatu me je zanimalo, kakšno je sodelovanje občinskega sveta z romskim svetnikom. Občinski svet ima pomembno vlogo, v okviru svojih pristojnosti sprejema statut občine, odloke in druge občinske akte, prostorske in druge načrte razvoja občine, občinski proračun in zaključni račun. Prav tako ustanovi delovna telesa (komisije in odbore), ki podajajo mnenja in predloge.

Naprej sem romske svetnike vprašala, ali so o teh problemih razpravljali v občinskem svetu in kako se je občinski svet odzval na to problematiko. Tukaj so se že pokazale razlike v odgovorih romskih svetnikov. Da so razpravljali o naštetih problemih, so pritrdili vsi romski svetniki, ki sem jih intervjuvala. Vendar pa so romski svetniki na območju Prekmurja navedli, da razpravljajo o problemih in da se občinski svet odzove na problematiko Romov in v okviru svojih zmožnosti zadeve tudi rešuje. Romski svetnik v občini Lendava je odgovoril, da so dobili sredstva za legalizacijo naselja, ki se že rešuje. Romski svetnik v občini Tišina je dejal, da v njihovi občini ni večjih problemov, imajo urejeno infrastrukturo, problem, ki ga je izpostavil, je izobrazba, za katero pa morajo Romi sami več narediti.

Na območju Dolenjske so vsi trije svetniki zatrdili, da sicer so razpravljali o romski problematiki, vendar je le romski svetnik iz Krškega dejal, da se je občinski svet na problematiko tudi odzval, saj trenutno potekajo legalizacijski postopki za največje romsko naselje v občini Krško. Ostali romski svetniki pa so izrazili nezadovoljstvo v odnosu z občinskim svetom. Romski svetnik v občini Šentjernej je dejal, da so sicer razpravljali o projektu za infrastrukturo, vendar pa nato občina ni imela interesa, da bi se projekt dokončno izvedel. Trije pa se strinjajo, da občina ne da dovolj finančnih sredstev za romsko skupnost in da na občini samo obljublajo, realizirajo pa ne.

Na vprašanje, kako sodelujejo z občino glede reševanja romske problematike, so dobro sodelovanje izpostavili svetniki na območju Prekmurja. Na tem mestu je treba omeniti, da je vseh sedem svetnikov občino enačilo z županom. Svetniki, ki dobro sodelujejo z občino oziroma z županom, navajajo, da imajo dobre odnose z županom, z njim dobro sodelujejo, nekatere probleme rešijo že prej z županom in jih ni potrebno reševati na občinskih sejah, župani jim tudi dajejo pobude.

Kot pozitivno se je izkazalo sodelovanje preko komisije za romska vprašanja in članstvo svetnika v odboru za družbene dejavnosti. Svetnik v občini Murska Sobota je predsednik komisije za

romska vprašanja in član odbora za družbene dejavnosti, preko tega odbora pa posreduje predloge in pobude za reševanje romske problematike. »Najmanj v treh občinah deluje komisija za romska vprašanja, ki na svojih sestankih, ki potekajo ločeno od sej občinskega sveta, in posreduje sklepe občinskemu svetu v razprav.o« (Bačlija v Brezovšek, Haček 2005: 162). Medtem pa so svetniki iz Dolenjske, ki so že pri prejšnjem vprašanju pokazali slab odnos do občinskega sveta, izrazili nezadovoljstvo glede sodelovanja z občino oziroma z županom, ki so ga vsi izpostavili kot glavnega akterja v občini in pri komunikaciji. Svetniki, ki so mnenja, da ne sodelujejo z občino, navajajo, da v občinah večinoma ne razumejo njihovih potreb, občina se ne prijavlja na razpise, če pa se prijavi se ta denar porabi v drugih krajevnih skupnostih, da občina dela po svoje in daje premalo financ romski skupnosti. Spet pa je izstopal svetnik občine Krško, ki je izrazil zadovoljstvo v sodelovanju z občino, oviro pa vidi v počasnem poteku postopkov pri legalizaciji romskih naselij.

Romskim svetnikom bo letos potekel prvi mandat, zato me je zanimalo, ali se je situacija po tem, ko so ga izbrali v občinski svet, kaj izboljšala in na katerem področju so se pokazale spremembe v reševanju romske problematike. Tukaj so se vsi romski svetniki strinjali, da se je romska situacija izboljšala. Naštevali so predvsem premike pri reševanju legalizacije romskih naselij in infrastrukture. Samo eden od svetnikov, romski svetnik iz občine Novo mesto, je podaril napredek v izobraževanju, vendar je poudaril, da se na ostalih področjih ni nič spremenilo. Dva svetnika sta bila mnenja, da je svetnik podaljšana roka romske skupnosti, saj pozna romsko problematiko v svojem okolju, z njo živi in probleme lažje posreduje v občinski svet. Zelo zadovoljen s svojim delovanjem je bil romski svetnik občine Šentjernej, ki je povedal, da imajo zdaj v naselju elektriko, vodo, kanalizacijo, ceste. »Svoje delovanje ocenjujejo romski svetniki izredno pozitivno, vendar je nemogoče ugotoviti ali so nekatere odločitve (izgradnja infrastrukture, odkup zemljišč, izobraževanje ...) posledica delovanja občinskega svetnika ali so bile že pred tem v procesu oblikovanja in bi se izpeljale tudi neodvisno od vpeljave romskega svetnika.« (Bačlija v Brezovšek, Haček 2005: 166).

Kot najpomembnejša ovira pri razreševanju romske problematike se šest intervjuvanih romskih svetnikov strinja, da je premalo financ za romsko skupnost, da občinski proračuni ne zmorejo slediti potrebam romske skupnosti oz. da pogrešajo večje sodelovanje države, predvsem pri

financiranju. Svetnik v občini Tišina je bil edini, ki meni, da ni ovir s strani občine, ampak da se Romi sami se ne znajo organizirati in mislijo, da jim bo država sama vse uredila.

Pri vprašanju, ali se Romi sami dovolj vključujejo v družbo, so bile razlike v odgovorih svetnikov iz Prekmurja in Dolenjske. Romski svetniki iz Prekmurja so navedli, da se Romi vključujejo v društva in da Romi in Neromi sodelujejo ter se med seboj družijo. Dva romska svetnika, občin Murska Sobota in Tišina, sta tudi predsednika romskega društva, imajo folklorno skupino, organizirajo različna predavanja. Eden je povedal, da imajo v občini 30 otrok v osnovni šoli in nihče ne zaostaja v programu.

Na drugi strani pa so se svetniki občin na Dolenjskem strinjali, da se Romi premalo vključujejo, da živijo na obrobju mest, da bi se morala romska skupnost bolj vključevati s kulturnimi predstavami in da so izolirani od večinskega prebivalstva. Vsi pa so kot razlog, da se Romi v njihovi občini ne vključujejo v družbo, izrazili negativno mnenje do večinskega prebivalstva in države. Tako so navedli, da niso sprejeti od Neromov, imajo občutek manjvrednosti, da večinska družba ne daje dovolj spodbud za bolj aktivno vključevanje Romov v družbo. Eden od svetnikov je podaril, da je krivda države, saj imajo Romi socialno pomoč, ta denar pa porabijo za alkohol. Predlog tega romskega svetnika je bil, da jim namesto z denarjem država pomaga z materialno pomočjo.

Kako pa si romski svetniki konkretno prizadevajo za vključitev Romov v večinsko družbo, so naštevali različne programe, predvsem pa so videli rešitev v izobraževanju Romov in ureditvi osnovnih pogojev bivanja, saj ko bodo imeli osnovne pogoje bivanja, se bodo tudi posamezniki in skupine lažje vključevali v družbeno življenje. V Prekmurju sta dva svetnika predsednika društev in na ta način poskušata s prireditvami in plesom združevati Rome, medtem ko so svetniki dolenjskega območja poudarili bolj reševanje socialnih problemov, na področju izobraževanja, urejanju bivanjske problematike kot pa vključevanju Romov v družbo. Romski svetnik v občini Krško je mnenja, da romska skupnost na njihovem območju v zadnjem času ni bila dovolj aktivna na področju kulture in vključevanja v družbo, vendar pa meni, da tudi večinska družba ne daje spodbud za vključevanje Romov.

Vsi svetniki so se strinjali, da so razlike v standardu življenja Romov v Prekmurju, na Dolenjskem in Beli krajini. Kot razloge so navedli, da je razlika očitna, saj so Prekmurci bolj skromni, njihovo življenje je skromno in če nekdo živi tako, bo lažje sprejel tistega, ki je še skromnejši, Romi v Prekmurju so bolj izobraženi, tam imajo občine več posluha za reševanje problemov, imajo tudi več možnosti za zaposlitev v Avstriji. Na Dolenjskem pa so mnenja, da je večji razkorak med Romi in Neromi, ni sožitja med prebivalci, saj tam vsi Romi ne živijo v skladu s splošno veljavnimi normami.

Na vprašanje, ali so se, odkar so romski svetniki izobraževali oz. poklicno usposabljali za lažje opravljanje dela svetnika, sta dva svetnika odgovorila, da sta se izobraževala preko ljubljanskega zavoda Papilot, vendar je bilo to leta 2002, potem pa se izobraževanj nista več udeležila. Ostalih pet svetnikov se takšnih izobraževanj do sedaj še ni udeležilo. Vseh sedem romskih svetnikov se je strinjalo, da je premalo oziroma sploh ni dodatnih izobraževanj za romske svetnike, en svetnik je odgovoril, da so organizirana bolj redko in še ta so oddaljena od kraja bivanja, kar pa predstavlja dodaten strošek. Vsi svetniki bi se teh izobraževanj, če bi bila, udeležili.

Eden od svetnikov je tudi poudaril, da se Romi med seboj premalo družijo in da bi se morali romski svetniki sestajati vsaj na 3 mesece. Vendar pa so na vprašanje, ali se udeležujejo sestankov Foruma romskih svetnikov, vsi odgovorili, da teh sestankov ni oziroma da niso bili obveščeni.

Nato sem zastavila vprašanja glede sestankov Foruma romskih svetnikov in njegovega delovanja Slavku Cenerju, ki je romski svetnik v občini Tišina, predsednik romskega društva Čapla in od leta 2003⁸⁸ predsednik Foruma romskih svetnikov. Dejal je, da so v treh letih, odkar je predsednik foruma, imeli 7 ali 8 koordinacij z romskimi svetniki. Z obiskom sestankov pravi, da ni zadovoljen, saj so jih pisno obvestili, vendar jih je prišlo le približno 10 ali 11 na sestanek. »Na sestankih smo jim dajali pobude za razpise in jih opozarjali, naj bodo na sejah prisotni in kako se na razpise prijavljajo.« Poudaril je tudi, »da romski svetniki ne vedo, kakšno je njihovo delo, določeni so pred volitvami delovali v romskih društvih in ko so jih izvolili, so mislili, da bodo s tem nekaj pridobili, vendar pa zaradi nizke izobrazbe in ne udeleževanja sej nimajo dobrih odnosov z župani, občinsko upravo« (intervju s Slavkom Cenerjem) (01.06.2006).

---

⁸⁸ Prvi predsednik leta 2002 je bil zdajšnji romski svetnik občine Murska Sobota, Darko Rudaš.

10.2 ANALIZA INTERVJUJEV Z ŽUPANI

Župan je izvršilni organ občine. Izvoljen je neposredno na volitvah in ima pravico občinskemu svetu v sprejem predlagati proračun, zaključni račun, odloke in akte iz pristojnosti občinskega sveta. Župan tudi sklicuje in vodi seje občinskega sveta, je varuh zakonitosti in lahko zadrži objavo akta občinskega sveta, če meni, da je nezakonit ali neustaven (glej Lokalne volitve 2002, Statistični urad RS).

Župan vodi občinsko upravo, zato je pomemben akter za romske svetnike, saj skupaj z njimi oblikujejo javne politike. V raziskavo sem želela zaradi vpliva županov na delovanje občinske uprave, vključiti tudi župane občin, v katerih so romski svetniki, ki sem jih intervjuvala. Kot sem že navedla, mi intervjujev z župani Murska Sobota, Lendava in Krško ni uspelo narediti, tako da so tukaj podane analize župana občine Šentjernej, Novo mesto, Tišina in Črnomelj.

Vprašanja, ki sem jih zastavila romskim svetnikom, sem zastavila tudi županom. Sestavljena so bila tako, da so prikazala odnos do istega problema in odnos župana oziroma občine do romskega svetnika.

Na prvo vprašanje o najbolj pogostih problemih so vsi župani izpostavili slab socialni položaj Romov. Tako so bili odgovori županov dolenjske regije, da je kriva država, ki ne zaposli Romov, ki bi lahko delali, ampak jim daje socialno pomoč, namesto da bi jih zaposlili preko javnih del, nato da se Romom ne da delati, objekti so nelegalno postavljeni na kmetijskih zemljiščih, kjer je neurejeno lastništvo in tako pride do konfliktov z Neromi, ki so lastniki teh zemljišč, problem je tudi komunalna infrastruktura in zdravstvena problematika. Župan občine Tišina je izpostavil nizko izobrazbo in brezposelnost.

Na vprašanje »Ali o teh problemih razpravljajo oz. so razpravljali na sejah?«, so vsi župani odgovorili pritrdilno, torej so v vseh štirih občinah razpravljali o romski problematiki, v občini Novo mesto imajo tudi projektni svet za reševanje romske problematike, v občini Tišina so razpravljali o komunalni problematiki, šolski in vzgojni, varstveni problematiki, v občini Črnomelj so razpravljali o bivanjski problematiki in odkupili nekaj zemljišč za Rome.

Kljub temu, da o romski problematiki razpravljajo v vseh občinskih svetih, 70 % županov meni, da ta organ ni ustrezen za reševanje romske problematike, saj bi morala k reševanju bolj načrtno

stopiti država, z raznimi medobčinskimi koordinacijami in finančno pomočjo (glej Bačlija v Brezovšek, Haček 2005: 167).

Nadalje sem jih spraševala, kakšen je njihov odnos do svetnika oziroma kako z romskim svetnikom sodelujejo in katere so ovire za boljše in skupno reševanje romske problematike. Vsi župani, razen župana občine Novo mesto, so odgovorili, da z romskimi svetniki sodelujejo. Župana Šentjerneja in Črnomlja sta izpostavila kar nekaj ovir za boljše sodelovanje. Župan občine Črnomelj je izpostavil problem nizke izobrazbe romskega svetnika, ki je komaj pismen in tako na sejah, na katerih je sicer prisoten, ne razume vsega. Župan občine Šentjernej je kot oviro navedel finance, katerih je premalo za reševanje problematike. Župan v občini Novo mesto pa pravi, da se romski svetnik ne ukvarja z osveščanjem Romov in ne vpliva na ugodnejšo klimo sodelovanja v naseljih. Župan občine Tišina je zelo optimistično dejal, da z romskim svetnikom najtesneje sodelujejo, saj sproti rešujejo celostno romsko problematiko.

Da se je situacija izboljšala potem, ko so dobili romskega svetnika, se ni v celoti strinjal nobeden od županov. Župan občine Tišina je dejal, da bistvenih premikov ni bilo zato, ker so se že prej Rome vključevali v lokalno samoupravo in skrbeli za njihov razvoj kot v ostalih vaseh, izvolitev romskega svetnika je nadaljevanje dobrega sodelovanja izpred 20 oziroma 25 let. Župana občin Novo mesto in Šentjernej sta mnenja, da se situacija ni izboljšala, župan občine Črnomelj je kot razlog navedel, da romski svetnik ni dovolj izobražen, da bi sprejemal pomembne odločitve.

Da je romski svetnik pridobitev za Rome in reševanje problemov, se strinjajo vsi župani, saj Romi preko svetnika sodelujejo z občinskim svetom in občinsko upravo, svetnik tudi pozna vso problematiko romske populacije, vendar pa so mnenja, da občinski svet ni ustrezen organ za reševanje romske problematike, temveč bi morala pristopiti država, ki bi mogla zagotoviti denar za občine z romsko populacijo.

Na vprašanje, ali je bilo do sedaj dovolj dodatnih izobraževanj za romske svetnike, so vsi župani odgovorili, da ne oziroma zelo malo, zato je potrebno, da država temu nameni večjo pozornost. Vsi župani so se strinjali, da romski svetniki niso dovolj izobraženi in da bi morali biti bolj

usposobljeni za delo romskega svetnika, »zato pa bi morali poskrbeti pri svetniškem forumu v okviru Zveze Romov Slovenije«, je navedel eden od županov.

»Ali se Romi sami dovolj vključujejo v družbo?« – pritrdilno je odgovoril le župan občine Tišina, kjer imajo Romi organizirano kulturno življenje v društvu Čapla, so pa aktivni tudi na političnem področju, saj so vključeni v Zvezo Romov Slovenije, sodelujejo v odboru vaških skupnosti, imajo Kinološko društvo, nekateri pa so člani političnih strank v občini. Poudaril je tudi, da skoraj vsi predšolski otroci hodijo v vrtec in prav z vključitvijo Romov v osnovnošolski program se začne vključevanje v družbo. Župani, ki so bili mnenja, da se Romi premalo vključujejo v družbo, to so bili vsi trije župani z Dolenjske, so navedli, da se neradi vključujejo, da na Dolenjskem romskih združenj in organizacij ni, so le kulturna društva, ki slabo delujejo, da se bodo vključevali, pa je odvisno od njih samih.

10.3 SKLEPI ANALIZE INTERVJUJEV

Ker oba tako župan kot romski svetnik v občinskem svetu sodelujeta pri reševanju romske problematike, je pomembno, da primerjamo intervjuja obeh akterjev.

»Ob tem je treba poudariti, da romski svetnik ponavadi ne zastopa vseh romskih prebivalcev na določenem področju in da je pogosto zaradi razpršenosti romskih naselij znotraj ene občine zgolj predstavnik enega izmed teh naselij« (Bačilija v Brezovšek, Haček 2005: 171).

Pri primerjavi prvega vprašanja vidimo, da tako romski svetniki kot župani izpostavljajo probleme neurejene infrastrukture in neurejenega lastništva zemljišč, na katerih živijo Romi, ter nizke stopnje izobrazbe Romov. Pri vprašanju, ali se o romski problematiki pogovarjajo v občinskih svetih in ali se občinski svet odzove na problematiko, so se tako župani kot romski svetniki strinjali, da se v občinskih svetih razpravlja o problemih. Romski svetniki v občini Šentjernej, Črnomelj in Novo mesto so izrazili negativni odnos do občinskega sveta, saj so mnenja, da se občinski svet na njihove probleme ni odzval. Sicer pa med mnemi županov in romskimi svetniki ni večjih razlik. Sodelovanje med romskimi svetniki in župani se je kot pozitivno izkazalo v Prekmurju, saj so tako romski svetniki kot župan občine Tišina izrazili zadovoljstvo in tesno sodelovanje. Medtem ko vidimo, da so v Prekmurju romski svetniki zadovoljni z odnosom z županom in tudi župan občine Tišina je izrazil zadovoljstvo v

sodelovanju z romskim svetnikom, pa na Dolenjskem župani sicer menijo, da je romski svetnik pridobitev za Rome, vendar pa menijo, da se situacija po volitvah leta 2002 ni spremenila. Vsi svetniki pa so mnenja, da se je stanje Romov po njihovi izvolitvi izboljšalo. Tukaj vidimo razlike in težave v komunikaciji med akterji. Kot pozitivno se je izkazalo sodelovanje preko komisije za romska vprašanja in članstvo svetnika v odboru za družbene dejavnosti.

Kot največja ovira za reševanje romske problematike se je izkazalo financiranje romske skupnosti, vendar pa so romski svetniki kot oviro videli v občini oz. županu, ki bi moral več financ nameniti romski skupnosti. Župani pa so kot oviro videli v romskih svetnikih oziroma v njihovi nizki stopnji izobrazbe, nesodelovanju romskih svetnikov pri reševanju problemov in finančnih, ki bi jih morala priskrbeti država. Le romski svetnik občine Tišina je mnenja, da bi se morali Romi sami organizirati in sami poskrbeti zase.

Glede vključevanja Romov v družbo so se pokazale razlike, saj se oboji strinjajo, tako župan občine Tišina kot romski svetniki iz občin v Prekmurju, da se Romi v teh občinah združujejo v društva in se vključujejo v družbo ter se družijo z Neromi, medtem ko na Dolenjskem menijo tako romski svetniki kot župani, da se Romi premalo vključujejo, vendar pa so razlike v mnenjih županov in romskih svetnikov, saj so župani mnenja, da je od Romov odvisno, ali se bodo vključevali v družbo in tudi da se samoiniciativno neradi vključujejo ter da romskih združenj na Dolenjskem ni, kulturna društva pa slabo delujejo. Romski svetniki pa so zanimivo navedli drugačne razloge, in sicer ker niso sprejeti od Neromov, imajo občutek manjvrednosti in da od večinske družbe ne dobijo dovolj spodbud. Kot razloge so župani Dolenjske navedli, da bi morali Romi več storiti na tem področju in da ni romskih organizacij. Tukaj torej vidimo velika odstopanja v Prekmurju, kjer imajo društva in se Romi vključujejo v družbo, in na Dolenjskem, kjer se župani in romski svetniki strinjajo, da se Romi premalo vključujejo.

Vsi župani se strinjajo, da so romski svetniki premalo izobraženi in da bi država morala temu nameniti več pozornosti. Romski svetniki pa se strinjajo, da je premalo izobraževanj, vendar pa so izrazili željo po dodatnem izobraževanju, kar je vzpodbudno. Eden od Romskih svetnikov je videl rešitev tudi v rednih sestankih, vendar se jih po besedah predsednika Foruma svetnikov ne udeležujejo v zadovoljivem številu, čeprav so romski svetniki mnenja, da teh sestankov ni oziroma niso bili obveščeni. Tukaj vidimo, da je morebitna težava tudi ta, da romski svetniki

vidijo potrebo po komuniciranju, vendar pa nimajo osnovnih sredstev za komuniciranje (telefon, računalnik, ustrezni prostori ...).

Da pa so razlike v standardu življenja Romov v Prekmurju, na Dolenjskem in Beli krajini, se strinjajo oboji. Tukaj vidimo, da je glavni vzrok v zgodovinski tradiciji in različnem načinu življenja. Na Dolenjskem je razkorak med Romi in Neromi večji, vzrok je tudi višja stopnja izobrazbe in organiziranosti Romov v Prekmurju.

11 SKLEPI

Namen moje diplomske naloge je bil, da analizam varstvo romske skupnosti v Sloveniji in na mednarodni ravni. Analizirati socialni in ustavno pravni položaj Romov v Sloveniji, raziskati, kakšne so ovire pri razreševanju romske problematike, analizirati stanje romske skupnosti po lokalnih volitvah romskih svetnikov v občinske svete leta 2002. Nadalje raziskati odnos romskih svetnikov do občinske uprave in njihov vpliv na razreševanje romske problematike na območju Prekmurja, v občini Tišina, Murska Sobota in Lendava ter Dolenjske s poudarkom na občinah Črnomelj, Šentjernej, Novo mesto in Krško. Proučila sem tudi, kakšna je organiziranost in aktivnost Romov pri vključevanju v večinsko družbo.

Tako se mi je le deloma potrdila prva hipoteza, da slovenska zakonodaja ureja romsko problematiko nezadostno in neustrezno. Položaj Romov je sicer nepopolno urejen, saj 65. člen Ustave RS določa, da posebne pravice romske skupnosti določa zakon, vendar ne določa, kakšen zakon so ustavodajalci imeli v mislih. Zakon, ki bi celostno urejal romsko problematiko in v katerem bodo zajete vse rešitve za urejanje položaja Romov, ki jih določa ustava in ki jih vsebuje enajst področnih zakonov, do danes še ni bil sprejet, vendar naj bi bil globalni zakon sprejet še letos, veljati pa naj bi začel leta 2007. V zakonu bo tudi zajetih vseh sedem mednarodnih konvencij, ki jih je podpisala naša država in programi za urejanje položaja Romov. Romi imajo tako določene posebne pravice v področni zakonodaji, ki pa nezadostno obravnavajo celostno problematiko. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o lokalni samoupravi iz leta 2002 določa, da imajo na območjih, kjer živijo Romi avtohtono, v občinskem svetu enega predstavnika, romskega svetnika. Vendar zakon ne določa posebnih pravic na tistih območjih, kjer Romi živijo neavtohtono in so brez posebnih pravic. Tako pripadniki romske skupnosti, ki so državljani RS in njihovi predniki že dolgo časa živijo na našem ozemlju, niso nujno avtohtoni.

Vlada bi morala z ukrepi zmanjšati razlike v stopnji varstva romske skupnosti, saj pojma avtohton in neavtohton nista pravno opredeljena. Vendar pa se na tem področju le nekaj premika, saj je Vlada v zadnjih letih velik napredek naredila tudi na področju ukrepov in programov. Potrebno se je tudi zavedati, da zakonsko urejanje, globalno in parcialno, ne bo dovolj za dejansko izboljšavo položaja romske skupnosti. Treba je izpeljati in uresničiti ukrepe in programe, ki jih je Vlada RS namenila Romom, slovenska vlada se torej zaveda težav, s katerimi se srečuje Romska skupnost, v smeri izboljšanja položaja potekajo številna prizadevanja tako na strani državnih organov kot lokalnih skupnosti.

V celoti lahko potrdim drugo hipotezo, da je ovira za reševanje problemov nizka izobrazba Romov, ki je v vzročni povezanosti s slabimi osnovnimi življenjskimi pogoji Romov in premajhno vključenostjo Romov pri vključevanju v družbo in romske organizacije. Socialni položaj Romov se sicer z ukrepi Vlade RS izboljšuje, vendar je še vedno najbolj zaskrbljujoče stanje na področju zaposlovanja. Eden izmed razlogov za visoko brezposelnost Romov je nizka stopnja znanja in diskriminacija Romov pri zaposlovanju. Ukrepi in programi države so sicer na področju izobraževanja v zadnjih letih na dobri poti, da bodo pripomogli k večjemu vključevanju Romov v izobraževalne procese, vendar pa Romi načeloma nimajo osnovnih pogojev bivanja, nimajo zadovoljenih osnovnih potreb, zato si tudi potrebe po izobraževanju ne morejo razviti. Izobrazbo si res lahko pridobimo tudi kasneje v programih izobraževanja odraslih, vendar pa je razvijanje omenjenih lastnosti v integriranih oblikah, pomembnih za življenje in sožitje Romov in Neromov v širši družbi, potrebno že v mladosti. Pomembno vlogo pri neformalnem izobraževanju imajo tudi romska društva in romske organizacije, ki predstavljajo začetek oživljanja romske kulture in so edina organizirana oblika romske skupnosti na področju lokalne samouprave. Romi se sicer vedno bolj vključujejo v romska društva, saj je bilo v zadnjih dveh letih ustanovljeno 13 romskih društev, vendar pa se Romi bolj aktivno vključujejo v romska društva le na območju Prekmurja, kjer deluje Zveza Romov Slovenije kot krovna organizacija 22 romskih društev.

Potrdim lahko tudi tretjo hipotezo, da je boljši socialni položaj Romov v Prekmurju kot na Dolenjskem posledica višje izobrazbe, večje aktivnosti Romov v romskih društvih in boljše sodelovanje romskih svetnikov z občino oziroma župani. Ugotovila sem, da so razlike v izobrazbi

Romov v Prekmurju in na Dolenjskem velike. Tako sem ugotovila, da je stopnja izobrazbe Romov v Prekmurju višja, saj ima po statističnih podatkih 37 % Romov starih 15 let ali več končano vsaj osnovno šolo. Na Dolenjskem pa 91 % Romov starih 15 let ali več nima končane osnovne šole. Vendar pa prizadevanja državnih organizacij in občin niso dovolj uspešna, če Romi v te dejavnosti tudi sami niso aktivno vključeni. Največkrat so nezainteresirani za sodelovanje tako na področju izobraževanja kot tudi na področju zaposlovanja. Rešitev je v izobraževanju Romov. V primeru, da Rom dokonča določeno stopnjo izobrazbe, bi mu lahko pomagali dobiti službo in z modelom pozitivne diskriminacije morda zainteresirali tudi ostale Rome. Pri analizi intervjujev se je pokazalo, da je izobrazba ena izmed pomembnejših ovir, vendar pa se je kot ovira pokazalo tudi financiranje romske skupnosti. Analiza intervjujev je pokazala, da je sodelovanje romskih svetnikov z župani na območju Prekmurja boljše, kar se odraža tudi v večji aktivnosti romske skupnosti v romskih društvih. Kot ovira na Dolenjskem se je izkazalo tudi nesodelovanje Romov z Neromi, kar je lahko posledica ne vključevanje Romov v romska društva. Romska društva so organizacije, kjer se Romi družijo med sabo, na drugi strani pa se s kulturnimi prireditvami predstavljajo večinskemu prebivalstvu in tako poskušajo približati svojo kulturo in način življenja Neromom. Kot učinkovito se je do sedaj pokazalo sodelovanje Romov v romskih društvih v Prekmurju, kjer se Romi družijo in sodelujejo z Neromi, medtem ko je na Dolenjskem ta razkorak še velik. Veliko pa bo potrebno narediti tudi na miselnosti večinskega prebivalstva, da bomo bolje spoznali romsko kulturo in sprejeli njihov način življenja, saj so romski svetniki navedli kot oviro pri vključevanju v družbo premalo spodbud od večinskega prebivalstva, občutke manjvrednosti. Župani pa so mnenja, da je od Romov samih odvisno, ali se bodo vključevali v družbo, in tudi da se samoiniciativno neradi vključujejo ter da romskih združenj na Dolenjskem ni, kulturna društva pa slabo delujejo. V analizi intervjujev so se tako župani kot romski svetniki strinjali, da je v Prekmurju položaj Romov boljši, ker so Romi tam bolj izobraženi, Romi na Dolenjskem so v vseh pogledih na nižji ravni in so kljub izvajanju različnih programov manj zainteresirani za spremembe.

Vsa ta množica problemov pa je vzrok, da so se Romi institucionalizirali in tako se je naredil prvi korak k izgradnji sodelovanja med Romi in tistimi, ki sprejemajo odločitve na lokalni ravni. S sprejetjem sprememb Zakona o lokalni samoupravi (Ur.l. RS, št. 51/2002), Zakona o lokalnih volitvah ter Zakona o evidenci volilne pravice (Ur.l. RS, št. 52/2002) je Romom omogočena

politična participacija, zaenkrat še na lokalni ravni v občinskih svetih, kar neposredno pomeni vključevanje Romov v urejanje javnih in družbenih zadev, predvsem pa reševanje problemov njihove socialne izključenosti, s katerimi se soočajo na lokalni ravni. Deloma tako lahko potrdim četrto hipotezo, da je po letu 2002, ko so bile volitve romskih svetnikov v občinske svete, prišlo do premikov, saj so romski svetniki sogovorniki pri reševanju romske problematike v odnosu do občinske uprave. Da se je položaj romske skupnosti po izvolitvi romskih svetnikov izboljšal, se sicer strinjajo vsi romski svetniki, vendar pa je nemogoče ugotoviti, ali so nekatere odločitve (izgradnja infrastrukture, odkup zemljišč, izobraževanje ...) posledica delovanja občinskega svetnika ali so bile že pred tem v procesu oblikovanja in bi se izpeljale tudi neodvisno od vpeljave romskega svetnika. Medtem pa župani menijo, da je romski svetnik sicer pridobitev za romsko skupnost, vendar pa se situacija Romov po njegovi izvolitvi ni izboljšala. Župan občine Tišina je dejal, da bistvenih premikov ni bilo, saj so se Romi že pred tem vključevali v lokalno samoupravo in skrbeli za njihov razvoj. Tudi v ostalih vaseh je izvolitev romskega svetnika pomenila le nadaljevanje uspešnega sodelovanja zadnjih 20. oziroma 25. let. Tukaj vidimo, da bo potrebno še nekaj časa, da se bo zgradil odnos med župani in romskimi svetniki, da bodo skupaj sodelovali in več komunicirali, saj vidimo velik razkorak med mnenji o tem, ali se je položaj Romov od volitev romskih svetnikov v občinske svete izboljšal. Romski svetniki so sogovorniki romske skupnosti v odnosu do občinske uprave, vendar pa volitve romskih svetnikov potekajo tako, da je predstavnik Romov izbran glede na izkušnje, starost in ugled. Problem je tudi, da predstavnik Romov ene občine ni predstavnik vseh Romov romske skupnosti, saj je znotraj ene občine več romskih zaselkov, ki se med seboj razlikujejo.

12 ZAKLJUČEK

Na koncu lahko torej ugotovimo, da Romi na slovenskem še vedno živijo v zelo neugodnih socialnih razmerah, v slabih pogojih bivanja, kar pa je tudi vzrok, da se Romi ne izobražujejo, saj če nimajo ugodnih osnovnih pogojev bivanja, nimajo zagotovljenih osnovnih potreb, si tudi potrebe po izobraževanju ne morejo razviti. Trenutno se urejanje te problematike in hkrati tudi financiranje romske skupnosti ureja na lokalni ravni, kar pa povzroča konflikte med državo in občinami, kjer Romi živijo. Romska skupnost nima položaja narodne manjšine, ampak ima položaj etnične skupnosti, ki ima posebne etnične značilnosti. Pravice romske skupnosti ureja 65. člen Ustave RS in področni zakoni. Celovit zakon, ki naj bi bil sprejet konec leta 2006, veljati pa bo začel januarja 2007, bi lahko pomenil eno izmed rešitev, saj bi razmejil dolžnosti med državo in lokalno skupnostjo, celovito pa bi urejal specifične potrebe romske skupnosti na vseh področjih.

Glede na ugotovitve vidimo, da so najbolj pereč problem pri Romih bivanjske razmere, neurejena infrastruktura in nizka stopnja izobrazbe Romov, ki pa je tudi eden pomembnejših vzrokov za visoko brezposelnost Romov. Ukrepi in programi države bodo pripomogli k vključevanju Romov v izobraževalne procese, vendar bodo morali Romi imeti urejene osnovne pogoje bivanja, ki jim bodo omogočali razvoj.

Generalno gledano lahko Rome v Sloveniji razdelimo na dve veliki skupini. Romi, ki živijo na območju Prekmurja in Romi, ki živijo na območju Dolenjske, Bele krajine in Posavja. V diplomski nalogi sem se osredotočila na območje Prekmurja in Dolenjske, kjer so se pokazale razlike na teh območjih. V Prekmurju Romi živijo bolj integrirano v večinsko družbo, imajo tudi višjo stopnjo izobrazbe in večjo organiziranost Romov v romska društva, medtem ko je na Dolenjskem razkorak med Romi in Neromi večji, tudi organiziranost v romska društva je manjša. Romska društva so pomembna oblika organiziranosti Romov na lokalni ravni, kjer Romi oživljajo romsko kulturo ter predstavljajo svojo kulturo tudi Neromom.

Na lokalni ravni v Republiki Sloveniji imajo pripadniki romske skupnosti poleg splošne volilne pravice, ki jim pripada kot slovenskim državljanom, v dvajsetih občinah, kjer živijo avtohtono, tudi pravico do predstavnika v občinskem svetu. Potrebno je aktivno sodelovanje in delovanje tako s strani Romov kot ostalega prebivalstva. V ta namen Zveza Romov Slovenije, kot krovna organizacija romskih društev, aktivno sodeluje pri ustanavljanju romskih društev, ki so sogovorniki lokalnih organov. Kot učinkovito se je do sedaj pokazalo delovanje romskih društev

v Prekmurju, medtem ko je na Dolenjskem še vedno malo samoiniciativnosti Romov za vključevanje v društva, Romi imajo občutek manjvrednosti in so kljub izvajanju različnih programov za Rome s strani občine, manj zainteresirani za spremembe.

Glede izboljšanja položaja romske skupnosti po izvolitvi romskih svetnikov v občinske svete pa mislim, da bo potrebno še nekaj časa, da se bo razvila komunikacija in odnos med župani in romskimi svetniki. Potrebna bo tudi večja organizacija Romov samih, da bodo sodelovali pri reševanju problemov, se povezali med seboj ter tako izbrali predstavnika romske skupnosti, ki bo predstavljal Rome celotne občine, ne le del romske skupnosti s katero živi in znotraj katere je izbran glede na izkušnje, starost in ugled. Tako se bodo morala romska društva usmeriti tudi na sodelovanje pri razreševanju problemov v njihovih okoljih, saj je njihova aktivnost usmerjena predvsem na kulturno delovanje. Le tako bodo občine lahko dobile sogovornika, ki predstavlja interese romske skupnosti.

Neovirano delovanje romskih svetnikov bo mogoče takrat, ko bo romski svetnik dejansko predstavnik vseh Romov znotraj občine, ko bo dovolj usposobljen, ko se bo razvila boljša komunikacija z akterji v občinskih svetih in ko bodo imeli dovolj financ za uresničevanje reševanja problemov na lokalni ravni. Tako se je kot pozitivno izkazalo uspešno sodelovanje lokalne skupnosti z romsko skupnostjo v Prekmurju, kjer so se Romi vključevali v lokalno samoupravo in družbeno življenje že pred štiridesetimi leti. Tako danes Romi v Prekmurju živijo bolje in so tudi v prednosti po ekonomski razvitosti in izobraženosti kot večina Romov na Dolenjskem.

Opisane teme sem se lotila zato, ker mi predstavlja odprt problem, ki še zdavnaj ni končan, saj je očitno, da je za izboljšanje položaja Romov potrebna skupna aktivnost tako državnih organov, občin ter Romov, saj se bo le tako romska skupnost otresla tradicionalne zaostalosti in odmaknjenosti na rob družbe. Veliko bo potrebno še storiti na osveščenosti celotnega prebivalstva, da bi sprejemalo Rome z vsemi njihovimi posebnostmi in drugačnostjo, skratka da bomo živeli bolj tolerantno in pripravljeni sprejemati drugačnost, še posebej v okoljih, kjer Romi živijo. Pri tem pa je zelo pomembno, da je med delom pripadnikov romske etnične skupnosti dozorelo spoznanje, da brez njihovega aktivnega udejstvovanja in samoorganiziranosti ne bo sprememb na bolje.

13 LITERATURA

Primarni viri:

1. Akcijski načrt za izboljšanje položaja Romov in Sintov znotraj OVSE območja- *Action plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area*, sprejel ga je Svet ministrov OVSE, 27. novembra 2003. Dostopno na: http://www.osce.org/documents/odihr/2003/11/1562_en.pdf (05.05.2006).
2. Deklaracija o pravicah oseb pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin – *Declaration on the rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, sprejeta z Resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov 47/135, 18.decembra 1992. Dostopno na: <http://www.ohchr.org/english/law/minorities.htm> (01.05.2006).
3. Direktiva sveta 200/43/EC-*Council Directive 2000/43/EC of implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin*, ki jo je sprejel Svet EU 29. junija 2000. Dostopna na: http://europa.eu.int/comm/employmentsocial/news/2002/jan/2000-43_en.pdf (26.05.2006).
4. Drugo poročilo Evropske komisije za boj proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) o Sloveniji, sprejeto decembra 2002, Svet Evrope, Strasbourg, 2003, str.15. Dostopno na: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/userupload/pdf/mednarodnaporocila/2PorociloECRI_slo.pdf (26.05.2006)
5. Državni zbor RS, Volilni sistem. Dostopno na: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=111#979> (05.06.2006).
6. Evropski informacijski urad za Rome- *European Roma Information Office(ERIO)*, ustanovljen leta 1993 in deluje v Bruslju. Dostopno na: <http://www.erionet.org/Home.html> (06.05.2006).
7. Evropski nadzorni center za rasizem in ksenofobijo - *European Monitoring Centre of Racism and Xenophobia (EUMC)* je agencija, ki deluje v okviru EU, ustanovljena z uredbo Sveta (EC) 1035/97, 2. junija 1997 in dopolnjena z uredbo (EC) 1652/2003, 18. junija 2003. Center ima sedež na Dunaju in deluje od leta 1998 naprej. Dostopno na: http://www.eumc.eu.int/eumc/index.php?fuseaction=content.dsp_cat_content&catid=2 (06.05.2006).

8. Kontaktna točka za Rome in Sinte- *Contact Point for Roma and Sinti Issues (CPRSI)*, ustanovljena s strani držav članic OVSE na srečanju v Budimpešti, leta 1994. Dostopno na: <http://www.osce.org/odihr/cprsi> (05.05.2006).
9. Ksenja Hahohina, intervju z Janez Krekom, 29. avgust 2005. Dostopno na: http://www.mladina.si/tednik/200535/clanek/slo-intervju-ksenija_hahonina/index.print.html-12 (17.05.2006).
10. Letno poročilo Varuha človekovih pravic Matjaža Hanžka (2004). Dostopno na: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=940&L=0> (26.05.2006).
11. Listina EU o temeljnih človekovih pravicah (2000/C 364/01)- *The Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/01)* so v Nici 7. decembra 2000 razglasili Evropski parlament, Svet EU in Evropska komisija. Dostopno na: [http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/43EBFC2376F40E56C1256C6F003A4215/\\$file/32000Y1218\(01\).doc](http://www2.gov.si/svez/svez-web.NSF/0/43EBFC2376F40E56C1256C6F003A4215/$file/32000Y1218(01).doc) (26.05.2006).
12. Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije- *International Convention on the Elimination off All Forms of Racial Discrimination*, sprejeta z resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov 2106 (XX) z dne 21. decembra 1965, v veljavi pa je od 4. januarja 1969. Dostopno na: <http://www.ohchr.org/english/law/cerd.htm#part1> (03.03.2006).
13. Mestna občina Murska sobota, Komisija za romska vprašanja. Dostopno na: <http://www.murska-sobota.si/sl/1.4.3.9.asp> (08.06.2006).
14. Mnenje na Poročilo Komisarja za človekove pravice Sveta Evrope o napredku Slovenije pri izvajanju njegovih priporočil 2003-2005, Strasbourg, 29. marec 2006. Dostopno na: http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publicacije/dokumenti_v_slovenscini/#1306 (25.05.2006).
15. Obreza J. Osnovne informacije o italijanski narodni skupnosti, madžarski narodni skupnosti, romski etnični skupnosti, april 2006. Dostopno na: http://www.uvn.gov.si/fileadmin/uvn.gov.si/pageuploads/word_datoteke/Osnovne_informacije_o_it.in_mad.ns_t_er_rom.et_skup_-_APRIL_2006.doc (08.06.2006).
16. Obreza, J. Romska etična skupnost. Dostopno na: <http://www.uvn.gov.si/index.php?id=670> (22.05.2006).

17. Obreza, J. (2004). Romska etnična skupnost. Dostopno na: <http://www.sigov.si/uvn/FRAME.htm> (06.03.2006).
18. Odgovor Vlade RS na predlog mag. Adolfa Zupana, 11.05.2004. Dostopno na: http://www.sigov.si/dsvet/dejavnost/dsvet/odgovori/Zupan-1_odgVRS.pdf (03.06.2006).
19. Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin, Ur.l. RS-MP, št. 4/1998
20. Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002, popis prebivalcev, ki so se opredelili za Rome (2002). Dostopno na: <http://www.stat.si/pxweb/Database/Popis2002/Občine/Prebivalstvo/Demografske%20značilnosti/Demografske%20značilnosti.asp> (10.05.2006)
21. Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002, popisa prebivalstva po materinem jeziku 1991 in 2002. Statistični urad Republike Slovenije (2002). Dostopno na: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=9
22. Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002, popisi prebivalstva po narodni pripadnosti 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002, Statistični urad Republike Slovenije (2002). Dostopno na: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=7 (10.05.2006)
23. Poročilo g. Alvara Gil-Roblesa, komisarja za človekove pravice, CommDH(2003)11, z dne 15. oktobra 2003, ob njegovem obisku v Sloveniji od 11. do 14. maja 2003, za Odbor ministrov in Parlamentarno skupščino. Poročilo je bilo 15. oktobra 2003 predstavljeno Odboru ministrov; nahaja se tudi na komisarjevi spletni stran: <http://www.commissioner.coe.int>
24. Poročilo Centra EU-ja za nadzor nad rasizmom in ksenofobijo, 4. maj 2006. Dostopno na: http://www.rtvlo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=16&c_id=107756
25. Poročilo Komisarja za človekove pravice, 29. marec 2006. Dostopno na: http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publicacije/dokumenti_v_slovenscini/#1306 (25.05.2006)
26. Poročilo Visokega komisarja za narodne manjšine o položaju Romov in Sintov na območju držav OVSE- *Report on the situation of Roma and Sinti in the OSCE Area*, predstavljen leta 2000. Dostopno na: http://www.osce.org/documents/hcnm/2000/03/241_en.pdf (05.05.2006).
27. Projekt Phare z naslovom Poklicno informiranje in svetovanje za Rome. Trajanje projekta: do 31. julij 2006. Dostopno na: <http://www.ric-nm.si/pro-phare.asp>

28. Projekt Romski zaposlitveni center, program bodo končali leta 2007, <http://www.ric-nm.si/pro-equal.asp>
29. Razvojni projekt Romski zaposlitveni center. Dostopno na: http://www.sigov.si/mddsz/doc/si1_romski_zaposlitveni_center.pdf (29.05.2006).
30. Romski izobraževalni center. Dostopno na: http://www.rra-mura.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=8&id_informacija=97 (28.05.2006).
31. Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004). Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport. Dostopno na: www.mszs.si/container292/ECOS/0721-strategija_Romi.doc (20.05.2006).
32. Svetovalni odbor o Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin- drugo mnenje o Sloveniji, sprejeto 26. maja 2005.
33. Temeljni romski zakon, ki je trenutno v fazi priprave na podlagi sklepa Vlade RS z dne 06. 01.2005 (št. 018-11/2004-1). Dostopno na: <http://www.uvn.gov.si/index.php?id=673&type=98>
34. Večer, 11. marec 2006, stran: v Žarišču. Dostopno na: <http://www.vecer.si/vecer2006/default.asp?kaj=6&id=2005031102665777>
35. Vera Klopčič (Evropa, Slovenija in Romi). Dostopno na: www.ds-rs.si/dejavnosti/posveti
36. Visoki komisar za narodne manjšine – *High Commissioner on National Minorities*, <http://www.osce.org/hcnm>
37. Zakon o evidenci volilne pravice (Z EVP-1), Ur. l. RS, št. 52/2002, 11/2003, 73/2003.
38. Zakon o lokalni samoupravi (ZLS), Ur. l. RS, št. 72/1993, 6/1994, 45/1994, 57/1994, 14/1995, 20/1995, 63/1995, 73/1995, 9/1996, 39/1996, 44/1996, 26/1997, 70/1997, 10/1998, 68/1998, 74/1998, 12/1999, 36/1999, 59/1999, 70/2000, 94/2000, 100/2000, 28/2001, 87/2001, 16/2002, 51/2002, 108/2003, 77/2004.
39. Zakon o lokalnih volitvah (ZLV), Ur. l. RS, št. 72/1993, 7/1994, 33/1994, 61/1995, 70/1995, 20/1998, 51/2002, 11/2003, 73/2003.
40. Zapis posveta: Problematika socialno- ekonomske integracije Romov v Sloveniji, 20.10.2004. Dostopno na: http://www.sigov.si/dsvet/dejavnost/posveti/posvet_01072004/ZapisPosveta.pdf (23.05.2006).
41. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI), Ur.l. RS, št. 12/1996, 23/1996, 101/1999, 22/2000, 64/2001, 101/2001, 108/2002, 34/2003, 79/2003.

42. Zakon o osnovni šoli (ZOsn), Ur.l. RS, št. 12/1996, 33/1997, 54/2000, 59/2001, 71/2004, 53/2005.
43. Zakon o vrtcih (ZVrt), Ur.l. RS, št. 12/1996, 44/2000, 78/2003.
44. Zveza Romov Slovenije. Dostopno na: [http://www.zveza-romov.si/predstavitev /kdo_smo.htm](http://www.zveza-romov.si/predstavitev/kdo_smo.htm) (01.07.2006).

Intervjuji:

1. romski svetnik občine Murska Sobota, Darko Rudaš
2. romski svetnik občine Lendava, Tomi Levačič
3. romski svetnik občine Tišina, Slavko Cener
4. romski svetnik občine Šentjernej, Silvester Jurkovič
5. romski svetnik občine Krško, Zdravko Kovačič
6. romski svetnik občine Črnomelj Kazimir Brezar
7. romski svetnik občine Novo mesto, Roman Tasič

8. Župan občine Šentjernej, Franc Hudoklin
9. Župan občine Novo mesto, Boštjan Kovačič
10. Župan občine Tišina, Jožef Poredoš
11. Župan občine Črnomelj, Andrej Fabjan

Sekundarni viri:

1. Antauer, Ž., Krek, J., Peršak, M. (2003). Projekt Standardizacije jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje. V: Klopčič, V., Polzer, M. (ured.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
2. Autor S., Kuhar R. (2004). Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 2004. Ljubljana: Mirovni inštitut.
3. Brizani, T. (2000). Le ostanite – Romi gredo!. Celovec: Mohorjeva založba.

4. Courthiade, M. (2003). Izvor Romov: Kronologija in legende. V: Klopčič, V., Polzer, M. (ured.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 170–194.
5. Časopis Delo, 08. april 2005, Andreja Žibret, Segregacija učencev.
6. Časopis Delo, 08. april 2006, str. 3.
7. Časopis Delo, 09. april. 2006, str. 2.
8. Flander, B. (2004). Pozitivna diskriminacija. Fakulteta za družbene vede. Ljubljana.
9. Fourere, E. (2003). Uvod k publikaciji Evropa, Slovenija in Romi. V: Klopčič, V., Polzer, M. (ured.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 21-24.
10. Horvat- Muc J.. (2006): Amaro drom/Naša pot. Romani Union Murska Sobota.
11. Horvat, J. (2000): Položaj Romov v Sloveniji in uporaba romskega jezika. V: Narodne manjšine 4: Živeti z mejo. Zbornik referatov na znanstveno kulturnem srečanju v Murski Soboti 5. –6. junija 1998. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
12. Horvat, J. (2003). Kronološki podatki o organiziranju Romov. V: Horvat, J. (ured.): Romski zbornik IV. Murska Sobota: Romani Union Murska Sobota, str. 5–12.
13. Jelenc, S. (1996). ABC izobraževanja odraslih. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
14. Južnič, S. (1987). Antropologija. Ljubljana. Državna založba Slovenije.
15. Klopčič V. (1995). Informacija o položaju Romov v Republiki Sloveniji. V Poročevalec DZ Republike Slovenije, let. 21, št. 18, str. 55–59.
16. Klopčič V. (1998): Svet Evrope in narodne manjšine. V razprave in gradivo, št. 33, INV, Ljubljana, str. 203–206.
17. Klopčič, V. (1991). Pravni položaj Romov. V: M. Žagar, B. Jesih, R. Bešter (ur.), The Constitutional and Political Regulation of Ethnic Relations and Conflicts: Selected papers. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
18. Klopčič, V. (2003): Romi v novi Evropi/Dekada za vključevanje Romov. V: Evropa, Slovenija in Romi, INV, Ljubljana.
19. Komac, M., avtor uvodnih pojasnil (2002) Varstvo manjšin. Uvodna pojasnila in dokumenti. INV, Ljubljana.
20. Kovač Šebart, M., Krek, J. (2003). Romi v Sloveniji: vprašanja izobraževanja, multikulturalizma in integracije. Sodobna pedagogika, 1, str. 28–43.

21. Kuhar, R. (2003). Pravična in nepravična diskriminacija. V: Poročilo za spremljanje nestrpnosti 2003, Mirovni inštitut, Ljubljana.
22. Lokar, S., Žagar, N. (2003). Projekt romske ženske to zmoremo/E Romane džuvlja šaj/Roman women can do it. V: Evropa, Slovenija in Romi, INV, Ljubljana.
23. Nećak–Lük, A. (1999). K proučevanju romskega jezika v Sloveniji. V: Klopčič, V., Polzer, M. (ured.): Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi: Izziv za manjšinsko pravo: Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11.–12. aprila 1997. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 164–172.
24. Novak Fajfar, B. (1994). V: A. Barle (ur.), Sociologija: gradivo za srednje šole. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo in šport.
25. Novak–Lukanovič, S. (1999). Kulturna ustvarjalnost romske skupnosti v Sloveniji. V: Klopčič, V., Polzer, M. (ured.): Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi: Izziv za manjšinsko pravo: Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11.–12. aprila 1997. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 134–141.
26. Oberstar, C. (2004). Konkretno Zlorabe politično korektnega diskurza o Romih? V: Poročilo za spremljanje nestrpnosti 2004, Mirovni inštitut, Ljubljana.
27. Obreza, J. (2003). Romi v slovenskem pravnem redu in njihova politična participacija na lokalni ravni v luči predvidenih zakonskih sprememb. V: Evropa, Slovenija in Romi, INV, Ljubljana.
28. Petkovič, B. (2002). Romi v Sloveniji – tujci za vedno? V: Poročilo za spremljanje nestrpnosti 2002, Mirovni inštitut, Ljubljana.
29. Petkovič, B. (2003). Ne le sosedje, tudi najboljši sosed ne mara Romov. V: Poročilo za spremljanje nestrpnosti 2003, Mirovni inštitut, Ljubljana.
30. Petrovski, T. (2003). Identiteta in kultura Romov. V: Klopčič, V., Polzer, M. (ured.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 194–202.
31. Polzer–Srienz, M. (1999). Primerjava pravnega položaja Romov v Avstriji in Sloveniji. V: V. Klopčič, M. Polzer (ur.), Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi – izziv za manjšinsko pravo. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.
32. Sabina Kodila, »Problematika dokumentacije o romskih otrocih na osnovni šoli s prilagojenim programom«, Diplomaska naloga, Univerza v Ljubljani, VŠSD, 2001.

33. Steklačič G. (2003): Romi v občini Grosuplje. V: Klopčič, V., Polzer, M. (ured.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 287–292.
34. Šajnović, R. (1991). Ureditev statusa Romov kot narodnosti- osnutek amandmaja k ustavi Republike Slovenije. V: M. Žagar, B. Jesih, R. Bešter (ur.), The Constitutional and Political Regulation of Ethnic Relations and Conflicts: Selected papers. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
35. Šiftar, V. (1970). Cigani – minulosť v sedanjosti. Murska Sobota: Pomurska založba.
36. Šiftar, V. (1999). Cigan – Rom. V: Poti za izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi. Izziv za manjšinsko pravo, INV, Ljubljana.
37. Štrukelj, P. (1980). Romi na Slovenskem. Ljubljana: Cankarjeva založba.
38. Štrukelj, P. (1999). Cigan – Rom. V: Poti za izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi. Izziv za manjšinsko pravo, INV, Ljubljana.
39. Štrukelj, P. (2004): Tisočletne podobe nemirnih nomadov – zgodovina in kultura Romov v Sloveniji. Družina, Ljubljana.
40. Tancer, M. (2003). Izobraževanje Romov v Sloveniji. V: Klopčič, V., Polzer, M. (ured.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 66–76.
41. Urh, Š., Žnidarec Demšar, S. (2004). Izključujoči mehanizmi vključevanja Romov. V: Poročilo za spremljanje nestrpnosti 2004, Mirovni inštitut, Ljubljana.
42. Vonta, T. (2005). Vse skupaj spominja na Belgijo. Delo: Sobotna priloga, str. 20.
43. Winkler, P. (1999). Izkušnje Slovenije pri urejanju položaja Romov. V: Klopčič, V., Polzer, M. (ured.): Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi: Izziv za manjšinsko pravo: Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11.–12. aprila 1997. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 27–37.
44. Zakon o uresničevanju načelu enakega obravnavanja, Uradni list RS 2004 št. 50.
45. Zakrajšek, F. (2002). 65. člen (položaj in posebne pravice romske skupnosti v Sloveniji). V: Komentar Ustave Republike Slovenije (ur. Lovro Šturm), Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije, Ljubljana.
46. Zaščita manjšin v procesu pridruževanja EU (2001). V: Spremljanje pridruževanja EU, Zaščita manjšin, Open Society Institute, Budapest.

47. Zaščita manjšin v procesu pridruževanja EU (2002). V: Spremljanje pridruževanja EU, Zaščita manjšin, Open Society Institute, Budapest.
48. Zupančič, J. (2003). Romska vprašanja v luči prostorskih odnosov. V: Klopčič, V., Polzer, M. (ured.): Evropa, Slovenija in Romi: Zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 112–125.
49. Žagar, M. (1998). Uvod v etnične študije: nekaj temeljnih definicij in opredelitev ter napotila za iskanje literature.
50. Žagar, M. (1999). Romi na Slovenskem: družbena integracija marginalnih skupnosti (Predstavitev študentskega raziskovalnega in akcijskega projekta). V: V. Klopčič, M. Polzer (ur.), Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi – izziv za manjšinsko pravo. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja.
51. Žagar, M. (2002). Politika integracije romske skupnosti v Sloveniji: preprečevanje socialne izključenosti Romov. V: Razprave in gradivo št. 41, INV, Ljubljana.